

BROJ

7 - 8

UDK 347.7

PRAVO

I

PRIVREDA

JULI - AVGUST 1994. - BEOGRAD

YU ISSN 0354-3501

JULI - AVGUST

7-8/94.

Beograd, god. XXXII

PRAVO

I

PRIVREDA

PRAVO I PRIVREDA
ČASOPIS UDRUŽENJA PRAVNIKA
U PRIVREDI SR JUGOSLAVIJE

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr Mirko Vasiljević

Urednik

Dr Miroslav Paunović

IZDAVAČKI SAVET:

Prof. dr Mihajlo Velimirović (predsednik), dr Zoran Ivošević, prof. dr Momir Dragašević, mr Arandel Markičević, Vera Kažić, dr Jezdimir Mitrović, Miroslav Miletić, Svetozar Krstić, Ivan Đurović, Marko Steljić

REDAKCIJSKI ODBOR

Prof. dr Ivica Jankovec, prof. dr Ratomir Kašanin, prof. dr Radovan Vukadinović, prof. dr Zoran Arsić, prof. dr Borivoje Šunderić, prof. dr Lucija Spirović - Jovanović, dr Bosa Nenadić, prof. dr Marko Rajčević, Ratomir Slijepčević, prof. dr Mirko Vasiljević

IZDAVAČ:

"PALADIN i ..."

M.P. za trgovinu, marketing i štampu, Beograd, Čika Ljubina 16/1

ŠTAMPA:

Štamparija "PIPERI" Novi Sad

IZLAZI DVOMESEČNO

Cena pretplate za 1994.god. iznosi 210,00 din.

Žiro račun: 40801-603-3-35699

SADRŽAJ

	IZVORNI ČLANCI	5
<i>Dr Ljubiša Dabić,</i>	Davanje koncesija za istraživanje i eksploataciju mineralnih sirovina u Jugoslaviji	5
<i>Dr Bojana Rilke,</i>	Neka konceptijska rešenja o stranim ulaganjima prema Predlogu novog zakona	29
	PREGLEDNI ČLANCI	43
<i>Mr Vladimir Popović,</i>	O deviznim deonicama	43
<i>Mr Vladimir Stojiljković,</i>	Antimonopolsko zakonodavstvo Evropske unije u oblasti ugovornog grupisanja preduzeća . .	49
	MEDUNARODNO POSLOVNO PRAVO .	59
	MODELI AKATA	81
	SUDSKA PRAKSA	85
	Stavovi privrednih sudova	85
	Sudske odluke	91

IZVORNI ČLANCI

Dr. Ljubiša Dabić, viši naučni sarad. Instituta za uporedno pravo UDK. 338.4..620.9..339.7

DAVANJE KONCESIJA ZA ISTRAŽIVANJE I EKSPLOATACIJU MINERALNIH SIROVINA U JUGOSLAVIJI

1. Uvodna razmatranja

Istorijski, institut povlastica-koncesija vodi poreklo od regalija, na osnovu kojih su vladari, kao nosioci vrhovne vlasti i kao izraz najvišeg suvereniteta, mogli sami koristiti rudnike, šume, reke, puteve i druga dobra, ili ih ustupati privatnim licima, dodeljivanjem privilegija putem regalnog prava, po pravilu, uz određenu naknadu - tzv. regalni sistem.

Kao što su regalije bile plod feudalizma i feudalnih odnosa u društvu, tako su koncesije plod kapitalizma i kapitalističkog načina privreddivanja. Naime, kada je trebalo osnovati i voditi preduzeća u oblasti velikih sistema (tzv. javne službe: železnica, pošta itd.), javna (državna) uprava nije bila uvek u mogućnosti da obezbedi potreban novac, a ponekad i dovoljno stručnjaka za upravljanje i poslovanje takvim preduzećima. Državna vlast je zbog toga dopuštala fizičkim i pravnim licima (akcionarskim društvima) da umesto nje ustupljenu javnu službu, odnosno neku drugu delatnost, vrše u javnom interesu - tzv. koncesioni sistem.

Iako, u načelu, predmet koncesije može biti gotovo svaka privredna delatnost, na osnovu međunarodne prakse navode se tri vrste koncesija: a) koncesije koje daju strancima pravo na vršenje javnog saobraćaja ili snabdevanja; radi se najvećim delom o železničkom i pomorskom saobraćaju, izgradnji i prometu kroz kanale,

kao i o snabdevanju vodom i električnom energijom; b) koncesije koje se odnose na iskorišćavanje rudnog bogatstva, s tim da se one pretežno odnose na naftu, plemenite metale i minerale; v) koncesije koje se odnose na ostale industrijske delatnosti u kojima se daje monopol ili poseban pravni položaj.¹

Srpsko zakonodavstvo je kroz istoriju, takođe, poznavalo tri vrste koncesija. Prva vrsta se odnosila na ustupanje javnog preduzeća privatnom licu, kao što je npr. slučaj sa davanjem koncesije u oblasti železnice. Naime, umesto da je to preduzeće vodila država u sopstvenoj režiji, kao nosilac javne službe, država ga je ustupila privatnom licu, koje je postajalo nosilac tog preduzeća za određeno vreme. Međutim, ustupljeno preduzeće je i dalje postojalo radi zadovoljenja javnog interesa, odnosno javne službe, s tim što je to preduzeće na osnovu date koncesije vodilo privatno lice umesto države. Druga vrsta koncesije je stvarala izuzetna, specijalna prava u korist privatnog lica na javnim dobrima, kao što je bilo npr. isključivo pravo ribolova na javnim vodama. Treća vrsta je predstavljala rudarske koncesije i koncesije u oblasti šumarstva, koje su se ogledale u isključivom pravu eksploatacije ruda i kopova kao i seče šuma, tj. u pravu eksploatacije državnih dobara.²

I Zakon o povlasticama (koncesijama) Crne Gore od 1911. godine,³ poznao je tri vrste koncesija. Pomenutim zakonom je povlastica (koncesija) definisana kao ustupanje od strane države ili samouprave (oblast, opština) privatnom preduzetniku, opštini, oblasti, ili javnoj ustanovi, da po odredbama Zakona za određeno vreme uživa neku stvar ili da njome raspolaže kao zakoniti vlasnik (čl. 1). Polazeći od navedene definicije i prirode povlastice, zakonodavac ih je svrstao u tri grupe: a) državna povlastica, na osnovu koje država ustupa privatnom pravnom ili fizičkom licu, opštini, oblasti ili javnoj ustanovi, da za određeno vreme uživa neku državnu stvar ili da s njom raspolaže kao zakoniti vlasnik; b) administrativna povlastica, na osnovu koje država, opština ili oblast daju dozvolu ("odobrenje") za eksploataciju neke industrije (mineralne vode, rude, gasa, struje itd.) ili javne službe (javni saobraćaj, pitka voda, transport hrane itd.); v) povlastica javnih radova, na osnovu koje država poverava privatnim preduzetnicima ili društvima izvršenje javnih radova, kao što su izgradnja mostova, kanala, železnica i slično.

U teoriji, međutim, postoje mišljenja da postoje dve osnovne vrste koncesija: a) koncesije javnih službi (železnica, pošta i dr.), b) koncesije za korišćenje prirodnih bogatstava i dobara u opštoj upotrebi (npr. rudarske koncesije).⁴

1 Krešimir Sajko, Ugovori o koncesijama i osnivanju, Naša zakonitost, br. 5/70, vidi str. 363.

2 Danilo Danić, O državnim koncesijama, Ekonomist, br. 1/27, vidi str. 48

3 Zakon o povlasticama (koncesijama) i o potpomaganju domaće radinosti (industrije), Cetinje, 1911. godine.

4 Nemački teoretičar Oto Majer je razlikovao dve vrste koncesija: koncesiju javne službe (on je to

Dok je prvi tip prvenstveno namenjen uključivanju koncesionara u vršenje administrativnih funkcija koje pripadaju državi, uz direktno pružanje usluga stanovništvu, bez potrebe za angažovanjem dodatnih izvora prihoda, kod drugog tipa koncesija akcenat je prevashodno stavljen na fiskalne ciljeve.

Prvenstveno u zemljama u razvoju, koncesije su pravni instrument za iskorišćavanje prirodnih resursa i često značajan izvor nacionalnog dohotka. Kod modernih koncesija za korišćenje prirodnih resursa (nafta, rude, gas, šume), postoji tendencija da se od koncesionara zahteva da ostvaruje administrativne funkcije *stricto sensu* u tom domenu, što podrazumeva njegovu obavezu izgradnje bolnica, obezbedenja zdravstvenih usluga, obrazovanja, ili izgradnju infrastrukture države-koncesidenta. Na taj način, moderne koncesije povezuju administrativnu i fiskalnu funkciju u interesu opšteg razvoja države-koncesidenta.¹

U proteklih sto godina, američke i evropske kompanije stekle su široka svojinska eksploataciona prava na izvore petroleja, ruda i šuma zemalja u razvoju. Klasični ugovorni okvir u ekstrakcionom sektoru bile su koncesije. Transnacionalne korporacije su na osnovu dobijenih koncesija i zaključenih ugovora preduzimale direktne svojinske investicije, a sve u cilju istraživanja i eksploatacije prirodnih resursa i ostvarivanja profita. U mnogim slučajevima, koncesije su se svodile na stvarno prisvajanje ekonomske i političke moći od strane tih kompanija u zemljama u razvoju - primer za tzv. stari međunarodni ekonomski poredak. U takvom poredku, zaključeni ugovori o koncesijama su, praktično, isključivali vlade iz učešća u svojini, kontroli i poslovanju takvih kompanija.

Transnacionalnim kompanijama su na osnovu konkretnih ugovora davana posebna, obimna i potpuna prava na iskorišćavanje prirodnih izvora, na osnovu kojih su takve kompanije bile, ustvari, vlasnici takvih izvora u pogledu njegovog iskorišćavanja.²

Tradicionalni režim koncesija stvarao je "status enklave" za transnacionalne korporacije, koji je ugrožavao suverenitet zemlje koncedenta nad njenim prirodnim resursima.³

Vladajuće gledište u današnjoj doktrini i praksi je da država zaključenjem ugovora o koncesiji, u pogledu izvora nafte ili ruda (mineralnih sirovina) prenosi na koncesionara samo pravo vremenskog korišćenja, a ne i svojinu na nalazišta i

---

zvaio koncesija javnog preduzeća) i koncesiju posebnih prava upotrebe na javnom dobru (individualno korišćenje javnog dobra). Navedeno prema: Laza Kostić, *Administrativno pravo Kraljevine Jugoslavije*, II knjiga - Delatnost uprave, Beograd, 1936, str. 351; Dušan Kitić, *Davanje koncesija stranim investitorima*, *Sudska praksa*, br. 7/91, str. 66.

1 Dušan Kitić, *op. cit.*, vidi str. 66.

2 Samuel Asante, *Restructuring Transnational Mineral Agreements*, *American Journal of International Law*, br. 3/79, vidi str. 337-338.

3 *Ibid.*, str. 339.

izvorce ruda, minerala, odnosno drugih prirodnih resursa. Drugim rečima, savremenim koncesijama se ne prenosi svojina na zemljištu-nalazištu, na kome se obavlja koncesionirana delatnost, već se svojina prenosi u momentu vadenja iz zemlje određenog resursa (čvrsti minerali) ili na otvoru izvora (bušotina nafte ili gasa).¹

Borba zavisnih naroda za priznanje prava na samoopredeljenje značila je u isto vreme i borbu protiv "stečenih prava" na koncesije dobijene u neravnopravnim uslovima. Tradicionalni svojinski sistem koncesionara na prirodnim resursima bio je odbačen i formalno od strane Organizacije ujedinjenih nacija Rezolucijom o stalnom suverenitetu nad prirodnim resursima, izglasanom od strane Generalne skupštine 14. decembra 1962. godine. Koncept stalne suverenosti je u narednom periodu bio ojačan odgovarajućim rezolucijama, uključujući Deklaraciju o ustanovljavanju novog ekonomskog poretka (usvojenu na Šestom specijalnom zasedanju Generalne Skupštine UN) i Povelju o ekonomskim pravima i dužnostima država (1974).² Za koncept stalne suverenosti nad prirodnim izvorima zalagale su se naročito zemlje u razvoju, ističući u prilog svom stavu da je stalna suverenost nad prirodnim resursima nezamenljiv uslov njihove samostalnosti i nezavisnosti.³

Istorijski, u zakonodavstvu i praksi Srbije i Crne Gore, odnosno Kraljevine Jugoslavije, bile su poznate koncesije i u oblasti rudarstva. Posle drugog svetskog rata, u okviru novog društveno-ekonomskog uređenja, nije bilo mesta za koncesije na prostorima Jugoslavije. Po proteku više od 40 godina od ukidanja koncesija, one su ponovo uvedene na prostorima Jugoslavije na osnovu Zakona o stranim ulaganjima iz 1988 godine.⁴ Međutim, preciziranje pravnih uslova i načina za davanje koncesija u oblasti rudarstva (mineralnih sirovina), usledilo je znatno kasnije. Naime, Srbija je pripremila nacрте propisa iz oblasti rudarstva, dok je Crna Gora, polovinom 1993. godine, donela novi Zakon o rudarstvu, a Vlada je iste godine Odlukom utvrdila uslove i postupak davanja na korišćenje mineralnih sirovina.⁶

---

1 Ilustracije radi, Na osnovu čl. 60. Zakona o rudama u Kraljevini Crnoj Gori (1911). "koncesionar jedne rude dobiva pravo da s njom raspolaže, da je prenese na drugoga...."

2 Pomenuta povelja predviđa pravo svih država da slobodno koriste puni permanentni suverenitet nad svojim bogatstvima i prirodnim izvorima, da regulišu strane investicije u granicama nacionalne jurisdikcije i da nacionalizuju, eksproprišu ili transferišu svojina u stranoj imovini uz odgovarajuću kompenzaciju za nacionalizovanu imovinu, s tim da se sporovi rešavaju na osnovu pozitivnog prava države koja je izvršila nacionalizaciju. UN Doc. A/RES/3201 (S-VI) 1974.

3 Samuel Asante, op. cit., str. 340. Thomas Wälde, Investment Policies and Investment Promotion in the Mineral Industries, Foreign Investment Law Journal, br. 1/91, vidi str. 94-95.

4 Sl. list SFRJ, br. 77/88.

5 Sl. list RCG, br. 28/93.

6 Sl. list RCG, br. 56/93.

2. Geneza ustavnog regulisanja

Ustavi Kneževine Srbije, tzv. Sretenjski ustav iz 1835. godine i tzv. Turski ustav iz 1838. godine, nisu sadržavali nikakve odredbe u vezi sa rudnim blagom i povlasticama (koncesijama).¹

Međutim, na osnovu Bukureškog mira (1812), Akermanske konvencije (1826), Jedrenskog (1829) i Pariskog (1856) mira, Srbija je mogla da raspolaze rudištima i rudnicima na svojoj teritoriji i davati ih na korišćenje. Polazilo se od toga da je rudno bogatstvo vlasništvo vladara a da se koristi od strane države.²

Odredbama tzv. Namesničkog ustava iz 1869. godine, ustanovljava se kategorija državnog imanja (u koju svakako ulazi rudno blago), a predstavljale su preteču ustavnog regulisanja povlastica (koncesija).³

Ustavom za Kraljevinu Srbiju od 1888. godine, institut povlastica (koncesija) je prvi put podignut na nivo ustavne materije.⁴ Članovima 176. i 177. Ustava bilo je predviđeno, da su "rude državna svojina" a da se povlastice (koncesije) daju samo putem zakona i za određeno vreme. Država je mogla prenositi pravo monopola na drugoga samo putem zakona i na određeno vreme.

Rudno bogatstvo i koncesije nisu bile predmet regulisanja u Ustavu Kraljevine Srbije od 1901. godine,⁵ osim što je predviđeno da se "državno imanje može otuditi, opteretiti, ili mu se prihod založiti samo zakonom" (čl. 95. st. 1).

Ustav za Kraljevinu Srbiju od 5. juna 1903. godine, ako se zanemare nebitne (redaktorske) izmene i dopune, predstavlja ponovljeni srpski ustav iz 1888. godine.⁶ Ustavna rešenja o rudama i davanju povlastica (koncesija) ostala su ista, uz dopunu novim rešenjem, koje je od posebnog značaja za naš predmet razmatranja: "Rudarske povlastice daju se po specijalnom zakonu" (čl. 176). Time je Ustav

---

1 Zbirka ustava: Ustavi Kneževine i Kraljevine Srbije 1835-1903, Srpska Akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1988, vidi str. 45-59 i 69-79.

2 "U ovo vreme smatralo se da mineralno bogatstvo zemlje pripada narodu, pa je samo država pozvana da ga koristi." Vasilije Simić, Razvoj ugljenokopa i ugljarske privrede u Srbiji, Beograd, 1958, vidi str. 16-23.

3 Član 93. Namesničkog ustava je glasio: "Državno imanje sastavljaju sva ona nepokretna i pokretna dobra, i sva imovna prava, koja država kao svoja pribavlja i pritežava. Zakonom će se opredeliti, kako će se to imanje moći otuđivati ili ono i njegov prihod založiti, ili drugim teretima opteretiti". Zbirka ustava, op. cit., str. 91-111.

4 Zbirka ustava, op. cit., str. 125-160.

5 Zbirka ustava, op. cit., str. 169-188.

6 Zbirka Ustava, op. cit., str. 199-233.

samo potvrdio praksu davanja koncesija u ovoj oblasti, jer je Rudarski zakonik za Kraljevinu Srbiju donet još 1866. godine.

Koncesije su bile predmet regulisanja i Ustava za Knjaževstvo Crnu Goru, koji je donet 19. decembra 1905. godine.¹ Ustav je izrađen po ugledu na srbijanski, na tzv. Namesnički ustav iz 1869. godine. Kada je reč o "državnom imanju", u koje su ulazile i rude, taj deo ustava je normiran po ugledu na dotada donesene ustave Kraljevine Srbije - ustavi iz 1869, 1888, 1903. godine. Između ostalog, bilo je predviđeno da su rude državna svojina, "a u kojoj mjeri to će se zakonom opredijeliti" (čl. 166); "povlastice (koncesije), ma koje vrste bile daju se na određeno vrijeme i po naročitom zakonu" (čl. 167).

Posle prvog svetskog rata, sa ujedinjenjem Srba, Hrvata i Slovenaca u Kraljevinu, 1. decembra 1918. godine, donet je Ustav Kraljevine SHS (tzv. Vidovdanski ustav), 1921. godine.² U normiranju državne svojine, ruda i povlastica (koncesija), suštinski se ostalo na prethodno važećim ustavnim odredbama. Naime, najpre je utvrđeno da državnom imovinom upravlja ministar finansija. Drugo, o načinu otuđenja državnih dobara bilo je predviđeno da se donese poseban zakon. Treće, pravo monopola je pripadalo državi.³ Četvrto, rude su proglašene za državnu svojinu. Peto, "o davanju rudarskih, industrijskih ili ma kojih drugih povlastica doneće se naročiti zakon" (čl. 117).

Vidovdanski ustav je ustanovio Zakonodavni odbor sa zadatkom da izvrši ujedinjavanje postojećeg pokrajinskog (lokalnog, partikularnog) zakonodavstva i da na osnovu odredbe čl. 139. Ustava, "izvrši reviziju svih povlastica (znači i rudarskih - Lj. D.) izdatih do stupanja na snagu Ustava".

Ustav Kraljevine Jugoslavije od 1931. godine,⁴ u čl. 106. sadržavao je identična rešenja sa čl. 117. Vidovdanskog ustava, ali sa nešto nepreciznijom formulacijom u pogledu povlastica: "Način davanja rudarskih, industrijskih ili ma kojih drugih povlastica određuje se zakonom". Ovakva formulacija je, izgleda, više odgovarala tadašnjoj praksi davanja povlastica-koncesija na osnovu posebnih zakona. Međutim, po shvatanju domaće teorije, povlastice (koncesije) se nisu mogle davati mimo zakona, odnosno zakonskog osnova: u formi zakona ili upravnog akta donetog na osnovu zakona.⁵

1 Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Cetinje, 1905. godine.

2 Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. juna 1921. godine, Beograd, 1924. godine.

3 "U našem sadašnjem Ustavu, čl. 117. al. 3. naglašava se da "pravo monopola pripada državi". Ova odredba podseća na odredbe o regalima, i bila je dosta izlišna na ovom mestu". Milorad Nedeljković, *Nauka o finansijama*, Beograd, 1923, str. 81.

4 Ustav Kraljevine Jugoslavije od 3. decembra 1931. godine, Beograd, 1937. godine.

5 "...Nema upravna vlast generalno ovlašćenje za davanje koncesija svih vrsta. Ustav je ovu materiju principijelno rezervisao za zakonodavca, dozvoljavajući da se ona prenese na upravnu vlast samo onda, i samo u onom obimu, ukoliko to zakonodavac izričito statuirá". Laza Kostić, op. cit., str. 357. "Koncesiju može izdavati samo zakonodavac u formi zakona ili upravna vlast (državna uprava

Posle drugog svetskog rata usledilo je donošenje Ustava FNRJ, 31. januara 1946. godine,¹ na novim društveno-ekonomskim pretpostavkama. U prvom posleratnom ustavu, u čl. 14, sredstva za proizvodnju su proglašena za opštenarodnu imovinu, tj. za imovinu u rukama države (državna svojina), ili za imovinu narodnih zadružnih organizacija (zadružna svojina), ili su bila imovina privatnih fizičkih i pravnih lica (privatna svojina). Zatim, sva rudna i druga blaga u utrobi zemlje bila su opštenarodna imovina, tj. državna svojina.

Dalje, sredstva za proizvodnju u rukama države mogla je da iskorišćava država u sopstvenoj organizaciji ili ih dati drugom na korišćenje. Najzad, opštenarodna imovina (državna svojina) bila je glavni oslonac države u razvitku narodne privrede, stajala je pod naročitom zaštitom države a njome se upravljalo i raspolagalo na zakonom utvrđeni način (čl. 16).

Napred analiziranim ustavnim rešenjima je ukinuta svaka mogućnost davanja koncesija na teritoriji FNRJ, domaćim i stranim fizičkim i pravnim licima.

Ustavnim Zakonom o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti² nije dirano u IV. poglavlje Ustava FNRJ iz 1946. - Društveno-ekonomsko uređenje, ali su, ipak, osnove društvenog i političkog uređenja postale "društvena svojina na sredstvima za proizvodnju, samoupravljanje proizvođača u privredi i samoupravljanje radnog naroda u opštini, gradu i srezu" (čl. 4. st. 1).

Ustavom SFRJ iz 1963. godine,³ sredstva za proizvodnju i druga sredstva društvenog rada, kao i rudna i druga prirodna bogatstva, proglašena su za društvenu svojinu (čl. 8. st. 1).

Posle Ustavnih amandmana na Ustav SFRJ iz 1963. godine, koji su donešeni 1967, 1968. i 1971. godine,⁴ proglašen je Ustav SFRJ iz 1974. godine.⁵ Navedeni ustav uvodi nesvojinsku koncepciju društvene svojine, a u funkciji nastavka podružljavanja rada i rezultata rada, za društvenu svojinu se proglašavaju "sredstva za proizvodnju i druga sredstva udruženog rada, proizvodi udruženog rada i dohodak ostvaren udruženim radom, sredstva za zadovoljavanje zajedničkih i opštih potreba, prirodna bogatstva i dobra u opštoj upotrebi" (čl. 12. st. 1).

---

i samouprava) u formi upravnog akta. O tome odlučuju pozitivno-pravni propisi. Oni mogu izričito propisivati za određene slučajeve zakonsku formu". Ivo Krbeć, Upravno pravo, II knjiga - Organizacija javne uprave, Zagreb, 1932, str. 71.

1. Sl. list FNRJ, br. 10/46.

2. Sl. list FNRJ, br. 3/53, 4/53, 36/53, 7/54, 9/54, i 13/54.

3. Sl. list SFRJ, br. 14/63.

4. Sl. list SFRJ, br. 18/67, odnosno 55/68, odnosno 29/71.

5. Sl. list SFRJ, br. 9/74.

Na osnovu Amadnmana na Ustav SFRJ iz 1974. godine, koji su doneti 25. novembra 1988. godine (IX - XLVIII),¹ prvi put posle drugog svetskog rata uvedene su koncesije u jugoslovenski pravni sistem.

Ustavnom SR Jugoslavije od 27. aprila 1992. godine,² prirodna bogatstva su ponovo proglašena za državnu svojinu (čl. 73. st. 1). Zatim, predviđeno je da se svojinska prava na nepokretnostima ostvaruju u zavisnosti od prirode i namene nepokretnosti (prirodna bogatstva, poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište, dobra u opštoj upotrebi) u skladu sa rešenjima u saveznom zakonu (vidi čl. 72). Dalje, jamči se sloboda rada i privređivanja, kao i svojina (čl. 68. st. 1. i 2). Najzad, privredni subjekti su samostalni i ravnopravni, a uslovi privređivanja jednaki za sve (čl. 74. st. 2). Na kraju, stranom licu je dopušteno da stiče pravo svojine i pravo privređivanja pod uslovima uzajamnosti a u skladu sa saveznim zakonom (čl. 70. st. 1). Drugim rečima, omogućeno je strancima da dobijaju i koncesije, ali pod uslovima i na način utvrđenim saveznim zakonom.

Ustav Republike Srbije od 1990. godine,³ u čl. 60. st. 1, predviđa nešto drugačije rešenje u odnosu na važeći savezni Ustav. Naime, predviđeno je da su "prirodna bogatstva u državnoj ili društvenoj svojini", odnosno da rudna bogatstva mogu biti u jednom od dva nevedena oblika svojine.

Zanimljivo je da Ustav Republike Crne Gore od 1992. godine,⁴ verovatno u težnji za podražavanjem evropske i američke ustavnosti, ne sadrži odredbu kojom bi bio regulisan režim prirodnog (rudnog) bogatstva. Još više zbunjuje činjenica, ako se zna da je nacrt pomenutog ustava sadržavao odredbu po kojoj su prirodna bogatstva proglašena državnom svojinom. Zbog napred iznetog, nužno je konstatovati da je korišćenje iskustvima zemalja moderne ustavnosti preporučljivo i korisno. Međutim, nekritičko preuzimanje njihovih rešenja i kopiranje njihove sadržine i kratkoće, mogu se u konkretnom slučaju odraziti nepovoljno na crnogorsku ustavnost u praksi. Tu prvenstveno imamo u vidu podnormiranost svojinskih i privrednih (ekonomskih) odnosa, prvenstveno iz razloga što je Crna Gora bivša socijalistička republika koja se nalazi u periodu tranzicije i izgradnje tržišne privrede.

---

1 Sl. list SFRJ, 70/88.

2 Sl. list SRJ, br. 1/92.

3 Sl. glasnik RS, br. 1/90.

4 Sl. list RCG, br. 48/92.

3. Geneza zakonskog regulisanja

Sve do XIX veka nije bilo ozbiljnijih rudarskih radova, odnosno svodili su se na mala lokalna iskorišćavanja rudnih nalazišta.¹ Kada se posmatra razvitak rudarstva u Srbiji u XIX veku, ističe se po svom značaju period do donošenja Rudarskog zakonika od 1866. godine, a u okviru tog perioda razdoblje od osnivanja Majdanpeka 1847. godine. Pomenuto razdoblje bilo je značajno i zbog toga, što se živelo u dilemi da li srpske rudnike davati privatnom kapitalu (domaćem u obliku akcionarskih društava ili strancima u obliku zakupa-povlastica-koncesija), ili ih zadržati u isključivoj nadležnosti države.²

Rudarski zakonik za Kraljevinu Srbiju donet je 1866. godine.³ Do njegovog donošenja, u Srbiji nije bilo nikakvih zakonskih odredaba o istraživanju i eksploataciji rudnog bogatstva.⁴

Rudarski zakonik od 15. aprila 1866. godine, raden je, uglavnom, na rešenjima austrijskog Rudarskog zakona iz 1854. godine, koji je za to vreme važio kao relativno najmoderniji. Tim zakonom su po prvi put utvrđeni uslovi i način pod kojima je bilo dopušteno istraživati i eksploatisati ("obdelavati") rude (mineralne sirovine) i rudnike ("kopove"). Sve rude i kopovi bili su državna dobra, a svako

---

1 Rimsko doba ostavilo je veliki broj dokaza o razvijenosti rudarstva i topioničarskih radova na Balkanu, a posebno na prostorima Bosne i Srbije. Glavni proizvodi bili su olovo, bakar, srebro, zlato i gvožđe. Najveći polet dobija rudarstvo u Srbiji u XIII veku, a u Bosni u XIV veku. Tako su seljaci u Srbiji u malim količinama i bez ikakvog stručnog znanja eksploatisali pojedine rude: olovo u Podrinju, zlato iz rečnih nanosa Peka, Mlave i Timoka, mermer u Čučanskom okrugu, vodenično kamenje u Aleksinačkom okrugu i kameni ugalj kod Dunava, u okrugu Krajskom. Centri rudarstva u to vreme bili su ujedno i centri trgovine (Novo Brdo, Trepča, Srebrenica, Fojnica itd.). Trgovci su se pojavljivali delimično kao vlasnici rudnika (posebno u Bosni), a uglavnom kao kupci i preprodavci zlata i srebra (Dubrovčani i Mlečani). S druge strane, rudari su bili stranci, uglavnom Sasi, koji su dolazili iz Ugarske. Topioničari i kovači su takođe bili stranci. Međutim, sa turskim osvajanjima je postepeno zamiralo rudarstvo u ovim krajevima, uprkos pokušajima Turaka da se u XV veku koriste otvorenim rudnicima.

2 Danica Milić. Strani kapital u rudarstvu Srbije do 1918., Beograd, 1970, vidi str. 44.

3 Rudarski zakonik za Kraljevinu Srbiju od 15. aprila 1866. godine, sa izmenama i dopunama od 21. jula 1877. 6. februara 1896. i 27. januara 1900. godine, Beograd, 1913. godine.

4 "...Pre nego je objavljen rudarski zakonik upravo je samo država i preduzimala rudarske radove, koji su izvođeni po specijalnim uputstvima i pod neposrednom upravom nadzorne rudarske vlasti, a samo je jedan rudnik - Kučajna - ustupljen 1862. god. pod naročitim ugovorom privatnom licu". Grada za novi rudarski zakonik Kraljevine Srbije, Beograd, 1904, str. 3.

je bio dužan da prethodno pribavi odobrenje za istraživanje i povlasticu za eksploataciju ruda i kopova u Srbiji.¹ Davanje odobrenja i povlastica i vršenje nadzora nad rudarskim preduzećima, kamenolomima i podzemnim radovima uopšte, nalazilo se u delokrugu Ministarstva narodne privrede.²

Generalno, Rudarski zakonik je imao veliki značaj za razvoj rudarstva u Srbiji. Njime su precizirane mogućnosti i uslovi za davanje odobrenja i povlastica (koncesija) za istraživanje i eksploataciju ruda i kopova. Posle donošenja Rudarskog zakonika, povećao se broj zainteresovanih lica za dobijanje prostog ili isključivog prava istraživanja.

Rudarski zakonik je menjan i usaglašavan nekoliko puta, saglasno privrednom i državnom razvoju Srbije, kao i zakonima koji su uređivali srodnu materiju: Zakon o potpomaganju industrijskih preduzeća (1873), Zakon o akcionarskim društvima (1896), Zakon o potpomaganju domaće radinosti (industrije) od 1898. godine.

Bez obzira na sve izvršene izmene u Rudarskom zakoniku, sa svih strana su stizali prigovori da isti nije dovoljno savremen, da nije adekvatan nastalim promenama u privrednom razvitku, da je zastareo i konzervativan po svojoj sadržini.

Takode, Zakonik nije nikada izričito naglasio prava stranaca koji su učestvovali na različite načine u istraživanju i eksploataciji ruda i kopova u Srbiji.³ Drugim rečima, nije zvanično priznavano da su vrata stanom kapitalu širom otvorena, što je inače odgovaralo stvarnom stanju. Ipak, odredbe Rudarskog zakonika su otvorile put razvoju preduzetništva u rudarstvu i time odstranile odlučujući uticaj državnog sektora, koji se posle toga zadržao samo u Krupnju (istraživanje i dobijanje olova u Podrinju) i Senju (vađenje uglja).⁴

Početak 1911. godine, u Kraljevini Crnoj Gori je donet Zakon o povlasticama (koncesijama) i o potpomaganju domaće radinosti (industrije).⁵ Tim zakonom

1 "Prema novom Rudarskom zakonu, zemlja i rudna blaga u njoj bila su i dalje vlasništvo države, ali su davane u zakup, uz izvesne uslove. Davane su, takode, i povlastice sa prostim i isključivim pravom istraživanja. Odredbama Rudarskog zakona bili su favorizovani domaći preduzetnici u odnosu na strance, jer se smatralo za potrebno da se oteža prodor stranom kapitalu. Međutim, stvarne smetnje za strani kapital nisu postojale, pa je on uglavnom uspešno rešavao svoje zahteve preko domaćih zakupaca, ostvarivao svoje planove i namere. To je bilo i razumljivo s obzirom na nedovoljnu snagu domaćeg kapitala za iole ozbiljnije poduhvate u rudarstvu". Danica Milić, Rudarski zakon iz 1866. godine i stanje u rudnicima u drugoj polovini XIX veka u knjizi: Štrajkovi rudara u Srbiji, Beograd, 1967, str. 32-33.

2 Istraživanje i eksploatacija koji bi se preuzeli od strane srpske Vlade podlegala su odredbama Rudarskog zakonika. Rudarski zakonik, vidi čl. 18.

3 "Rudarstvo mineralnog ugljena u Srbiji za sada sasvim počiva. Istraživanja istina ima u velikom broju, ali vlasnicima prava istraživanja oskudeva stvarni živac (nervus rerum) - novac. Po srpskom rudarskom zakonu samo domorodci mogu dobiti pravo rudarske svojine, a stranac je od toga sasvim isključen; usled ovog zakonskog propisa stranac je prema domorodcu sasvim bespravan". Srpske novine za 1882, br. 241-243.

4 Danica Milić, op. cit., vidi str. 73-74.

je predviđena mogućnost davanja državnih i administrativnih koncesija za državne rudnike i eksploataciju ruda i gasa, odnosno drugih mineralnih sirovina.

Nekoliko dana kasnije (24. februara 1911), donet je Zakon o rudama u Kraljevini Crnoj Gori.¹ Zakon je pisan po ugledu na Rudarski zakonik za Kraljevinu Srbiju, a utvrđivao je pravila i uslove pod kojima je bilo dopušteno istraživanje i eksploataciju ruda i kamenoloma, odnosno davanje koncesija u oblasti rudarstva. Sve rude, bile one u zemlji ili na površini zemlje, proglašene su za državnu svojinu, a ne onoga čija je bila zemlja. Na taj način, svako je bio dužan tražiti odobrenje za istraživanje i povlasticu za eksploataciju ruda.

Rudarska uredba,² kako joj ime kaže, doneta je za oslobođene i prisajedinjene oblasti posle balkanskih ratova, 15. decembra 1913. godine. Uredba je prvenstveno doneta radi uređenja odnosa u oblasti rudarstva zasnovanih pod turskom vlašću i upravom, kao i utvrđivanja nekih specifičnih pravila na pomenutim područjima, zbog njihove ekonomske zaostalosti i njihovog dužeg vremenskog ostajanja pod otomanskom imperijom. Njome je bilo izričito predviđeno da Rudarski zakonik sa svim pravilima, donetim radi izvršavanja toga zakonika, važi i za istraživanje i eksploataciju ruda i kopova u oslobođenim krajevima.³

Posle oslobođenja i ujedinjenja Srbije i Crne Gore u Kraljevinu SHS, činjeni su naponi da se u oblasti rudarstva izjednači zakonodavstvo i donese jedinstveni zakon za celu teritoriju Kraljevine. Generalna rudarska direkcija Ministarstva šuma i rudnika pripremila je projekat novog rudarskog zakona,⁴ na koji su prijedbe stavili zainteresovani organi. Ostalo je da se izvrši definitivna redakcija novog zakona i da se predlog uputi Narodnoj skupštini. Nažalost, izjednačavanje zakonodavstva u oblasti rudarstva nije izvršeno do drugog svetskog rata.⁵

---

7 Zakon o povlasticama (koncesijama) i o potpomaganju domaće radinosti (industrije), Cetinje, 1911. godine.

1 Zakon o rudama u Kraljevini Crnoj Gori, Cetinje, 1911. godine.

2 Rudarska uredba za oslobođene i prisajedinjene oblasti, Srpske novine za 1913. br. 277.

3 "Rudarstvo je u ovim krajevima bilo poznato odavno, a tako isto i u Albaniji. Negda su ovamošnje rudnike Rimljani obrađivali preko robova, a poslednjih godina su inostrane kapitalističke kompanije dobile povlastice za otvaranje rudnika, ali ništa nisu radile. Dok se pograde putevi i željeznice i stvore druge pogodbe, izvesno će se u njima otpočeti rad". Pavle Moravac, Ekonomsko stanje Stare Srbije i Makedonije, Beograd, 1913, str. 23.

4 Projekat Rudarskog zakona Kraljevine Srbije, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo (bez godine).

5 "Izjednačavanje zakonodavstva nije se na žalost postiglo ni u rudarskoj struci: i danas još uvek važe na teritoriji naše Kraljevine isti oni zakoni, koji su zatečeni u vremenu oslobođenja i ujedinjenja 1918. godine. U granicama Srbije primenjuje se "Rudarski Zakon" od 1866. god. sa izmenama i dopunama od 1877, 1896 i 1900. god. Na teritoriji Slovenije, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije vredi austrijski, odnosno mađarski "Opšti Rudarski zakon" od 1854. god. Za Bosnu i Hercegovinu u važnosti je naročiti "Rudarski zakon", koji je propisala austrijska okupatorska vlast još 1881. godine. Konačno i na teritoriji Crne Gore primenjuje se njen "Rudarski Zakon" od 1911. god." Ranko Despić, Naše rudarstvo, Jubilarni zbornik života i rada SHS, I deo, Beograd, 1928, str. 198.

Projekat rudarskog zakona Kraljevine SHS predviđao je da "sve rude, bile na površini bile u zemlji, pripadaju državi", saglasno članu 117. Vidovdanskog ustava. Svako ko je želeo da istražuje ili eksploatiše rude, bio je dužan da prethodno po odredbama Rudarskog zakona SHS dobije pravo istraživanja ili stekne pravo eksploatacije - rudarsku povlasticu (vidi čl.3). Projekat je izjednačio uslove za istraživanje i eksploataciju ruda (rudarska povlastica) za državna rudarska preduzeća i za privatna lica (čl. 7).

Posle drugog svetskog rata, na osnovu čl. 71. tač. 2. Ustavnog zakona iz 1953. godine, donet je 1959. prvi Zakon o rudarstvu.¹ Pošlo se od postavke da je "rudno blago u zemlji i na njenoj površini opšte dobro", a da se federacija i republike staraju preko državnih organa da se to bogatstvo koristi u opštem interesu (vidi čl. 1). Međutim, na osnovu Zakona o dopunama Zakona iz 1964. godine, stalo se na stanovište da se "rudno blago u zemlji i na njenoj površini koristi u opštem interesu" (čl. 3). Takva formulacija je sadržana i u Osnovnom zakonu o rudarstvu iz 1966. godine (vidi čl. 1). Zatim, bilo je predviđeno da na izvađenoj mineralnoj sirovini (u postupku istraživanja ili eksploatacije) kao na društvenoj svojini, organizacije stiču pravo korišćenja, bez naknade (čl. 5). Dalje, izričito je bilo utvrđeno da se građanska pravna lica, društvene organizacije i druga udruženja ne mogu baviti istraživanjem ili eksploatacijom mineralnih sirovina (čl. 6. st. 1).²

Na osnovu člana 16. st. 2. tač. 12. Ustavnog zakona za sprovođenje Ustavnih amandmana XX do XXI,³ bilo je predviđeno da odredbe Osnovnog zakona o rudarstvu prestaju da važe danom određenim republičkim odnosno pokrajinskim zakonom, a najdoznije 31. decembra 1971. godine, osim tačno nabrojanih odredaba.⁴ Time je materija o rudarstvu prešla u nadležnost republičkih organa.

Na osnovu Zakona o rudarstvu Srbije iz 1973. godine, "rudno blago u zemlji i na njenoj površini društvena je svojina" (čl. 1. st. 1. Na mineralnoj sirovini izvađenoj pri eksploataciji organizacija je sticala samo pravo korišćenja bez naknade (čl. 8). Navedena zakonska rešenja su i danas na snazi.⁵

1 Sl. list FNRJ, br. 28/59.

2 Na osnovu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o rudarstvu iz 1964. godine (Sl. list SFRJ, br. 22/64), naziv zakona je promenjen u "Osnovni zakon o rudarstvu". Za par dana usledila je izrada prečišćenog teksta Osnovnog zakona o rudarstvu (Sl. list SFRJ, br. 23/64). Početkom 1966. godine, donet je Zakon o izmenama i dopunama Osnovnog zakona o rudarstvu (Sl. list SFRJ, br. 4/66. i 7/66), a već u februaru sačinjen prečišćeni tekst Osnovnog zakona o rudarstvu (Sl. list SFRJ, br. 9/66).

3 Sl. list SFRJ, br. 29/71.

4 Reč je bila o čl. 31. u odnosu na vojne objekte, čl. 42. tač. 6. i čl. 93. do 112 - zaštitne mere.

5 Prvi Zakon o rudarstvu za teritoriju Srbije donet je 1968. godine (Sl. glasnik SRS, br. 15/68. i 11/70). Na osnovu čl. 1. tač. 16. Zakona o primeni odredaba saveznih zakona u oblasti privrede i finansija (Sl. glasnik SRS, br. 51/71), produžena je važnost Osnovnog zakona o rudarstvu za teri-

Na osnovu Zakona o rudarstvu Crne Gore iz 1976. godine, bilo je predviđeno da se rudno blago u zemlji i na njenoj površini, kao dobro od opšteg interesa, koristi na način i pod uslovima određenim Zakonom (čl. 1). Ovakvo zakonsko rešenje bilo je sadržano do donošenja Zakona o rudarstvu iz 1993. godine, s tim što ga je nekritički preuzeo u celosti i pomenuti zakon (čl. 2).¹

Polazeći od Ustava Republike Crne Gore iz 1992. godine, donet je polovinom 1993. godine novi Zakon o rudarstvu, radi sprovođenja u praksi privredne reforme na tržišnim principima i u oblasti mineralnih sirovina (rudarstva).

4. Pozitivnopravna rešenja i njihova kritika

Savezni Zakon o stranim ulaganjima je jednom odredbom dotakao i mineralne sirovine (rude). Naime, čl. 19. Zakona je predviđeno: "Ugovor o koncesiji neobnovljivog prirodnog bogatstva ili dobra u opštoj upotrebi uređuje se saveznim zakonom, koji se donosi za svaki ugovor posebno". Zbog značaja rudnog bogatstva, odnosno uopšte neobnovljivog prirodnog bogatstva, zakonodavac je opravdano koncesije u ovoj oblasti rezervisao za savezni zakon, tj. za "ratifikaciju" svakog takvog ugovora u formi posebnog saveznog zakona.

Već krajem 1990. godine, Srbija donosi Zakon o opštim uslovima za davanje koncesija stranim licima u Republici Srbiji,² kojim uređuje i koncesije u oblasti rudarstva, odnosno koncesije na neobnovljiva prirodna bogatstva. Najpre je predviđeno da se stranim licima mogu davati koncesije na neobnovljivim prirodnim bogatstvima u Republici po pravilu na principu reciprociteta, u skladu sa navedenim republičkim zakonom (čl. 2). Zatim je predviđeno da se koncesije za korišćenje neobnovljivog prirodnog bogatstva mogu dati u trajanju najduže do 20 godina (vidi čl. 6). Najzad, Zakonom se odobrava koncesija za korišćenje neobnovljivog prirodnog bogatstva, čiji je sastavni deo ugovor o koncesiji (vidi čl. 7).

---

toriju Srbije. Godine 1973. donet je novi Zakon o rudarstvu (Sl. glasnik SRS, br. 18/73). Zakon o izmenama i dopunama Zakona o rudarstvu donet je 1978. godine (Sl. glasnik SRS, br. 21/78). Prečišćeni tekst Zakona o rudarstvu objavljen je 1978. godine (Sl. glasnik SRS, br. 33/78). Zakoni o izmenama i dopunama Zakona o rudarstvu doneti su 1983. (Sl. glasnik SRS, br. 9/83) i 1986. (Sl. glasnik SRS, br. 5/86). Prečišćeni tekst Zakona o rudarstvu objavljen je 1986. godine (Sl. glasnik SRS, br. 37/86). Zakoni o izmenama i dopunama Zakona o rudarstvu doneti su 1987. (Sl. glasnik SRS, br. 11/87) i 1988. (Sl. glasnik SRS, br. 37/88).

- 1 Prvi Zakon o rudarstvu u Crnoj Gori donet je 1969. godine (Sl. list SR Crne Gore, br. 2/69). Na osnovu čl. 1. tač. 51. Zakona o produženju primene određenih saveznih zakona (Sl. list SRCG, br. 31/71, 25/72) produžena je važnost Osnovnog zakona o rudarstvu za teritoriju Crne Gore. Na osnovu Ustava iz 1974. godine, donet je 1976. Zakon o rudarstvu (Sl. list SRCG, br. 32/76). Zakoni o izmenama i dopunama Zakona o rudarstvu doneti su 1980. (Sl. list SRCG, br. 7/80) i 1984. (Sl. list SRCG, br. 19/84). Prečišćeni tekst Zakona o rudarstvu objavljen je 1985. godine (Sl. list SRCG, br. 9/85, i 16/85).
- 2 Sl. glasnik RS, br. 6/90, i 7/90.

Evidentno je bilo da je srpski zakonodavac navedenim zakonskim rešenjima odstupio od odredbe čl. 19. saveznog Zakona o stranim ulaganjima, odnosno da su navedene republičke odredbe u suprotnosti sa navedenom odredbom saveznog zakona. Zbog toga je Savezni ustavni sud, svojom odlukom od 17. februara 1993. godine, utvrdio da su odredbe čl. 6. i 7. Zakona o opštim uslovima za davanje koncesija stranim licima u Republici Srbiji prestale da važe 7. oktobra 1992. godine.¹

U prvoj polovini 1991. godine, donet je i u Crnoj Gori Zakon o koncesiji,² kojim su, saglasno saveznom Zakonu o stranim ulaganjima, uređena samo pitanja davanja koncesija za korišćenje obnovljivog prirodnog bogatstva ili dobara u opštoj upotrebi.

Polovinom 1992. godine, Savezna vlada je izradila Nacrt zakona o koncesijama, kojim su bila uređena pitanja davanja koncesija za korišćenje prirodnog bogatstva u SR Jugoslaviji. Nažalost, Nacrt nije dobio podršku kod republičkih organa.

Srpska vlada je u proteklom periodu takođe pripremila Nacrt zakona o koncesijama, kojim su obuhvaćena i rešenja za pravo privremenog iskorišćavanja prirodnih bogatstava. I ovaj nacrt nije ušao u skupštinsku proceduru, verovatno iz razloga dok se ne donese novi savezni Zakon o stranim ulaganjima, na osnovu Ustava SR Jugoslavije.

Savezno ministarstvo za ekonomske odnose sa inostranstvom i Savezna vlada sačinile su nekoliko radnih verzija, nacrt i predlog Zakona o stranim ulaganjima, od decembra 1993. godine, koji je u prvoj polovini 1994. ušao u skupštinsku proceduru. Između ostalog, u čl. 9. je predviđeno da strano lice može dobiti koncesiju i za korišćenje određenog prirodnog bogatstva; uslovi za sticanje koncesije i trajanje ugovora "uređuju se zakonom", odnosno republičkim zakonom.

Crnogorski zakonodavac se odlučio da ide mimo odredaba važećeg saveznog Zakona o stranim ulaganjima. Zakonom o rudarstvu iz 1993. godine, predviđeno je da "eksploataciju mineralnih sirovina mogu da vrše i strana pravna lica pod uslovima i na način propisan (ovim - Lj. D.) zakonom" (čl. 17.). Zatim je utvrđeno da se pravo na eksploataciju tih sirovina stiče na osnovu ugovora o koncesiji, a Vlada Crne Gore je ovlašćena da donese odluku kojom će se bliže urediti davanje na korišćenje mineralnih sirovina (vidi čl. 18). A krajem 1993. godine, Vlada je donela Odluku o uslovima i načinu davanja na korišćenje mineralnih sirovina, odnosno utvrdila u potpunosti uslove i postupak davanja koncesija za eksploataciju mineralnih sirovina. Ovo je još jedan primer kako jedna nezakonitost stvara osnovu za novu, sledeću. Najpre, Ustav Crne Gore ne sadrži odredbu kojom bi

1 Odluka o prestanku važenja odredaba čl. 6. i 7. Zakona o opštim uslovima za davanje koncesija stranim licima u Republici Srbiji, od 17. februara 1993. godine, IU-broj 129/1-90, Sl. list SRJ, br. 13/93.

2 Sl. list SRJ, br. 13/91.

bio utvrđen pravno-svojinski režim prirodnog (rudnog) bogatstva. Drugo, navedene zakonske odredbe i rešenja iz Odluke su u suprotnosti sa čl. 19. Zakona o stranim ulaganjima i nalaze se u nadležnost Saveznog ustavnog suda. Treće, nedopustivo je da se osnovne odredbe o uslovima i načinu davanja koncesija za eksploataciju mineralnih sirovina izuzmu iz zakonodavne nadležnosti i prenesu u nadležnost Vlade, kako bi ona svojim aktom u potpunosti regulisala tako značajnu (sada važeću saveznu) zakonsku materiju. Četvrto, preuzimanjem zakonodavne materije od strane Vlade ima za direktnu posledicu ograničavanje uvida šire javnosti u kontrolu rada državnih organa u postupku davanja koncesija u oblasti mineralnih sirovina.

5. Ugovor o koncesiji

Pojam ugovora o koncesiji uopšte, pa i u oblasti rudarstva nije utvrđen ni u unutrašnjem ni u međunarodnom pravu. Iako je ova vrsta ugovora poznata u zakonodavstvu i praksi najvećeg broja zemalja,¹

Uzimajući u obzir zaštitu nacionalnih interesa, Zakonom se izgleda imaju u vidu samo buduća rudarska istraživanja i njihova eksploatacija, ali ne i davanje koncesija za već otvorene rudnike. Njegova zakonska definicija je manje poznata. To, međutim, ne znači da se na teorijskom planu ne mogu utvrditi bitni elementi ugovora o koncesiji, koji ga razlikuju od drugih ugovora.

Polazeći od bitnih elemenata ugovora o koncesiji, ovaj ugovor se u oblasti rudarstva može definisati kao dvostrano teretan, koji se zaključuje između koncedenta i koncesionara radi angažovanja (stranog) kapitala i tehnologije u delatnostima istraživanja i eksploatacije mineralnih sirovina, koje su zbog njihovog izuzetnog značaja rezervisane za državu.² Drugim rečima, ugovor o koncesiji je pravni instrument između državne vlasti i koncesionara (fizičkog ili pravnog lica), kojim se koncesionaru priznaju i garantuju iznesena šira prava, odnosno nameću obaveze, koje ne uživaju, odnosno koje nemaju, drugi pravni subjekti.

Prema jednoj definiciji u doktrini, zasnovanoj na komparaciji rešenja engleskog, nemačkog i francuskog prava, međunarodna koncesija je "sinalagmatičan

---

1. Ilustracije radi, na osnovu paragrafa 1. mađarskog Zakona o koncesijama, pod zakonom utvrđenim uslovima, koncesije se mogu davati i "za rudarska istraživanja i eksploataciju kao i za rudarske srodne radove u vezi s tim". Act XVI of 1991 on Concessions, Hungarian Rules of Law in Force, Budapest, No. 13/91, str. 918.

2. Koncesija se istorijski i politički definisala i kao "ugovor države s kapitalistom koji se prihvata da organizuje ili usavrši proizvodnju (npr. eksploatacija šume i splavarenje, eksploatacija uglja, nafte, ruda) i koji za to plaća državi delom ostvarenog proizvoda a drugi deo dobija kao profit". Kako je V. I. Lenjin objašnjavao u propagandne svrhe, koncesija je svojevrsni ugovor o zakupu. V. I. Lenjin, Polnoe sobranie sočinienij, Moskva, 1963-1966, tom 43, str. 248.

pravni akt na osnovu kojeg država prenosi vršenje svojih funkcija i prava, a strano privatno lice učestvuje u ostvarivanju javnih funkcija i tako dobija privilegovan položaj u odnosu na ostale privatnopravne subjekte u okviru jurisdikcije date zemlje".¹

Ugovor o koncesiji u oblasti rudarstva istorijski se pojavljivao u raznovrsnim oblicima, a tako je i danas. Ovaj ugovor je menjao svoj naziv, oblik, ulogu i značaj za privredni razvoj jedne zemlje, u zavisnosti od ekonomskih i socijalnih prilika konkretnog vremena i sredine. Uz ugovor o koncesiji, u oblasti mineralnih sirovina, danas se koriste novi pravni instrumenti, odnosno neformalni ugovori, kao što su: ugovor o zajedničkom ulaganju (joint ventures), ugovor o uslugama (service contracts, contract of work, operation contracts), ugovor o podeli proizvodnje (production-sharing contracts), ugovor o tehničkoj pomoći (technical assistance agreements). Jedni autori su mišljenja da su navedeni novi ugovorni oblici takode koncesije, s obzirom da se u biti radi o istim pravima i obavezama ugovornih strana.² Drugi autori, opet, uzimaju da je položaj ugovarača u odnosu na državu, u navedenim pravnim aranžmanima, pravno različit od položaja koncesionara. Na taj način, ti novi ugovori nisu klasični ugovori o koncesijama.³

Zakon o rudarstvu Crne Gore ne sadrži definicije za koncesije u oblasti rudarstva kao i za ugovor u toj oblasti, osim što je zakonodavac eksplicitan: "Pravo na eksploataciju mineralnih sirovina stiče se na osnovu ugovora o davanju na korišćenje mineralnih sirovina (ugovor o koncesiji)" Ugovor se zaključuje između Vlade i pravnog lica-koncesionara.

Ugovorne strane - Svaki ugovor o koncesiji pretpostavlja, s jedne strane, davaoca koncesije (koncedenta) i, s druge strane, primaoca koncesije (koncesionara). Isti je slučaj i sa ugovorom o koncesiji u oblasti rudarstva.

Na osnovu čl. 1. Odluke, izričito je predviđeno da se "koncesija daje pravnim licima putem ugovora koji se zaključuje između Vlade Republike Crne Gore i

- 1 P. Fischer, Die Internationale Konzession, Wien, 1974, str. 67. Navedeno prema: Dušan Kitić, op. cit., str. 66-67. Vidi o ovoj definiciji: Dejan Popov, Neka aktuelna pitanja razvoja koncesija prirodnog bogatstva i dobara u opštoj upotrebi, Privredno-pravni priručnik, br. 1-2/91. Imajući u vidu sovjetsko pravo u periodu 20-30-tih godina XX veka, "koncesija je privilegija, koja je izuzeta iz opštih pravila, i kao takva stvarala određene pravne odnose i posebno pravo za koncesionara". B. A. Landau, Koncessionnoe pravo Sojuza SSR, M., 1925, str. 32-33. Navedeno prema: Ju. M. Jumašev, Inostrannye koncessii v Rossii i SSSR, Gosudarstvo i pravo, br. 10-93, str. 106. Ili, koncesija je značila za određene preduzetnike isključivanje od primene zakona o državnom monopolu u oblasti eksploatacije rudnog bogatstva, vodenja spoljne trgovine, zakona o zabrani ili ograničavanju najma radne snage itd. Preduzetnici koji su dobijali takve pogodnosti nazivali su se koncesionarima, a njihova preduzeća koncesijama. A. G. Dongarov, Inostrannii kapital v Russii i SSSR, Moskva, 1990, vidi str. 6.
- 2 Erich Schanze and Other, Mining Agreements in Developing Countries, Journal of World Trade Law, br. 2/78, vidi str. 136-143.
- 3 Samuel Asante, op. cit., vidi str. 341, 359-368.

pravnog lica (koncesionara)". Zakonom o rudarstvu CG takode je izričito predviđeno da "eksploataciju mineralnih sirovina mogu da vrše i strana pravna lica pod uslovima i na način propisanim zakonom" (čl. 17). Analizirajući navedene odredbe, najpre se mora konstatovati da se u ulozi koncedenta uvek pojavljuje Vlada Crne Gore, a u ulozi koncesionara samo pravna domaća i strana lica. Drugo, Zakonom i podzakonskim aktom su na posredan način, praktično, isključena domaća i strana fizička lica iz postupka dobijanja koncesija. Za ovakav stav crnogorskog zakonodavca ne može se pronaći valjani razlog.¹

Crnogorski zakonodavac se očigledno nije koristio iskustvima istorijskog i uporednog zakonodavstva, jer bi u protivnom rešenja po ovom pitanju bila nešto drugačija. Naime, u Kraljevini SHS predviđalo se da svako može steći rudarska prava (povlastice), kako pojedina fizička lica ili pravna lica ili više njih u zajednici. Strani državljani su mogli steći pomenuta prava pod uslovima kao i domaća lica a na osnovu reciprociteta (Projekat rudarskog zakona SHS, vidi čl. 54). Takode, crnogorskim Zakonom o povlasticama (koncesijama) i o potpomaganju industrije iz 1911. godine, izričito je bilo predviđeno da se "povlastice daju potražiocima bez obzira da li su oni crnogorski ili strani državljani", ali uz izričito davanje prvenstva domaćim građanima (čl. 3). Crnogorski Zakon o rudama iz 1911. nije sadržavao izričitu odredbu o mogućnosti davanja koncesija stranim fizičkim i pravnim licima, ali nije imao ni izričitih zabrana za takve radnje. Pravo na istraživanje i eksploataciju ruda mogao je na osnovu čl. 7. dobiti "svako ko je sposoban svojim imanjem upravljati (vidi čl. 636. u vezi sa čl. 638, 639. i 653. Opšteg imovinskog zakonika)", tj. svako lice koje ima pravnu i poslovnu sposobnost. Treba razumeti da navedena zakonska rešenja nisu bila smetnja da se strancu na teritoriji Crne Gore dodeli rudarska koncesija. Rezervisanost crnogorskog zakonodavca po ovom pitanju treba razumeti u kontekstu zaštite nacionalnih interesa, uticaja srpskog Zakonika i niskog nivoa razvijenosti privrednih odnosa.

Madarski Zakon o koncesijama iz 1991. ima u vidu veći broj potencijalnih subjekata za zaključenje ugovora o koncesiji. Kao koncedent uvek se pojavljuje država ili samouprava, dok se u ulozi koncesionara mogu pojaviti: a) domaća i strana fizička i pravna lica kao i njihova udruženja koja imaju svojstvo pravnog lica; b) domaća i strana fizička i pravna lica kao i njihova udruženja koja nemaju svojstvo pravnog lica; v) fizička i pravna lica kao i njihova udruženja koja imaju,

---

1 Čak i posleratno jugoslovensko zakonodavstvo nije isključivalo u potpunosti fizička lica iz postupka istraživanja i eksploatacije mineralnih sirovina. Ilustracije radi, Osnovni zakon o rudarstvu iz 1966. je dopuštao da "izuzetno, građani, građanska pravna lica, društvene organizacije i druga udruženja građana mogu pod određenim uslovima baviti se samo istraživanjem i eksploatacijom određenih vrsta mineralnih sirovina za građevinske ili zanatske svrhe ili za sopstvene potrebe, u kom slučaju na izdanoj mineralnoj sirovini stiču pravo svojine uz naknadu ili bez naknade, u skladu sa republičkim zakonom; pojedini građani i zadruge ispiraća mogu se baviti i ispiranjem plemenitog metala iz rečnog nanosa" (čl. 6. st. 2. i 3.).

odnosno nemaju svojstvo pravnog lica, a koja se po deviznim propisima imaju smatrati stranim licima (čl. 3).

Predmet ugovora - Pravo na istraživanje i eksploataciju mineralnih sirovina stiče se na osnovu dobijene koncesije. Na osnovu Odluke, predmet ugovora o koncesiji je pravo na eksploataciju ležišta mineralnih sirovina, s tim da može biti i davanje prava na posleeksploataciono korišćenje rudnika u kojem je prestala eksploatacija, rudničkih deponija i jalovišta (čl. 3. st. 1. i 3).

Zakonom o rudarstvu CG na detaljniji način uređuju se uslovi i način eksploatacije mineralnih sirovina, koja pretpostavlja organizovanje preduzeća i upravljanje njime radi "vadenja iz ležišta, pripreme, obogaćivanja, oplemenjivanja i obrade mineralnih sirovina u cilju njihovog iskorišćavanja" (čl. 5).¹

Na osnovu Zakona o geološkim istraživanjima CG,² takva istraživanja mogu biti osnovna i detaljna, a vrše se na osnovu projekta istraživanja (čl. 4). Osnovna geološka istraživanja i geološka istraživanja od strateškog značaja van eksploatacionih prostora, proglašena su delatnostima od interesa za Crnu Goru, a finansiraju se iz republičkog budžeta, ako su obuhvaćena programom geoloških istraživanja. Detaljnim geološkim istraživanjima nužno prethode osnovna geološka istraživanja. Napred navedeni zakon uopšte ne sadrži odredbu o mogućnosti davanja koncesija za geološka istraživanja, osim da "geološka istraživanja i izradu projekata istraživanja mogu vršiti pravna lica", koja pored opštih moraju ispuniti i uslove propisane posebnim zakonom (vidi čl. 8).

Sadržina ugovora - Ugovor o davanju koncesije za eksploataciju mineralnih sirovina obavezno sadrži: ugovorne strane; pravni osnov ugovora; predmet ugovora; opis i ograničenje prostora na kojem se dobija koncesija; detaljniji opis vrsta mineralnih sirovina na kojima se stiče pravo eksploatacije; rok na koji se daje koncesija; rok za dobijanje odobrenja za eksploataciju; rok za početak eksploatacije; prava i obaveze ugovornih strana; odredbe o objektima koji će se graditi na prostoru na kojem se dobija koncesija; odredbe o pravima drugih lica na izgradnju objekata; postavljanje postrojenja, uređaja i instalacija; iznos naknade za koncesiju; odredbe o zaštiti i unapređenju životne sredine i o rekultivaciji eksploatacionog polja (Odluka, vidi čl. 11).

Ugovor o davanju koncesije može da uredi i druga pitanja, odnosno u najvećoj meri treba da odražava sadržinu elaborata podnosioca zahteva i elaborata o ležištu koji je predmet koncesije.

1 "Pod povlasticom za obdelavanje ruda razume se pravo vadenja, ispiranja, prebiranja, klasiranja itd., kao i briketisanja, topljenja, izradivanja i preradivanja ruda (prerada rudnih sirovina) i prodaja tih proizvoda". projekat rudarskog zakona SHS, član 22. "Povlastica na obdelavanje ruda ili kopova može se dati: a) na kopanje i vadenje; b) na ispiranje i prebiranje; v) na topljenje i izradivanje; g) na jedno, dvoje, ili na sve". Rudarski zakonik za Kraljevinu Srbiju, čl. 38.

2 Sl. list RCG, br. 28/93.

Forma ugovora - važeći savezni i republički propisi u oblasti koncesija i rudarstva ne uređuju ovo pitanje.¹ Međutim, zbog značaja ugovora o koncesiji u oblasti rudarstva za državu, njegovog izvršavanja u dužem vremenskom periodu, kao i složenosti odnosa koji se njime zasnivaju, nužno je da se takav ugovor zaključi u pisanom obliku. U praksi, ovaj ugovor ne bi ni mogao da se zaključi na drugi način, jer ga prate ekonomski, tehnički i tehnološki elaborati, aneksi, prilozi i slično.

Po pravnom dejstvu, pisana forma ugovora o koncesiji u oblasti rudarstva je bitan elemenat (forma ad solemnitatem) i predstavlja konstitutivni sastojak ugovora.

Prava i obaveze ugovornih strana - Pozitivni propisi o koncesijama i rudarstvu SR Jugoslavije ne uređuju prava i obaveze koncedenta po sistemu enumeracije, već to čine samo za koncesionara. Nužno je uzeti da je prepušteno ugovornim stranama da autonomno urede prava i obaveze za davaoca koncesije-koncedenta.²

S druge strane, Odlukom Vade CG utvrđuju se prava i obaveze koncesionara, po sistemu nabiranja. Reč je o pravima i obavezama koncesionara "po ugovoru". Takva formulacija izaziva dilemu: da li navedena prava i obaveze u Odluci proizilaze na osnovu propisa, tj. Odluke ili se ona moraju potvrditi ugovorom i po osnovu ugovora realizovati u praksi. Mora se uzeti da je reč o obaveznoj sadržini ugovora koja proizilazi iz propisa.³

Prava koncesionara po ugovoru su: obavljanje svih radnji na ostvarivanju, razradi i eksploataciji, izgradnji rudarskih objekata potrebnih za obavljanje osnovnih delatnosti eksploatacije mineralnih sirovina; eksploatacija svih mineralnih sirovina navedenih u ugovoru; korišćenje ostalih prirodnih bogatstava i uslova u skladu sa ugovorom i odgovarajućim zakonima; prodaja proizvedenih mineralnih sirovina na domaćem i stranom tržištu u skladu sa zakonom (čl. 12).

Obaveze koncesionara po ugovoru su: obavljanje osnovne delatnosti uz obezbeđenje sigurnosti ljudi i imovine; izvršenje radova uz obezbeđenje zaštite i mera po zakonima, pravilnicima ili posebnim propisima koji regulišu eksploataciju mineralnih sirovina; postupanje po projektima i odobrenim tehnološkim postupcima; podnošenje izveštaja Ministarstvu o svim pojavama novih minerala u ležištu i eventualnoj nameri eksploatacije, radi zaključivanja aneksa ugovora o koncesiji;

-
- 1 Zakonom o koncesijama nekadašnje Bosne i Hercegovine (Sl. list BiH, br. 27/91) izričito je predviđeno da se ugovor o koncesiji zaključuje u pisanom obliku, kao i da ugovor koji nije zaključen u navedenoj formi ne proizvodi pravno dejstvo (čl. 13, st. 1-2).
  - 2 Ugovor o koncesiji u oblasti eksploatacije mineralnih sirovina obavezno sadrži, između ostalog, prava i obaveze ugovornih strana. Odluka, vidi čl. 11, st. 2.
  - 3 Na osnovu Zakona o obligacionim odnosima (čl. 27, st. 2), "Odredbe propisa kojima se, delimično ili u celini, određuje sadržina ugovora sastavni su delovi tih ugovora, te ih upotpunjavaju ili stupaju na mesto ugovornih odredaba koje nisu u saglasnosti sa njima".

pridržavanje svih propisa iz oblasti zaštite životne sredine; ulaganje u istraživanja za poboljšanje sigurnosti rada i zaštite životne sredine; izvođenje detaljnih istraživanja za proširenje rudnih rezervi (čl. 13).

Koncesionar je u obavezi, još, da podnosi Ministarstvu energetike, rudarstva, industrije i saobraćaja godišnji tehnički izveštaj i godišnji finansijski izveštaj o poslovanju, najkasnije 15. marta tekuće godine za prethodnu godinu.¹

Prenos ugovornih prava i obaveza - U međunarodnom pravu je važeći princip da koncedent rezerviše za sebe pravo da odlučuje o prenosu koncesije, odnosno o prenosu prava i obaveza sa koncesionara na treća lica. Tako je i Odlukom crnogorske Vlade izričito predviđeno da "preduzeće koje je dobilo pravo na eksploataciju mineralnih sirovina ne može svoja ugovorna prava i obaveze prenositi na druga lica bez saglasnosti Vlade CG, odnosno nadležnog ministarstva (čl. 17).²

Koncesijska naknada - Ugovor o koncesiji u oblasti rudarstva zaključuje se kao dvostrano teretan, s tim da je ostavljeno ugovornim stranama da ugovorom utvrde vrstu i visinu naknade, kao i rokove i način njenog plaćanja. Odlukom Vlade CG je izričito predviđeno, da ugovor obavezno sadrži "iznos naknade za koncesiju" (vidi čl. 11. st. 2) Zakonom o rudarstvu CG utvrđeni su titular korišćenja sredstava ostvarenih po osnovu korišćenja koncesije i njihova namena. Naime, takva sredstva su prihod budžeta RCG i koriste se za privredni razvoj i zaštitu i unapređenje životne sredine u kojoj se vrši eksploatacija mineralnih sirovina i za geološka istraživanja.

Srpski važeći zakon o koncesijama utvrđuje samo da ponuda za dobijanje koncesije treba da sadrži i naknadu za korišćenje prirodnog bogatstva.

6. Postupak za davanje koncesija

Medunarodno zakonodavstvo, teorija i praksa poznaju dva načina za pokretanje postupka za dobijanje koncesije: objavljivanjem konkursa i podnošenjem zahteva.

Javni konkurs je složen postupak, koji obuhvata više faza, a sprovodi se po službenoj dužnosti. Prva faza pretpostavlja objavljivanje poziva za učešće na konkurs uz definisanje uslova za davanje koncesija. U drugoj fazi dostavljaju se zatvorene ponude od strane učesnika na konkursu. U trećoj fazi se konkursna

1 Odlukom Vlade CG stavljeno je u dužnost ministarstvu nadležnom za rudarstvo da krajem svake godine daje uputstvo o izradi izveštaja (čl. 14. st. 2).

2 Zakonom o povlasticama (koncesijama) Kraljevine Crne Gore (1911) bilo je predviđeno da se povlastica može naslediti i da se može preneti na treća lica. U prvom slučaju povlastica je mogla preći samo na zakonite nasledinke pod uslovom da su oni bili sposobni da po važećim propisima obavljaju delatnost. U drugom slučaju, povlastica se mogla preneti na treća lica samo posle započinjanja koncesionirane delatnosti i posle odobrenja Narodne skupštine (čl. 24).

komisija upoznaje sa sadržinom ponuda i o tome sastavlja zapisnik, a u četvrtoj fazi nadležni organ donosi odluku o rezultatima konkursa.¹

Vlada CG je Odlukom (čl. 6) javni konkurs normirala u okviru jedne odredbe. Naime, predviđena je mogućnost da Ministarstvo energetike, rudarstva, industrije i saobraćaja objavi konkurs radi dobijanja koncesije, za ležišta koja su istražena a nalaze se izvan postojećih eksploatacionih polja, tako i za ležišta na kojima nije izvršeno detaljno geološko istraživanje, a za koja Ministarstvo oceni da postoji interes davanja prava na istraživanje i eksploataciju putem ugovora o koncesiji.

Odlukom Vlade CG se (vidi čl. 7-11), međutim, na detaljniji način uređuje postupak po osnovu podnošenja zahteva. Taj postupak se odvija u četiri faze, a pokreće se privatnom inicijativom. U prvoj fazi se pokreće postupak podnošenjem nadležnom ministarstvu zahteva za dobijanje koncesije.² Zahtev za dobijanje koncesije podnosi strano ili domaće pravno lice, a sadrži: elaborat podnosioca zahteva, i elaborat o ležištu koje je predmet koncesije.

Elaborat podnosioca zahteva sadrži podatke o koncesionaru (naziv i sedište firme, broj i struktura zaposlenih, osnovna i obrtna sredstva po vrsti i vrednosti, kapital-finansijska sredstva i kratak opis dotadašnjeg poslovanja preduzeća) i podatke o namerama koncesionara (ocena mogućnosti realizacije parametara iz elaborata o ležištu koje je predmet koncesije i drugim parametrima koje u odnosu na predmetno ležište sagledava korisnik).

Odlukom se utvrđuje sadržina i elaborata o ležištu koje je predmet koncesije: naziv mineralne sirovine, odnosno mineralnih sirovina; naziv užeg područja; naziv ležišta sa situacionom kartom traženog eksploatacionog polja razmere do 1:10.000 ograničenog geodetskim tačkama sa njihovim kotama, koordinatama i površinom; podatke o imovinsko-pravnim odnosima; podatke o infrastrukturi do eksploatacionog polja; podatke o infrastrukturi i objektima na prostoru eksploatacionog polja i ležišta; dokaz o izvršenim osnovnim i detaljnim geološkim istraživanjima sa podacima o količini i kvalitetu mineralnih sirovina; procenu eko-

---

1 Slavoljub Popović, Specifičnosti upravnih ugovora u Romanskom pravu, *Pravni život*, br. 11-12/93, vidi str. 2169-2171; Velimir Ivančević, Teorija administrativnog ugovora (Upravno-pravni aspekti ugovora o investicionim radovima jugoslovenskih preduzeća u stranim zemljama), *Investicije, Zatreb*, 1969, vidi str. 77-81.

2 Na osnovu Odluke, Ministarstvo za energetiku, rudarstvo, industriju i saobraćaj dužno je uputiti poziv preduzećima, koja na osnovu dosadašnjih propisa imaju pravo na eksploataciju mineralnih sirovina, da u propisanom roku (koji određuje Ministarstvo) podnesu zahtev za davanje koncesije "za ležišta koja se na dan stupanja na snagu ove odluke eksploatišu i ležišta koja su u okviru eksploatacionih polja rudarskih preduzeća, a u kojima se još ne vrši eksploatacija" (čl. 5). Navedeno podzakonsko rešenje (ponovo napominjemo: reč je o zakonskoj materiji), ukoliko se u razumnom roku realizuje u praksi, imaće "revolucionarni" značaj za uspostavljanje tržišne privrede u oblasti rudarstva na teritoriji Crne Gore. Međutim, sudeći po tome da Vlada nije utvrdila nikakv rok, kojim bi se obavezala da ovu odredbu sprovede u praksi, i na osnovu dosadašnje prakse, verovatno će još za neko vreme ova odredba ostati u domenu deklaracije.

nomske opravdanosti eksploatacije; rok planirane eksploatacije, odnosno vreme za koje se traži koncesija; iznos naknade;¹ kao i mogućnost učešća institucija Vlade u izradi infrastrukture i nabavke opreme.

Radi zaštite nacionalnih interesa, uvida u postupak davanja koncesije (kontrola i nadzor), njegovog započinjanja i angažovanja domaće radne snage i kapaciteta, predviđeno je da elaborat o ležištu izrađuje ministarstvo nadležno za rudarstvo, koji ustupa uz naknadu podnosiocu zahteva. Međutim, ako Ministarstvo nije izradilo elaborat o ležištu, podnosilac zahteva može taj elaborat izraditi u sopstvenoj režiji, uz prethodnu saglasnost nadležnog ministarstva za rudarstvo.

U drugoj fazi postupka za davanje koncesije, Ministarstvo energetike, rudarstva, industrije i saobraćaja obrazuje posebnu stručnu komisiju za proveru navoda iz zahteva za koncesiju i pregled dokumentacije. Nakon urađenog posla, stručna komisija podnosi izveštaj sa predlogom o davanju koncesije.

U trećoj fazi postupka, na osnovu podnetog izveštaja stručne komisije, nadležno ministarstvo za rudarstvo utvrđuje predlog ugovora o davanju koncesije.

U četvrtoj fazi, zaključuje se ugovor između Vlade RCG i koncesionara.

7. Koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i gasa

Krajem XIX veka na području Bliskog istoka otkrivena su bogata nalazišta petroleja, a strana društva-koncesionari, koja su preuzela njihovu eksploataciju, suočila su se s državama koje su imale feudalno uređenje. Državna svojina u tim zemljama, čiji je suverenitet u većoj ili manjoj meri bio ograničen, pripadala je suverenu koji je kao vrhovni vladar imao u svojim rukama ključne zakonodavne i izvršne nadležnosti. Zbog napred rečenog, prvi koncesioni ugovori o eksploataciji petroleja zaključeni su između predstavnika stranih društva i suverena bliskoistočnih zemalja. Njihova sadržina ukazuje da je određena relativno niska novčana naknada predstavljala praktično jedinu obavezu koncesionara, koji je za uzvrat dobijao gotovo neograničena ovlašćenja u eksploataciji petroleja. Posle prvog svetskog rata, V. Britanija i SAD-e počele su da uočavaju strateški i ekonomski značaj petroleja. S druge strane, Francuska društva su, sticajem istorijskih okolnosti, praktično u celini potisnuta iz bliskoistočnog regiona. Uporedo s takvim razvojem događaja, vladajuće snage u zemljama Bliskog istoka, iako politički zavisne od evropskih sila, počele su naslućivati vrednost i značaj sopstvenih prirodnih izvora. Zbog toga režim davanja koncesija posle prvog svetskog rata postaje znatno strožiji. Naime, između dva svetska rata, iskristalisao se takav način davanja petrolejskih koncesija, koji se u teoriji nazivao tradicionalnim. Drugim rečima,

---

1 Iznos naknade u elaboratu utvrđuje se na osnovu kriterijuma koje izradi Ministarstvo energetike, rudarstva, industrije i saobraćaja. Odluka, čl. 9. st. 1.

ove koncesije bi se sa stanovišta koncesionarevih ovlašćenja mogle nazvati kao ograničene generalne koncesije. Takav model koncesionih ugovora zadržan je do danas, zahvaljujući dugom roku njihovog važenja. Međutim, prilikom zaključivanja novih koncesionih ugovora tradicionalni ugovori u ovoj oblasti su se rede sretali u praksi i sve više ustupali mesto novim modalitetima, kojima su se predviđala nova ograničenja koncesionarevih ovlašćenja.¹

U kontekstu evolucije naftnih koncesija i njihove specifičnosti na međunarodnom planu, Vlada CG je našla za potrebno da koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i gasa reguliše i posebnim odredbama. Odlukom je predviđeno da će se za istraživanje i eksploataciju nafte i gasa na istražnom prostoru kopna i podmorju Crne Gore uvažiti specifičnosti ovih delatnosti, kontinuitet dosadašnjih aranžmana i stvaranje potrebnih preduslova za ulaganja domaćeg i stranog kapitala. Naglašeno je da će se specifičnosti dosadašnjih ulaganja u istraživačke radove, izgradnju infrastrukturnih objekata i sl. uvažiti i kod davanja prava na eksploataciju drugih mineralnih sirovina (čl. 4). U suštini, reč je o utvrđivanju pravnih načela, kojima će se rukovoditi nadležni organ u postupku davanja konkretnih koncesija za istraživanje i eksploataciju nafte i gasa na teritoriji Crne Gore.

Novi koncesioni ugovori koji su zaključivani 50-tih godina XX veka do danas, predstavljali su sankcionisanje izmenjenih odnosa između bliskoistočnih država i stranih petrolejskih kompanija. Evolucija pravnog režima eksploatacije nafte u tim zemljama bila je ubrzana: formiranjem nacionalnih preduzeća za eksploataciju petroleja; razvojem unutrašnjeg zakonodavstva zemalja proizvođača koje se odnosi na uslove zaključivanja novih koncesionih ugovora; formiranjem Organizacije zemalja izvoznica nafte (OPEC) 1960. godine; nacionalizacijom stranih petrolejskih društava; revizijom postojećih koncesija i sl.

8. Način prestanka koncesije

Istek roka na koji je zaključen ugovor, izvršenje ugovora i sporazumni raskid su redovni i najčešći načini prestanka koncesije.

Oduzimanje koncesije je upravni akt koji koncedent donosi po službenoj dužnosti. Ovom načinu prestanka pribegava se u slučajevima kad koncesionar preuzete obaveze nije ispunio ili nema izgleda da ih ispunjava blagovremeno i na traženi način. Na osnovu čl. 15. Odluke crnogorske Vlade, takvi slučajevi su:

---

1 Vladislav Vekarić. Evolucija petrolejskih koncesija u zemljama Bliskog istoka. Međunarodni problemi, br. 3/72, st. 128-129.

- ako koncesionar ne podnese zahtev za odobrenje za eksploataciju mineralnih sirovina;
- ako koncesionar ne započne sa eksploatacijom u određenom roku;
- "ako se obustave radovi", odnosno ako koncesionar obustavi radove na eksploataciji u dužem roku iz uzroka koji zakon ne uvažava;
- ako inspeksijski organi, koji kontrolišu zakone, pravilnike i propise utvrde kršenje istih i daju predlog za oduzimanje prava na koncesiju.

Oduzimanje koncesije može imati različite forme i razne nazive. U zavisnosti od slučaja o kome je reč, koncesija se opoziva, povlači ili oglašava nevažećom.

Pravo na koncesiju može prestati i u drugim slučajevima koji proizilaze iz neizvršavanja ugovorenih obaveza korisnika. Otkup koncesije je jedan od načina prestanka koncesije, koji ne predviđa Odluka. Naime, kada se koncedent reši da koncesijsku delatnost preuzme od koncesionara i da je vrši u sopstvenoj režiji. Pri otkupu koncesije, koncedent plaća koncesionaru ne samo uložena sredstva već i naknadu za dobit koju je mogao očekivati, a koja mu je uskraćena bez njegove krivice. U praksi je pravilo da koncedent rezerviše za sebe pravo otkupa koncesijskog preduzeća.

U slučajevima gubitka prava na koncesiju, koncesionar nema pravo na naknadu štete.

X X X

Analiza važećih saveznih i republičkih rešenja o davanju koncesija za istraživanje i eksploataciju mineralnih sirovina radena je na komparaciji istorijskih i međunarodnih ustavnih i zakonskih iskustava. Ista je ukazala da su pozitivni propisi u SR Jugoslaviji, odnosno u republikama, u predmetnoj oblasti početni, nerazvijeni, nepotpuni, strukturalno neadekvatni i međusobno neusklađeni. Zbog toga ostaje saveznom i republičkim zakonodavcima da u narednom periodu poklone znatno više pažnje normiranju materije davanja koncesija u oblasti mineralnih sirovina (rudarstva).

NEKA KONCEPCIJSKA REŠENJA O STRANIM ULAGANJIMA PREMA PREDLOGU NOVOG ZAKONA

Uvod

Uspešan razvoj savremene privrede nemoguće je zamisliti bez međunarodne privredno-finansijske saradnje. Ova vrsta saradnje posebno je značajna za zemlje u tranziciji, među koje spada i Jugoslavija, jer upravo ona doprinosi većoj industrijalizaciji, bržem privrednom razvoju i uspešnijem uključivanju u međunarodnu podelu rada.

U cilju bržeg privrednog razvoja sredstva se mogu obezbediti na različite načine, na pr. putem investicionih kredita iz inostranstva, uz odgovoran odnos prema njihovom uzimanju i korišćenju. Veliki potencijal mogu biti i sredstva domaćih građana, jer bi njihovim aktiviranjem, bilo neposrednim uključivanjem u investicione procese ili preko tržišta kapitala, mogli pomoći oživljavanju ukupnih investicija.

Ipak, osnovni priručnik u rešavanju ovih problema treba da bude privlačenje stranog kapitala. Gledajući iz domaće perspektive, ovaj potencijal izgleda neograničen. Međutim, njegovo stavljanje u funkciju domaće privrede zahteva niz predradnji, od kojih je jedna od veoma značajnih donošenje takvih propisa o ulaganju stranog kapitala kojima će se domaća privreda učiniti strancu atraktivnom, da u nju uloži svoja sredstva.

Već preko dve i po decenije Jugoslavija ima određenu pravnu regulativu kojom omogućuje ulaganje stranog kapitala kao značajan oblik međunarodne privredne saradnje.

Naime, investiranje stranog kapitala prvi put je omogućeno 1967. godine, kada su izvršene izmene i dopune Zakona o sredstvima privrednih organizacija.¹ Ovim

propisom je prvi put dozvoljeno ulaganje stranog kapitala ugovorom o ulaganju sredstava stranih lica u domaće privredne organizacije.

Kasnije je materija stranih ulaganja celovito regulisana jedinstvenim zakonom 1973. godine - Zakonom o ulaganju sredstava stranih lica u domaće organizacije udruženog rada.¹ Osnovna načela za zakonsko uređenje zajedničkih ulaganja postavljena su u Ustavu SFRJ iz 1974. godine.

Potreba da se stari propisi usklade sa Ustavom i ZUR-om rezultirala je donošenjem Zakona o ulaganju sredstava stranih lica u domaće organizacije udruženog rada, 1978. godine.² Nakon četiri godine započele su pripreme za izmenu i dopunu spomenutog Zakona, da bi, 1984. godine bio donesen Zakon o izmenama i dopunama Zakona o ulaganju sredstava stranih lica u domaće organizacije udruženog rada.³ Godine 1986. izvršene su naknadne intervencije u vidu daljih izmena i dopuna.⁴

Skoro dvadesetogodišnja praksa primene propisa o stranim ulaganjima u Jugoslaviju pokazala je rigidnost zakonskih odredbi i nedovoljnu atraktivnost za strane investicije. Rezultati su bili više nego skromni, a očekivanja izneverena. Strani partneri su isticali da su naši propisi upravo ti, koji predstavljaju ozbiljnu kočnicu za uključivanje u međunarodnu podelu rada. Primedbe stranih ulagača odnosile su se prvenstveno na razlike u sistemu svojine, pri čemu je jugoslovenski pojam društvene svojine značio za stranca - ulagača, udruživanje sopstvenih sredstava sa partnerom, njemu bezličnim i nepoznatim. S druge strane, kod svih je bio izražen strah od jugoslovenskog sistema radničkog samoupravljanja, koji je kao dominirajući organ upravljanja isticao radnički savet, njima nepoznatu kategoriju, sa neverovatno široko postavljenim ovlašćenjima. Osim toga, administrativni aparat je bio glomazan i trom, a tehnološka disciplina proizvodnih preduzeća nedovoljna.

Pravni režim ulaganja u materijalnom i formalnom smislu bio je vrlo komplikovan, a postupak odobravanja i registracije ugovora nerazumljivo dug. Na ugovore o ulaganju primenjivale su se odredbe iz preko 120 raznih propisa, a uprkos ove prenormiranosti, pravna sigurnost u pogledu tih propisa nije postignuta.

Jednom rečju, sistem stranih ulaganja, onako kako je kod nas bio postavljen, bio je jedinstven u svetu, ali je išao na štetu našoj privredi.

---

1 Službeni list SFRJ 31, 1967.

1 Službeni list SFRJ 22, 1973.

2 Službeni list SFRJ 18, 1978.

3 Službeni list SFRJ 64, 1984.

4 Službeni list SFRJ 38, 1986.

I upoređivanje sa drugim zemljama, pre svega socijalističkim, pokazalo je inferiornost jugoslovenske investicione klime. (U tom je periodu zaključeno oko 400 ugovora, sa ukupnim učešćem stranog partnera od oko 250 miliona dolara.)

Sve je ovo ukazalo na neophodnost donošenja novih propisa, propisa koji bi uočene nedostatke otklonili i novim rešenjima približili koncept stranih ulaganja savremenim pravno-ekonomskim sistemima.

Novi Zakon o stranim ulaganjima donesen je 30.12.1988. godine, a stupio je na snagu januara 1989. godine. Ustavni osnov njegovog donošenja nalazi se u Amandmanu XV na Ustav SFRJ iz 1974. g.1 Zakon je na potpuno nove osnove postavio institucionalne okvire za strana ulaganja.

Osnovni principi na kojima se temelji Zakon o stranim ulaganjima su:

- princip deregulacije, kao tendencija koja se javlja u savremenim pravnim sistemima, gde se, uz relativno normalne uslove privređivanja, subjektima pruža široka mogućnost da omogućenu im slobodu, uz minimalne imperativne norme, iskoriste na, za sebe, najpovoljniji način, i

- princip liberalizacije, pod kojim se podrazumevaju slobodniji uslovi i šire mogućnosti za strana ulaganja.

Zakonom iz 1988. godine prihvaćen je koncept neotudivog prava vlasništva stranog ulagača na uložena sredstva i po tom osnovu ostvarene poslovne rezultate, zaštićena su prava stranih ulagača, uveden je princip nacionalnog tretmanà stranog ulaganja, proširen krug delatnosti u kojima postoji mogućnost stranog ulaganja.

Zakon je dao određene rezultate. U periodu 1989 - 1991. godine zaključeno je 5.728 ugovora, a vrednost uloga stranog partnera iznosila je 4.068 miliona DEM.2 Ipak i ovakvi rezultati su bili ispod očekivanih, pogotovo u pogledu strukture investicija i vrednosti stranog kapitala koji je bio uloženi. Ovakvom stanju svakako je doprinela i politička situacija u zemlji. Naime, od 1992. godine Jugoslavija je svrstana u zemlje najvećeg političkog rizika. Primera radi, marta 1989. godine naša je zemlja bila na 66. mestu rang liste kreditnog boniteta zemalja, da bi u septembru 1991. godine pala na 121. mesto,3

Zakon o stranim ulaganjima iz 1988. godine je još uvek na snazi (VIII 1994.), iako je grupa eksperata iz Republike Srbije i Republike Crne Gore sačinila Predlog novog Zakona.

Naime, u odnosu na 1988. godinu, kada je važeći Zakon donesen, političke prilike u zemlji su se bitno promenile. SFR Jugoslavija se raspala i sadašnju Jugoslaviju sačinjavaju Republika Srbija i Republika Crna Gora. Aprila 1992. godine

1 Službeni list SFRJ 70, 1988.

2 Podaci iz Predloga Zakona o stranim ulaganjima, 1993.

3 Ibid

donesen je Ustav Savezne Republike Jugoslavije, koji u svom članu 77 kaže: "SRJ, preko svojih organa, utvrđuje politiku, donosi i izvršava savezne zakone, druge propise i opšte akte,....."¹ Neophodno je dakle bilo da se donese novi zakon, zapravo da se postojeći uskladi sa Ustavom SRJ.

Predlog Zakona o stranim ulaganjima (u nastavku Predlog Zakona) u osnovi polazi od sada važećeg Zakona, s tim što su izvršene neke izmene i dopune, bolja sistematizacija pojedinih odredbi, jasnije definisanje nekih pojmova, liberalniji stav prema stranim ulaganjima i uopšte, donesene su neke novine.

U nastavku biće ukazano na nekoliko karakterističnih momenata.

Osnovna odredba

Predlog Zakona daje pravo stranom licu da pod uslovima uzajamnosti može privređivati u našoj zemlji, odnosno ulagati i osnivati preduzeće. Liberalno data mogućnost za strana ulaganja, bitno je umanjena delom odredbe "pod uslovima uzajamnosti". To znači da državljani zemalja koji koncept stranih ulaganja imaju restriktivnije postavljen, ne mogu ulagati u našu zemlju!!! Čini se da se ovakvom odredbom bespotrebno ograničava polje primene Zakona.

Pojam stranog ulagača

Osnovni kriterijum za određivanje svojstva stranog ulagača je sedište pravnog lica i prebivalište fizičkog lica. Prema važećem Zakonu strancem se smatra i jugoslovenski građanin sa boravištem u inostranstvu. Ovakva odredba nije jasna, jer kod određivanja pojma boravišta ima puno otvorenih pitanja - pitanje dokazivanja boravišta, pitanje šta je potrebno da bi se moglo smatrati da građanin ima boravište u nekoj zemlji - da li je dovoljna dozvola boravka izdata od nadležnih organa te zemlje, da li viza za iskrcavanje, da li prijava boravka, koliko je vremena potrebno da domaći državljanin provede u nekom mestu pa da se smatra da ima boravište, da li treba da poseduje imovinu i koliko, da li i porodica treba da boravi u dotičnoj zemlji, i sl.

Čini se da je namera ovakve odredbe bila da jugoslovenski državljani u inostranstvu (uglavnom oni na privremenom radu), što više ulože u domaću privredu. Očekivanja u ovom smeru bila su velika, što je i razlog ovako formulisane odredbe.

Ove odredbe u Predlogu Zakona nema, što se čini dobrim, jer je i u uporednom pravu malo zemalja koje poznaju kriterijum boravišta državljanina u inostranstvu (Indija, Brazil).

---

1 Službeni list SRJ 1. 1992.

Predlog Zakona takode više ne spominje kao stranog ulagača, strano lice koje ima sopstveno preduzeće u zemlji. I ova je odredba bila nejasna i konfuzna, jer je s obzirom na osnovni kriterijum određivanja statusa stranog lica, ovaj dopunski izazivao zabunu.

Namera zakonodavca u važećem Zakonu bila je da se status stranog ulagača prizna i sopstvenom preduzeću osnovanom od strane stranog lica, bez obzira što je sedište tog preduzeća u Jugoslaviji. Ovo je predstavljalo izuzetak od pravila da se kao strani ulagač smatra strano pravno lice sa sedištem u inostranstvu. Izgleda da je zakonodavac hteo da privuče strana ulaganja i to ne samo direktno, nego i posredno, preko sopstvenih preduzeća u Jugoslaviji.

Dodatnu zabunu unosila je i Uredba o upisu u sudski registar preduzeća i drugih pravnih lica koja obavljaju privrednu delatnost,¹ jer nije pojasnila i regulisala slučajeve kada se kao strani ulagači pojavljuju jugoslovenski građani s boravištem u inostranstvu i strana lica sa sopstvenim preduzećem u Jugoslaviji. Zadovoljila se samo slučajevima kada se kao strani ulagač pojavljuje strano pravno lice (koje podnosi dokaz da je upisano u odgovarajući registar države čiju pripadnost ima) i strano fizičko lice (koje podnosi dokaz o svom identitetu).

Važeći Zakon je dakle neprecizno postavio pitanje ko se smatra stranim ulagačem - što u Predlogu novog Zakona nije slučaj. Predlog jasno kaže da je "strano lice u smislu Zakona, pravno lice sa sedištem u inostranstvu i fizičko lice sa prebivalištem u inostranstvu."²

Ulozi domaćeg i stranog lica

Predlog Zakona donosi dve novine koje su vezane za uloge, i to za uloge stranog ulagača.

Naime, ulozi stranog lica mogu biti u stranoj valuti, stvarima, imovinskim pravima, dinarima koji se po propisu o deviznom poslovanju mogu transferisati u inostranstvo, ali i hartije od vrednosti. Eventualnu opasnost može predstavljati odredba o ulaganju hartija od vrednosti, ali se očekuje da će se to pojasniti novim Zakonom o hartijama od vrednosti.

Stranac i dalje može uložiti dinare stečene otkupom i konverzijom potraživanja po određenim inostranim kreditima, kao i uložiti konvertovani spoljni dug u skladu sa saveznim zakonom. Isto tako i dalje treba biti oprezan kod konverzije državnog duga u ulog stranog lica. Naime, takva konverzija pretpostavlja da se postojeći državni dugovi mogu kupiti znatno ispod cene, zbog slabog položaja na međunarodnom finansijskom tržištu. Takav je posao atraktivan za strane investitore, i

1 Službeni list SFRJ 21. 1989.

2 Predlog Zakona o stranim ulaganjima, 1993. čl. 2

ujedno dokaz lošeg stanja domaće privrede. Nadalje, činjenica jeste da država smanjuje svoj spoljni dug, ali isto tako domaće preduzeće dobija stranog partnera kao akcionara koji će doprinosti uspehu mešovitog preduzeća onoliko, koliko je povoljno ustupio državni dug. Strani investitor ne donosi novu tehnologiju, znanje i iskustvo, što predstavlja jedan od osnovnih ciljeva stranih ulaganja. Zato ovakva vrsta stranog uloga nikako ne može predstavljati zadovoljavajući cilj.

Druga novina koja se odnosi na uloge, vezana je uz visinu uloga stranog ulagača. Naime, važećim Zakonom nije bila određena ni gornja ni donja granica stranog uloga. Sve je bilo prepušteno volji ugovornih strana. I dok je Zakon iz 1973. godine odredio gornju granicu stranog uloga, a Uredba, donesena uz taj zakon propisala donju granicu, sadašnji Predlog Zakona propisuje minimalni iznos uloga stranog lica. Određivanje minimalne visine uloga potrebno je, jer su iskustva pokazala da su dosadašnja pojedinačna ulaganja bila skromna, i da sticanje statusa stranog ulagača ipak treba usloviti određenom visinom uloga, kao i da bi se izbegla čisto špekulativna ulaganja.

Domaće lice može uložiti dinare, stranu valutu, stvari, hartije od vrednosti i imovinska prava.

Prava stranog lica i njegova zaštita

Preduzeću sa ulogom stranog lica Predlog Zakona daje nacionalni tretman.¹ Isto tako, prava stranih lica su zaštićena, u smislu da se ona ne mogu umanjiti drugim zakonom, odnosno drugim propisima (stečena prava). Pod pravom stranog lica podrazumevaju se prava utvrđena zakonom, ugovorom o ulaganju i statutom preduzeća.²

Iz ovog proizlazi - prvo - da uslovi poslovanja za preduzeće sa stranim ulogom moraju biti identični sa uslovima za domaća preduzeća, i - drugo - da se nekim drugim propisima ne mogu uvoditi posebni uslovi poslovanja isključivo za preduzeća sa stranim kapitalom, koji bi bili teži od onih navedenih u Zakonu.

Sada se postavlja pitanje, šta će se desiti, ukoliko se za domaća preduzeća naknadno uvedu neki propisi koji imaju odredbe teže od onih navedenih u Zakonu o stranim ulaganjima? Da li će preduzeća sa stranim ulogom automatski biti podvrgnuta rigoroznijim propisima (zbog nacionalnog tretmana) ili će domaća preduzeća biti stavljena u nepovoljniji položaj u odnosu na ona sa stranim ulogom, (zbog zaštićenih stečenih prava stranog ulagača). Obzirom da je princip autonomije volje saugovarača podignut na najviši nivo, to se ovaj problem javlja u punoj oštini.

---

1 Predlog Zakona o stranim ulaganjima, 1993. čl. 5

2 Ibid, čl.9

U pogledu imovine stranog lica, vezano za stečena prava, u Predlogu Zakona je jasno rečeno da ona ne može biti predmet nacionalizacije, odnosno eksproprijacije.

Predlog Zakona eksplicitno pobrojava najznačajnija prava stranog lica.

Plaćanja u poslovanju sa inostranstvom vrše se slobodno u skladu sa zakonom i ostvarenim deviznim prilivom, transfer dobiti i retransfer po osnovu uloga stranog lica su slobodni, a devizna sredstva unesena kao osnivački dug ili ostvarena u poslovanju sa inostranstvom, preduzeća sa ulogom stranog lica mogu držati na deviznom računu kod ovlašćene banke i njima slobodno raspolagati u skladu sa ugovorom o ulaganju.

Podsticajne mere

Zainteresovanost za strana ulaganja usloвила su i donošenje nekih podsticajnih mera, kojima bi se usloвила dodatna privlačnost za strane ulagače. Ovde se pre svega misli na podsticajne mere vezane za poresku i carinsku politiku.

Prema Predlogu Zakona, preduzeću i drugom privrednom subjektu, umanjuje se porez na dobit korporacija za 30%, ukoliko je učešće stranog kapitala u ukupnom trajnom kapitalu preko 20%, i to u trajanju od 5 godina od dana tog ulaganja.¹

Novodoneseni Zakon o porezu na dobit korporacija² kaže da se obvezniku sa ulogom stranog lica od najmanje 10% u ukupnom trajnom kapitalu, umanjuje porez u trajanju od pet godina od početka naredne godine posle godine u kojoj je izvršeno strano ulaganje - srazmerno učešću stranog kapitala u ukupnom trajnom kapitalu.

Ova olakšica važi i u slučaju kada je obveznik osnovan, odnosno posluje isključivo stranim kapitalom.

Važno je napomenuti da se prvom poslovnom godinom, po novom Zakonu o porezu na dobit korporacija smatra godina od 1. januara naredne godine, u odnosu na onu u kojoj je preduzeće ili drugi privredni subjekt počeo s radom.

Videćemo kako će ove dve odredbe uskladiti i definitivno rešiti novi Zakon o stranim ulaganjima.

Ukoliko obveznik prestane s radom pre isteka roka od pet godina, on gubi pravo na navedeno umanjenje poreske obaveze i mora da plati unatrag ceo iznos poreza koji bi platio da poresku olakšicu nije koristio.

1 Predlog Zakona o stranim ulaganjima, 1993. čl. 7 st. 1

2 Zakon o porezu na dobit korporacija, Sl. glasnik SRS 43, 1994. čl.46

Poreski podsticaji maksimalno stimulišu strana ulaganja u proizvodne grane i delatnosti, što je u odnosu na dosadašnju praksu novina. Predlog Zakona određuje, da ukoliko je strano ulaganje izvršeno u materijalnu proizvodnju ili zgrade ili osnovna sredstva za proizvodne usluge, a strani ulog iznosi najmanje 35% ukupnog trajnog kapitala, novosnovano preduzeće se oslobađa plaćanja poreza na dobit korporacija u vremenu od 3 godine od dana ulaganja.¹

Iste poreske olakšice ima i preduzeće, odnosno drugi privredni subjekt sa ulogom stranog lica, koje reinvestira dobit u Jugoslaviju.

Za razliku od važećeg Zakona, Predlog novog Zakona oslobađa plaćanja carine uvoz opreme i drugih osnovnih sredstava i materijala za izgradnju objekta koji predstavljaju ulog stranog lica u preduzeće, ili povećanje tog uloga. Carine jedino nisu oslobođena putnička motorna vozila, automati za zabavu i igre na sreću.

Oblici stranih ulaganja

Strano lice može, prema Predlogu Zakona, ulagati sredstva u preduzeće i druge privredne subjekte (ugovor o ulaganju), može samo ili sa drugim pravnim licem ili sa jednim ili više domaćih lica osnovati preduzeće (ugovor o osnivanju), može dobiti koncesiju za korišćenje određenog obnovljivog prirodnog bogatstva (ugovor o koncesiji), može izgraditi, voditi i iskorišćavati na određeno vreme, oredeni objekat (BOT ili BOOT ugovori).

Iz nabrojenog se vidi da su strancima date široke mogućnosti i otvorena velika vrata da sa svojim kapitalom uđu u našu privredu.

- Ugovor o ulaganju

Jedan od oblika stranih ulaganja je ugovor o ulaganju, koji predstavlja takav ugovor kojim se strani partner i domaća privredna organizacija uzajamno obavezuju da ulože određena sredstva (kapital) u domaću organizaciju radi zajedničkog poslovanja, a u cilju postizanja i podele ostvarene dobiti, ali ako dobiti ne bude, u srazmernom snošenju gubitaka.²

Prema Predlogu Zakona, strano lice može ulagati u preduzeće, drugo pravno lice ili druge privredne subjekte koji su osnovani u skladu sa saveznim zakonom. Ugovor se zaključuje u pismenom obliku, na određeno, odnosno neodređeno vreme. Ugovori moraju biti registrovani kod Saveznog ministarstva nadležnog za eko-

---

1 Predlog Zakona o stranim ulaganjima, 1993. čl. 7 st. 2

2 R. Đurović: Međunarodno privredno pravo, Beograd, 1982. str. 423

nomske odnose sa inostranstvom, a odobrenje istog Ministarstva traži se samo u određenim slučajevima, što je iz Predloga Zakona vidljivo.

Ugovor o ulaganju sadrži taksativno navedene bitne elemente,¹ s tim da može sadržavati i neke druge odredbe o kojima se ugovorne strane sporazume.

- Ugovor o osnivanju

Strano lice može samo ili sa drugim stranim licem osnovati preduzeće, ili sa jednim ili više domaćih lica, a u skladu sa Zakonom. Isto tako stranac može osnovati filijalu kao deo matičnog preduzeća, a da pri tome ne osniva posebno preduzeće. Ugovor, odnosno odluka o osnivanju (ukoliko preduzeće osniva samo jedno strano lice) se zaključuje u pismenoj formi i valjana je samo ukoliko ju je odobrilo i registrovalo Savezno ministarstvo za ekonomske odnose sa inostranstvom. Ugovor/odluka o osnivanju može se zaključiti odnosno doneti na određeno, odnosno neodređeno vreme.

Bitne odredbe ugovora/odluke o osnivanju navedene su u Predlogu Zakona.² U odnosu na važeći Zakon, kao novina se pojavljuje obaveza unošenja odredbe vezane za zaštitu životne sredine.

U zavisnosti od vrste preduzeća koje se osniva, ugovor/odluka o osnivanju može da sadrži i druge odredbe koje su u skladu sa zakonom, a osnivači su se o njima sporazumeli.

Kod osnivanja preduzeća, Predlog Zakona izričito navodi da strano lice na teritoriji Jugoslavije osniva preduzeće na način i pod uslovima kako to čine i domaća lica (već spomenuti nacionalni tretman). Izvesne restrikcije ipak postoje i one se odnose prvenstveno na tačno utvrđene oblasti u kojima se ne dozvoljava osnivanje sopstvenih preduzeća i preduzeća sa većinskim stranim kapitalom. Strano lice ne može osnovati samo ili sa drugim stranim licem, sa učešćem stranog lica većim od 49%, preduzeće za proizvodnju i promet predmeta naoružanja i vojne opreme, u oblasti saobraćaja (železničkog, pomorskog, jezerskog, rečnog i vazdušnog), veza i telekomunikacija, proizvodnje nafte i prirodnog gasa, crne i obojene metalurgije i uglja i proizvodnje električne energije, proizvodnje duvana i njegovih prerađevina, izdavačkih delatnosti, javnog informisanja i igara na sreću i u oblasti komunalnih sistema gradova, odnosno opština. Isto tako ne može osnovati ni preduzeće na područjima koja su određena kao zabranjena zona.

Propisana je odredba da strano lice za osnivanje preduzeća sa manjinskim ulogom u napred navedenim oblastima mora pribaviti odobrenje Saveznog ministar-

---

1 Predlog Zakona o stranim ulaganjima. 1993. čl. 20

2 Ibid, čl. 21

stva za ekonomske odnose sa inostranstvom, koje treba da oceni da li su ispunjeni svi uslovi. Ovim se zaštićuju oblasti od posebnog interesa za našu zemlju.

- Ugovor o koncesiji

Koncesija predstavlja oblik stranog ulaganja i zapravo znači dozvolu stranom licu da na domaćoj teritoriji može koristiti određeno obnovljivo prirodno bogatstvo ili dobro u opštoj upotrebi, da vrši javne službe ili obavlja delatnost od opšteg interesa.

Strano lice, prema Predlogu Zakona može dobiti koncesiju. Trajanje i uslovi koncesije regulišu se ugovorom koji zaključuju, s jedne strane, strano lice, a s druge, vlada republike na čijoj se teritoriji koncesiona delatnost obavlja. Pojedine ugovore o koncesiji može zaključivati grad, odnosno opština na čijoj se teritoriji ova delatnost obavlja.

Obzirom da republički propisi bliže određuju uslove za zaključivanje ovih ugovora, Predlog Zakona na koncesije ukazuje samo kao na mogućnost.

- BOT ugovori

Nadležni republički organ može odobriti stranom licu izgradnju, vođenje, iskorišćavanje na određeno vreme i protekom tog vremena povraćaj određenog objekta, postrojenja ili opreme.

U inostranoj praksi ovaj oblik stranih investicija poznat je kao "BOT sistem" - Build, Operate, Transfer - izgradi, vodi, prenesi, ili kao "BOOT sistem" - Build, OWN, Operate, Transfer - izgradi, poseduj (budi vlasnik), vodi, prenesi.

Suština ovog posla, koji takođe predstavlja oblik stranog ulaganja, sastoji se u obavezi stranog lica da protekom u ugovoru naznačenog vremena, nakon što je strano lice povratilo uložena sredstva i evidentno ostvarilo zaradu u određenom iznosu, preda izgrađeni objekat, postrojenje ili pogon natrag domaćem licu - predašnjem vlasniku.

I na BOT ugovore Predlog Zakona ukazuje samo kao na mogućnost, dok se detalji ovih ugovora uređuju republičkim propisima.

Predlogom Zakona je predviđeno da se ugovori o ulaganju, ugovori o osnivanju, ugovori o koncesiji i BOT ugovori moraju evidentirati kod Saveznog ministarstva nadležnog za ekonomske odnose sa inostranstvom. Rok je 30 dana, od dana prijema ugovora. Ugovore dostavlja Ministarstvu nadležni republički organ u roku od 15 dana od dana zaključenja odnosno odobrenja ugovora.

Prema Predlogu Zakona moguće je osnivanje i strano ulaganje i u organizacije za osiguranje, banke i druge finansijske organizacije i slobodne zone. Ovo se samo spominje kao mogućnost, uz napomenu da se ova materija reguliše Saveznim zakonom koji uređuje osnivanje i poslovanje tih organizacija.

Prijavljivanje i registracija stranih ulaganja

Ugovor o ulaganju, ugovor/odluka o osnivanju kao i promene statusa organizacionog oblika ulaganja prijavljuju se Saveznom ministarstvu za ekonomske odnose sa inostranstvom. Autentičan tekst dostavlja se na srpskom i na jeziku stranog lica, i to u roku od 30 dana od dana potpisivanja. Domaća lica treba da prilože i dokaz ovlašćene organizacije o proceni vrednosti uloga.

Nadležno ministarstvo dužno je da u roku od 30 dana od dana prijema ugovora oceni uskladenost ugovora o ulaganju/osnivanju sa Zakonom i, ukoliko ugovor nije u skladu, da donese rešenje kojim se registracija odbija.

Protiv rešenja, kao i u slučaju da ono nije doneseno u roku od 30 dana, može se Saveznoj vladi izjaviti žalba u roku od 15 dana od isteka roka za donošenje rešenja.

U odnosu na važeći Zakon, novina je da nadležno ministarstvo MORA doneti rešenje kojim se ili potvrđuje ili negira uskladenost ugovora sa Zakonom. Naime, prema odredbama važećeg Zakona, ukoliko rešenje nije bilo doneseno u roku, smatralo se da je ugovor u skladu sa Ustavom i Saveznim zakonom po principu QUI TACET CONSENTIRE VIDETUR. Obavezom eksplicitnog izjašnjavanja Saveznog ministarstva postignuće je veća pravna sigurnost.

Navedeni postupak i rokovi primenjuju se i kod reinvestiriranja dobiti, dodatnog ulaganja stranog lica, prenosa stranog uloga sa jednog na drugo lice, produžavanja, odnosno prestanka važnosti ugovora, i svih promena uopšte.

Svi ugovori o ulaganju i ugovori/odluke o osnivanju vode se kod nadležnog ministarstva u posebnom registru, u koji se upisuju zakonom propisani elementi.

Nakon dobijenog odobrenja odnosno rešenja o upisu u registar nadležnog ministarstva, preduzeće sa inostranim kapitalom se upisuje u registar kod nadležnog suda.

Rešavanje sporova

Eventualni sporovi koji nastanu između ulagača rešavaće se na isti način kao i prema važećem Zakonu, odnosno u nadležnosti su suda u Jugoslaviji, ako ugovorom nije predviđena nadležnost arbitraže pri privrednoj komori ili neka druga domaća ili strana arbitraža.

Sporove vezane za ugovore o koncesiji rešava takode nadležni sud, odnosno arbitraža formirana po uslovima predviđenim konvencijom za rešavanje investicionih sporova između države i pripadnika drugih država, ili neka druga arbitraža.

Kaznene i prekršajne odredbe

Predlog Zakona izričito nabroja privredne prestupe i prekršaje za koje su predviđene novčane kazne.¹

Kažnjavaće se preduzeće odnosno drugo pravno lice, ali i odgovorno lice u njemu.

U odnosu na važeći Zakon, novina je da su predviđene novčane kazne za privredne prestupe i za strana pravna lica, odnosno odgovorna lica u njima.

Visina novčane kazne identična je, kako za domaća, tako i za strana pravna lica, odnosno za domaća i strana fizička lica.

Pored novčane kazne, predviđeno je i izricanje zaštitne mere, kako za izvršene privredne prestupe, tako i za prekršaje.

Zaključak

Zakoni o stranim ulaganjima zemalja u tranziciji (Mađarske, Češke, Rumunije, Poljske) veoma liberalnim uslovima i atraktivnim olakšicama (pre svega poreskim i carinskim) nastoje da privuku u svoje zemlje strani kapital u cilju hitnog i koherentnog prestrukturiranja svojih privreda.

Dosadašnji rezultati angažovanja stranog kapitala, od otvaranja mogućnosti saradnje sa inostranstvom (1967.), uglavnom su skromni. Smatrajući da su uzrok tome i neadekvatna institucionalna i zakonska rešenja, ona su u mnogo navrata bila menjana. Načelna saglasnost o potrebi stvaranja povoljne klime za dotok stranog kapitala u obliku zajedničkih ulaganja postizana je relativno i lako i brzo. Ipak, praksa je pokazala da promene nisu bile dovoljno stimulativne i atraktivne za strance.

Da bi se uopšte mogli objasniti uzroci nedovoljne motivisanosti stranih ulagača i njihova skromna ulaganja u domaću privredu, treba poći od motiva stranih i domaćih lica.

Strana lica su prvenstveno motivisana ostvarivanjem maksimalnog profita u što kraćem vremenskom razdoblju. Otuda i njihov interes za ulaganjem prvenstveno u one grane u kojima će se njihov ulog brzo oplodavati. Privredni razvoj zemlje u koju se ulaže nije od značaja.

Ostali motivi su i težnja da se obezbedi prodor na tržište zemlje uvoznice kapitala, zatim niska cena radne snage, podcenjenost visokokvalifikovanog kadra,

---

1 Predlog Zakona o stranim ulaganjima, 1993. čl. 29 i čl. 30

geografski položaj zemlje uvoznice, politička stabilnost, komercijalna stabilnost koja vlada u nekoj zemlji, itd.

Posmatrano sa aspekta domaćih preduzeća, njihov interes može biti da preko zajedničkih ulaganja dođu do stranih sredstava, i to ne preko banaka, kreditnim odnosom, nego neposrednom saradnjom sa stranim partnerom. Neka preduzeća prioritet vide u pribavljanju tehnologije, u marketingu i istraživanju tržišta. Osim toga stranim se ulaganjima obezbeđuje plasman robe i usluga na monopolisana tržišta.

Imajući u vidu motive domaćih i stranih lica, neophodno je kritički se osvrnuti na to koji se od tih motiva mogu zadovoljiti, te onda, donošenjem propisa, strana ulaganja kanalisati u željenom pravcu.

U sadašnjem trenutku Jugoslavija je pod sankcijama Ujedinjenih nacija i predstavlja zemlju visokog komercijalnog i političkog rizika. Ali to ne znači da se i u takovim uslovima izolovanosti ne treba pripremati (posebno normativno) za doba kada će te sankcije biti ukinute. Danom njihovog ukidanja domaća privreda bi trebala da bude spremna i atraktivna za što veći priliv stranog kapitala.

Tom zaključku vode i neka rešenja Predloga Zakona o stranim ulaganjima. Iz novina koje se prvenstveno odnose na:

- proširenje predmeta ulaganja stranih lica,
- mogućnost da stranac osniva filijale u našoj zemlji,
- nacionalni tretman stranog uloga koji je maksimalno zaštićen,
- mogućnost repatrijacije uloga i dobiti bez ograničenja,
- proširene podsticajne mere, i neke druge, vidi se da je problematika stranih ulaganja shvaćena kao jedan od najznačajnijih segmenata ekonomskih odnosa sa inostranstvom.

U pravno - tehničkom smislu uočava se konciznost Predloga Zakona. Rešenja su jasna i lako uporediva sa paralelnim inostranim rešenjima (prilikom sastavljanja Predloga konsultovani su i zakoni drugih zemalja). Ipak, kratkoća nekad može ići na štetu jasnoće, što se opet ponekad ispoljava kao nedorečenost prilikom rešenja problema koji se u praksi mogu pojaviti. Na neke od takvih momenata ukazano je i ovom prilikom.

LITERATURA

1. Barbić, Hanžeković, Sakač: Strana ulaganja u Jugoslaviji, Informator, Zagreb, 1986.
2. Dobrić V.: Neke dileme povodom novog pravnog režima stranih ulaganja, Privredno pravni priručnik, br. 9, 1989.
3. Đurđev D.: Osnovne karakteristike jugoslovenskog koncepta stranih ulaganja, Pravo - teorija i praksa, 3-4, Novi Sad, 1992.

4. Jovanović R.: O ugovoru o ulaganju, Zastava, br. 26, Kragujevac, 1989.
5. Kovačević R.: Međunarodno kretanje kapitala i svetska trgovina - savremene tendencije, Finansije 3-4, Beograd, 1994.
6. Kovačević S.: Ustavne promene i zajednička ulaganja sa inostranim partnerima, Zastava, br. 21, Kragujevac, 1988.
7. Milošević D.: Foreign Investmens in Yugoslavia-Regulations, Practices and Opportunities, Guidebook, Privredapublik, Beograd, 1989.
8. Milošević D.:Strana ulaganja u Jugoslaviji i druge forme dugoročne privredne saradnje između domaćih i stranih lica, Privredapublik, Beograd, 1989.
9. Starović B.: ulaganje stranih sredstava (kapitala) u Jugoslaviji i rešavanje sporova pred arbitražnim institucijama, Pravo - teorija i praksa, 3-4, Novi Sad, 1992.
10. Šabić R.: Na marginama Zakona o stranim ulaganjima, privredno pravni priručnik, 1-2, 1989.
11. Vukadinović R.: Neke karakteristike Zakona o stranim ulaganjima, Stručni časopis Zavoda "Crvena Zastava" za nauku u praksi br. 23, Kragujevac, 1989.

PREGLEDNI ČLANCI

Mr Vladimir Popović

UDK 336.76..339.7

O DEVIZNIM DEONICAMA

I

Deonice koje glase na stranu valutu (deonice na devizne iznose, devizne deonice), iako manje aktuelne u sadašnjem trenutku kod nas nego u vreme hiperinflacije, kada su devize bile način očuvanja realne vrednosti kapitala, imaju svoje mesto u našem monetarnom i uopšte privrednom sistemu. Međutim, one ni približno, ni u jednom domenu (izdavanje, uplata, promet, revalorizacija, naplata dela dobiti) nisu regulisane adekvatno svom aktuelnom ili mogućem značaju.

Naprotiv, izričito regulisanje ovih hartija od vrednosti kod nas je za sada takvo da, praktično, samo blago nagoveštava odnose u kojima bi one mogle biti razvijene i buduću regulativu koja bi omogućila i odgovarala takvoj razvijenosti ovih deonica. Zakonom se u ovom trenutku devizne deonice izričito pominju samo tako što se načelno predviđaju - naime, da deonice mogu glasiti na dinare i na stranu valutu¹, kao i da je dozvoljeno slobodno iznošenje ili slanje iz Jugoslavije, odnosno unošenje ili slanje u Zemlju takvih domaćih hartija od vrednosti².

No, to ne znači da i postojećom regulativom, mada ona već zaostaje za praksom, koja nameće potrebu za ovim deonicama, nisu bar posredno regulisana pitanja tih deonica.

II

Specifičnost deviznih deonica ogleda se već u samom njihovom upisu i uplati. Naime, ako one glase na stranu valutu, onda i upis i uplata moraju biti u valuti na koju glase. Doduše, iz odredbi Zakona o hartijama od vrednosti, može se zaključiti da se devizna deonica, koja glasi na stranu valutu, može uplatiti i u stvarima ili pravima, izraženim u toj valuti.¹ Međutim, ako izuzmemo ovakve slučajeve, dakle, ako se uplata vrši u efektivnom stranom novcu, onda to jeste, u principu, odstupanje od jedinstvenog monetarnog sistema Jugoslavije, pa se, shodno tome, mora u takvom slučaju precizirati ko i pod kakvim uslovima može ulagati devizna sredstva i sticati devizne deonice?

Zakon predviđa da ulozi stranih ulagača u domaća pravna lica mogu biti i u devizama² i dozvoljava držanje deviznih uloga stranih ulagača na deviznom računu kod banke ovlašćene za poslove sa inostranstvom i to do momenta korišćenja za namene utvrđene ugovorom o ulaganju ili ugovorom o osnivanju u skladu sa zakonom kojim se uređuju strana ulaganja.³ Dakle, devizni ulozi, pa i deonički, ograničavaju se zakonskim odredbama isključivo na strane ulagače.

Međutim, Odlukom o visini deviza koje pravna lica i preduzetnici mogu držati na deviznom računu kod ovlašćene banke, dozvoljeno je pravnim licima i preduzetnicima, bez obzira na osnov sticanja deviza i bez obaveze prodaje iznosa deviznih sredstava u određenom procentu Narodnoj banci Jugoslavije, držanje takvih deviza na deviznom računu kod ovlašćene banke. Uslov je doduše da se devize polože na devizni račun do kraja septembra 1994. godine, ali je ovaj rok više puta ranije produžavan⁴ te nije, dakle, čvrsto fiksiran, radi stimulisanja polaganja deviznih sredstava na devizne račune i mogućnosti uvida u njihovo stanje.

1 Čl. 14. Zakona o hartijama od vrednosti (Sl. list SFRJ br. 64/89 i 29/90)

2 Čl. 82. Zakona o deviznom poslovanju (Sl. list SFRJ br. 66/85, 13/86, 71/86, 2/87, 3/88, 59/88, 27/90, 96/91 i Sl. list SRJ br. 27/92, 16/93, 50/93 i 53/93)

1 Čl. 14. i 15. Zakona o hartijama od vrednosti

2 Čl. 3. zakona o stranim ulaganjima (Sl. list SFRJ br. 77/88)

3 Čl. 100. Zakona o deviznom poslovanju

4 Tačka 5a Odluke o visini deviza koje pravna lica i preduzetnici mogu držati na deviznom računu

Bitno je to što je mogućnost ulaganja deviznih sredstava pa, dakle i sticanja deviznih deonica po ovom osnovu, proširena i na domaća lica. Drugo, takva sredstva se moraju držati na deviznom računu kod ovlašćene banke. Pritom, međutim, ako je sama ovlašćena banka to deoničko društvo u koje su uložena devizna sredstva i po tom osnovu stečene devizne deonice, banka može držati ta devizna sredstva i kod sebe na deviznom računu. A ovlašćene banke u ovom smislu nisu samo one koje imaju "veliko ovlašćenje", već i one sa "malim ovlašćenjem".¹

Upis i uplata deviznih deonica, iako nije uslovljena nacionalnošću ulagača, uslovljena je jednom vrlo jednostavnom činjenicom, ali bitnim uslovom - da deoničko društvo mora, pre svega, izdati upravo takve, devizne deonice. Postupak za izdavanje je isti, predviđen pre svega samim Zakonom o hartijama od vrednosti, ali deonice se na ovaj način, bez obzira da li glase na domaću ili stranu valutu, nominalno razlikuju, što povlači sve one razlike o kojima je u ovom tekstu reč. Dakle, od te činjenice se aksiomski polazi i, shodno tome, devizna sredstva i ako su uneta kao deonički ulog, mogu ulagaču "doneti" samo deonice na dinare, ako deoničko društvo nije izdalo devizne deonice. Ulog, odnosno udeo deli tada sudbinu svakog drugog udela, u dinarima, bez obzira što u imovini deoničkog društva realno figuriraju i devize. Ta devizna sredstva su u tretmanu sasvim odvojena od svog ulagača.

III

Da li su, međutim i koliko devizna sredstva i kada se izdaju devizne deonice, vezana za imaoce deonica? Zapravo, da li su i koliko devizne deonice osnov deviznih potraživanja? Odnosno, kako imalac devizne deonice može da, u najširem smislu reči, "naplati" svoju deonicu, bilo da je reč o spoljnom ili unutrašnjem odnosu deoničara prema deoničkom društvu?

Promet deviznih deonica na tržištu deonica, razvijenom ili skučenom, kakvo je sada kod nas, po prirodi deonica kao hartija od vrednosti, ne može biti ograničen. Pitanje je samo, kako izraziti njihovu vrednost u slučaju prodaje kao realizacije u tom spoljnom odnosu deoničara, odnosu ne direktno prema deoničkom društvu, već prema subjektima na tržištu deonica. Jer, tu dolazi do ograničenja, u smislu zakonske nemogućnosti naplate devizne deonice u stranoj valuti. Naime, ako sredstva plaćanja u Zemlji, principijelno glase jedino na dinare², ako Zakon

---

kod ovlašćene banke (Sl. list SRJ br. 17/93, 34/93, 63/93, 79/93, 16/94, 37/94 i 61/94)

1 Čl. 18. Zakona o deviznom poslovanju

2 Čl. 48. i 49. Zakona o Narodnoj banci Jugoslavije (Sl. list SRJ br. 32/93, 35/93 i 41/94)

o hartijama od vrednosti, kao *lex specialis* takode izričito predviđa da se i deonice na stranu valutu u Jugoslaviji kupuju i prodaju samo za dinare¹ i ako u Odluci o načinu sticanja dinarskih potraživanja stranih lica u Jugoslaviji stoji da strana lica mogu sticati potraživanja u dinarima, između ostalog i prodajom potraživanja po osnovu uloga u devizama u mešovitom preduzeću, kao i po osnovu prodaje privatnog preduzeća u visini sopstvenog ulaganja u devizama², onda se postavlja pitanje, kada već ne može da se naplati u stranoj valuti, kako će se u dinarskoj protivvrednosti ceniti njena vrednost?

Više je faktora koji na to utiču, a nominalna vrednost deonice samo je početno, orijentaciono merilo. Vrednost deonice, kako dinarske, tako analogno i devizne, zavisi svakako i pre svega od odnosa ponude i tražnje deonica (takvih deonica i deonica tog deoničkog društva) na tržištu, a, specifično kod deviznih deonica, iz odnosa na tržištu ne može se isključiti ni kalkulacija dinarske protivvrednosti na bazi realnog kursa domaće valute, koji se ne mora poklapati sa zvaničnim, prema dotičnoj stranoj valuti.

Kada se, pak, radi o inostranom tržištu, pitanje same naplate devizne deonice u stranoj valuti se postavlja utoliko što zavisi od zemlje naplate, njene nacionalne valute, valute na koju glasi dotična deonica i od propisa zemlje naplate, što sve postavlja niz mogućnosti.

Promet deviznih deonica, kao i onih koje glase na domaću valutu, može biti i uslovan, kada se ohe zalažu. Princip je, međutim, isti, jer se realizacija zaloge deonica opet svodi na prodaju³, pa prema tome i procena vrednosti založenih deonica u domaćoj valuti, mora početi od pretpostavljene prodaje.

IV

Ako se u spoljnom odnosu deoničara, na tržištu, govori o faktičkoj naplati deonica, premda u domaćoj valuti, u unutrašnjem odnosu, prema samom deoničkom društvu, moguće je o naplati govoriti samo uslovno ili ograničeno. Naime, deoničar po osnovu deonice, bilo dinarske ili devizne, prema sadašnjoj zakonskoj regulativi ne može od deoničkog društva naplatiti svoj deonički udeo⁴. Taj udeo

---

1 Čl. 14. Zakona o hartijama od vrednosti

2 Tačka 1. pod 3) Odluke o načinu sticanja dinarskih potraživanja stranih lica u Jugoslaviji (Sl. list SFRJ br. 16/92)

3 Čl. 980., 981., 996. i 1071. Zakona o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 i Sl. list SRJ br. 31/93)

4 Čl. 99. Zakona o preduzećima (Sl. list SFRJ br. 77/88, 40/89, 46/89 i 61/90)

može, u odnosu na samo društvo, biti samo osnov za učešće u upravljanju i učešće u podeli dobiti, što, međutim, takođe nije nimalo beznačajno, zavisno od konkretne situacije.

U svakom slučaju, bez obzira na prava koja se ostvaruju po osnovu deoničarskih udela, bitno je odgovarajućim instrumentima održati realnu vrednost uloženog kapitala. U tom smislu, kada je reč o dinarskim deonicama, Zakon je predvideo revalorizaciju nominalnih uloga u slučaju inflacije i to stopom rasta cena na malo¹.

Međutim, kada je reč o deviznim deonicama, koje Zakon o računovodstvu ne tretira, merilo realne vrednosti strane valute može biti samo njen porast ili pad vrednosti u odnosu na domaću valutu. I upravo u tom odnosu strane prema domaćoj valuti (pri čemu je neophodno da zvaničan kurs bar približno odgovara realnom odnosu snaga), jedino se i može iskazivati vrednost devizne deonice u domaćoj valuti (u svakom trenutku), na koju se mora svoditi, radi upoređivanja dinarskih i deviznih udela. Naravno, ovaj princip morao bi zakonski da bude regulisan.

Ograničeni oblik naplate deonice u unutrašnjem odnosu (što ne znači da on mora biti i mali po obimu) je učešće u podeli dobiti. Ni u ovom obliku naplate ne može se odstupiti od principa domaće valute kao jedinog sredstva plaćanja. Zapravo, u celokupnoj materiji regulisanja deviznih deonica, ovo je najotvorenije pitanje i Zakon se tu mora jasno odrediti. Ipak, ako se uzme u obzir da deoničko društvo (domaće) ostvaruje dobit u domaćoj valuti i da, suprotno navedenom principu ni jedan propis nije dao mogućnost za drugačije postupanje, onda je bliže rešenje po kome se učešće u podeli dobiti po osnovu deviznih deonica ostvaruje u dinarskom iznosu.

V

Gde je, na osnovu svega iznetog, isplatljivost ulaganja radi sticanja deviznih deonica i ostvarivanja prava po tom osnovu? One, striktno posmatrajući i isključujući slučajeve prodaje u inostranstvu, nisu osnov za devizna potraživanja, u smislu potraživanja na efektivni strani novac.

Međutim, ako se strana valuta uzme za merilo vrednosti uloženog kapitala, bez obzira da li se radi o spoljnom ili unutrašnjem odnosu, onda se devizne deonice mogu smatrati osnovom za devizna potraživanja u smislu potraživanja koja

---

1 Čl. 72. Zakona o računovodstvu (Sl. list SRJ br. 18/93 i 24/93)

---

glase na stranu valutu preračunatu u domaću valutu. Pri tome, onoliko koliko je ta strana valuta jaka u odnosu na domaću, toliko i devizna deonica predstavlja instrument za realno očuvanje vrednosti kapitala.

U tom smislu, one imaju svrhu i isplatljive su i neophodne u uslovima nestabilnosti i pada vrednosti domaće valute, kada doprinose stabilizovanju tržišta, pa i razvoju tržišta hartija od vrednosti. Kada, pak, kao pokretačka snaga, odigraju svoju ulogu, one, u kasnijoj fazi, stabilizovane domaće valute, gube svrhu, mada ne i vrednost za same imaoce deonica.

U svakom slučaju, one su potrebne i nisu slučajno zakonom predviđene, ali nije dovoljno da se zakonska i podzakonska regulativa zaustave na sadašnjem nivou regulisanja ovih deonica.

ANTIMONOPOLSKO ZAKONODAVSTVO EVROPSKE UNIJE U OBLASTI UGOVORNOG GRUPISANJA PREDUZEĆA

Dobro je poznat, ali još uvek ne i dovoljno istražen, paradoks da je kompanijsko pravo, izgleda, prvenstveno nastalo zbog nezavisnih subjekata, a da sú najznačajnije kompanije povezane u grupu. Već dugo vremena suočeni smo sa ekonomskom realnošću postojanja grupacija preduzeća i činjenicom da ona predstavljaju svojevrsan izazov za pravo.

Privatni i javni interes

Posebne opasnosti koje proističu iz povezivanja preduzeća postaju očigledne tek kasnije. Poznato je da tržišna ekonomija zahteva pravni sistem koji će štititi slobodnu utakmicu na tržištu i kontrolisati restriktivnu trgovinsku praksu i monopole koji mogu nastati grupisanjem preduzeća.¹ I opet, povezivanje više preduzeća, koja su inače konkurenti na tržištu, radi ostvarenja zajedničkog cilja, predstavlja potencijalnu opasnost za interese trećih koji nisu članovi te grupe. Neki, čak, smatraju da ono *prima facie* ograničava konkurenciju na tržištu.²

Otuda, javni interes izgleda ugrožen od strane preduzeća povezanih u grupu koja predstavlja monopol. Država se umešala da zaštiti javni interes. To je vodilo razvoju antimonopolskog zakonodavstva.³ Ono što je, pak, posebno u ovoj oblasti

---

1 K. Schmitthoff: "Export Trade: The Law and Practice of International trade" London 1990. str. 346.

2 E.Herzfeld: "Joint Ventures" London, 1991. str. 73.

3 U SAD je započeto donošenjem "Clayton Act". U Evropi je prvo mesto zauzela V. Britanija do-

značajno mi vidimo u sukobu privatnog i javnog interesa. Privatnog interesa poverioca grupacije preduzeća i članova društava (akcionara i vlasnika udela) koja su u njenom sastavu. Javnog interesa za slobodnim tržištem, odnosno za slobodnom utakmicom na tržištu. Pitanje je: kome od ovih interesa dati veći značaj, privatnom ili javnom, a da u isto vreme oba, u određenoj meri, budu zaštićena? Navedeni sukobljeni interesi koji moraju da budu zaštićeni pravilima antimonopolskog zakonodavstva, sa jedne, i kompanijsko pravo koje reguliše povezivanje preduzeća, sa druge strane, doveli su do različitog pristupa ovom problemu. Ali, mislimo da je osnovno da pravo koje reguliše grupacije preduzeća mora da afirmiše svoju neutralnost, te da ne sme da bude zaklon nečemu što je u suprotnosti sa tržištem i slobodnom utakmicom na tržištu.

Član 415. st. 5. Predloga novog Zakona o preduzećima

Antimonopolsko zakonodavstvo i praksa treba da postoje i kod nas.¹ Otuda, jedan svoj deo Predlog novog Zakona o preduzećima posvećuje povezanim preduzećima i utvrđuje pravilo:

"Preduzeća, odnosno poredzetnici ne mogu se povezivati u smislu odredaba stava 1. do 4. (u njima se navode oblici povezivanja preduzeća: preduzeća sa većinskim i uzajamnim učešćem, koncernska, uključena, holding preduzeća, poslovno udruženje, ugovori između preduzeća kojim ne nastaje nov pravni subjekt; prim. autora) ako je to povezivanje suprotno propisima o monopolima."²

Dakle, i ovde postoji sukob između dve suprotstavljene težnje. Jedne, koja ima za cilj da promoviše i omogući poslovnu saradnju i međunarodnu kooperaciju. Druge, sa ciljem da ograniči saradnju i kooperaciju u ime slobodne konkurencije.³

Na taj način otvaraju se mnoga pitanja. Između ostalih: koja forma kooperacije podleže ovoj zabrani? Po kojim se merilima utvrđuje da li povezivanje preduzeća predstavlja monopol? Koji subjekt i kako utvrđuje da li je došlo do nastanka monopola? Koje su pravne posledice ugovora između preduzeća čijim je zaključenjem nastao monopol? Posebno, iz domena zaštite privatnog interesa: kako zaštititi legitimna prava trećih lica stečena na osnovu posla zaključenog sa grupom preduzeća za koju je utvrđeno da predstavlja monopol? Odnosno, kako obezbediti pravnu sigurnost prilikom primene pravila koja treba da otklone posledice činjenice da je nastao jedan monopol?

---

nošenjem "Monopolies and Mergers Act" 1965. godine. Ono je praćeno Nemačkim zakonodavstvom iz 1973. i Francuskim iz 1974. godine.

1 Vidi: M: Vasiljević "Trgovinsko pravo" Beograd 1993. str. 224-228

2 Član 415. st. 5. Predloga novog Zakona o preduzećima iz Oktobra 1993.

3 R: Drury/M: Schiebl: "EC Competition Law Aspects of the European Economic Interest Grouping (EEIG)" Journal of Business Law, Maj 1994. str. 220.

U našem skromnom pokušaju da se na ova pitanja pronade odgovor imaćemo jedan putokaz, antimonopolsko zakonodavstvo Evropske Unije. Naravno, može da se postavi pitanje: zašto Evropska Unija? Mislimo da, osim ekonomskih, postoje i pravni razlozi. Pre svega, u zemljama članicama Unije u prisustvu regulisanja ove materije na dva nivoa (postoje Zakoni država članica i Zakoni Evropske Unije) prvenstvo u primeni ima antimonopolsko zakonodavstvo i praksa Evropske Unije. Dalje, antimonopolsko zakonodavstvo je oblast koja je u okviru prava Evropske Unije u najvećoj meri kodifikovana, sa odgovarajućom analizom i procenom poslovne prakse od strane Komisije Unije, koja omogućuje da se pravila primene imajući u vidu okolnosti konkretnog slučaja.¹ Najzad, ako već težimo da naše kompanijsko pravo izgradimo tako da u potpunosti bude kompatibilno kompanijskom pravu Evropske Unije, područje antimonopolske prakse i zakonodavstva je ono u kome takve naše težnje treba da budu još jače.

Oblast zaštite: privremeno grupisanje preduzeća

Odredićemo, pre svega, prirodu grupisanja preduzeća koju ćemo izložiti primeni pravila antimonopolskog zakonodavstva. Znamo da zajednička aktivnost preduzeća koja ima za cilj da se udruženim naporima, kao što je zajednička proizvodnja, promet, istraživanje i razvoj, postigne ekonomska korist može da ima različitu pravnu formu. Znamo, isto tako, da zajednički poduhvat više preduzeća može a i ne mora da ima svojstvo pravnog lica. Uopšte, da te veze mogu da budu čvršće ali i labavije. Ovom prilikom zadržaćemo se na oblicima povezivanja preduzeća koji zadržavaju svoj ugovorni karakter i koji nemaju za posledicu nastanak novog pravnog subjekta.

U okviru antimonopolskog zakonodavstva Evropske Unije takav oblik povezivanja preduzeća označava se kooperativni joint venture (Cooperative Joint Venture) i definiše kao: organizovan skup ljudskih i materijalnih izvora, sa težnjom da na dugoročnoj osnovi postigne određeni ekonomski cilj.² Osim toga i da ne ispoljava funkcije nezavisnog ekonomskog subjekta.³ Jedna forma organizovanja koja je u teoriji slikovito opisana kao "kameleon antimonopolskog sveta".⁴ Koja je široka, menja svoje oblike, koja jeste ugovor o kooperaciji, ali ne mora jedino to da bude.

-
1. Svake godine Komisija Evropske Unije objavljuje: "Report on Competition Policy"
  2. Commission Notice regarding the concentrative and cooperative operations under Council Regulation (EEC), point 8, No. 4064/89, OJ C203/10 (1990).
  3. Commission Notice concerning the assessment of cooperative joint ventures pursuant to Article 85 of the EEC Treaty, OJ C43, 16.2.1993, point 10.
  4. E. Fine: "EC Commission's Guidelines for Joint Ventures: In Search of a Cohesive Policy", International Business Lawyer, July/Avgust 1992, str. 352.

Član 85. Rimskog ugovora

1. Uopšte

Član 85. st. 1. zabranjuje ugovore i postojeću praksu koja ima za svoj predmet ili posledicu onemogućavanje, ograničavanje ili iskrivljavanje takmičenja unutar tržišta Unije.¹ Ova zabrana ima za posledicu to da je ugovor automatski poništen po članu 85. st.2. Postoji mogućnost da se određeni ugovori izuzmu iz zabrane. Član 85. st.3. daje osnovna merila po kojima Komisija Evropske unije može neki od ugovora da proglasi kompatibilnim sa tržištem Evropske Unije.

Prema tome, cilj nam je da utvrdimo u kom obimu se primenjuje zabrana iz člana 85. st.1. na grupu preduzeća koja ima osobine kooperativnog joint venture, kao i način i postupak za utvrđivanje ispunjenosti uslova iz sva tri stava člana 85. Takođe, i koje posledice na stvorenu grupu preduzeća i treća lica ima sankcija ništavosti ugovora o grupisanju iz člana 85. st.2.

2. Područje zabrane člana 85. st.1.

Da bi određena grupa preduzeća bila u polju primene člana 85.st.1. potrebno je da se utvrdi ispunjenost nekih uslova. I to, prvo, zabranjeni predmet ili posledica delatnosti grupe preduzeća treba da utiče na trgovinu između najmanje dve države članice. I drugo, treba da je bio cilj distorzija tržišta ili da se tome težilo. Isto tako, posebno je važan način na koji Komisija tumači značenje zabrane iz člana 85.st.1. u odnosu na kooperativni joint venture.

Glavni zadatak je da se utvrdi da li ugovor o kooperaciji ima za predmet ili posledicu znatno ograničavanje stvarne ili potencijalne utakmice između strana iz ugovora o grupisanju preduzeća, ili između njih i trećih lica. Ako članovi grupe nisu bilo aktuelni, bilo potencijalni takmičari na tržištu onda nema ograničavanja utakmice.² Postojanje aktuelne konkurencije može, naravno, bez problema da se utvrdi.

Primenu tog pravila ilustrovaćemo sledećim slučajem iz prakse Komisije EU.³ Oko 4000 građevinskih preduzeća u Holandiji, sa oko 150 preduzeća iz drugih zemalja članica Unije zaključilo je ugovor kojim je stvoren kartel (Association of Cooperating Price-regulating Organizations in the Construction Industry). Cilj je bio koordinacija takmičarskog ponašanja građevinskih firmi u postupku zaključivanja ugovora o gradnji. Utvrđena su i pravila za izbor "ovlašćenog ponudioca" ispred grupacije. Organizovana je i odbrana od spoljnih takmičara, uz plaćanje penala za povredu obaveza. Komisija je našla da odredbe ovog ugovora

1 "...prevention, restriction or distortion of competition within common market..."

2 R. Drury/M. Schiebl: nav. delo str. 229.

3 OJ L92 od 7.04.1992.

u velikoj meri ograničavaju utakmicu između ugovornika, zabranjujući mogućnost slobodnog formulisanja ponude. Investitori nisu u stanju da slobodno biraju između više ponudioaca, potencijalnih ugovornika, nego su suočeni sa kolektivnom odlukom grupacije. Komisija je smatrala da se time utiče na takmičenje u okviru tržišta Evropske Unije, te da postoje uslovi za primenu člana 85.st.1.

To nije slučaj i kada je u pitanju utvrđivanje činjenice da su članovi grupacije međusobno ili sa trećim licima potencijalni konkurenti. Tada je neophodan mnogo složeniji pristup, koji zahteva pažljivu analizu raznih okolnosti, a jedan od pokazatelja može da bude i postojanje tzv. "foreclosure" efekta prema trećim licima. Ovaj efekat postoji kada su ugovornici zaključili jedan za drugog, ili za grupu kao celinu, ugovor o isključivoj nabavci ili proizvodnji, koji isključuje mogućnost da u takav ugovor stupe i treća lica.¹ Isto tako, pretpostavljajući da ugovornici posluju na istom području, smatraće se potencijalnim takmičarima ako jedan ugovornik razumno očekuje da stupi na proizvodno tržište drugog ugovornika.² U svakom slučaju, ističe se da je za procenu postojanja ovakvog stanja neophodan "ekonomski realističan pristup".³

Kako sada stvari stoje, član 85.st.1. ne primenjuje se na određene vrste joint venture zato što njihov predmet ili efekat ne onemogućava, ne ograničava i ne iskrivljuje takmičenje. To su: prvo, joint venture manjeg ekonomskog značaja i drugo, vrste grupacije koje su izuzete već na početku primene ovog pravila.⁴

Ostale vrste ugovornog grupisanja preduzeća zahtevaju pojedinačno ispitivanje i procenu. Uzmimo slučaj UTC (Pratt & Whitney)/MTU.⁵ Reč je o ugovoru o saradnji između United technologies Corporation (pratt&Whitney) i MTU Motoren-undTurbinen-Union, koja, kroz Deutsche Aerospace (DASA), čini deo Daimler-Benz grupe, u oblasti proizvodnje motora za civilne avione. P&W je jedan od tri najveća svetska proizvođača avionskih motora, dok MTU proizvodi delove i komponente avionskih motora. Po ugovoru, strane su se obavezale da koordiniraju svoje delatnosti i da, eventualno, prošire ugovor o kooperaciji, ceneći program inženjeringa, obezbeđujući posebno u tom slučaju deobu dobiti i gubitaka. Komisija smatra da je saradnja između ova dva proizvođača korisna za takmičenje, jer povlači za sobom transfer tehnologije. Naravno, podvučeno je da se to odnosi samo na ovaj slučaj posebnog ugovora o kooperaciji, uz to da će situacija nastala u vezi sa ovim ugovorom za deset godina ponovo da se razmotri.

1 F.Fine: nav. delo str. 352.

2 Vidi obrazloženje odluke Komisije EU u slučaju "RE Konsortium ECR 900", od 27.07.1990. OJ L228/31/

3 Assessment Guidelines, tačka 18.

4 Notice concerning agreements, decisions and concerted practices in the field of cooperation between enterprises, 1968. JO C75/3, izmene 1968. JO C93/14. Kod nas više o tome: V. Krulj "Pravni režim i oblici koncentracija u privredi" Beograd 1978. str. 161-164.

5 Mišljenje Komisije od 28.10.1992.

3. Ugovori o grupama malog značaja (doktrina "de minimis")

Mnoga antimonopolska zakonodavstva, pa i Evropske Unije, smatraju za potrebno da, uzimajući u obzir objektivne kriterijume, izuzmu iz svoje kontrole grupe preduzeća od malog značaja.¹ Ti kriterijumi su, kumulativno, određeno učešće grupe na tržištu i ukupan promet grupe.² Smatra se da ovakvo grupisanje ne iskrivljuje tržište u određenom obimu. I da je cilj ovog pravila, takode, želja da se olakša kooperacija između malih i srednjih preduzeća.³ Kaže se kako je ovo shvatanja odbranilo formiranje EEIG "ORPHE".⁴ Grupa "ORPHE", koju sačinjavaju ugovornici približne veličine, svaka iz različite članice Unije, specijalizovala se za distribuciju farmaceutskih proizvoda u zemljama članicama Unije. Komisija je našla neke restrikcije takmičenja (npr. zajednička nabavka, kreiranje zajedničkog zaštitnog znaka, međusoban prioritet kod nekih poslova), ali je, pri davanju pozitivnog mišljenja, imala u vidu da je reč o malim i srednjim preduzećima. Koji, zahvaljujući činjenici da su se povezala u grupu, mogu da budu u boljem položaju na tržištu gde dominiraju velike kompanije.

4. Izuzeci u skladu sa primenom člana 85.st.3.

Videli smo da po članu 85.st.3. Komisija može, pod određenim okolnostima, ugovor o kooperaciji između preduzeća da izuzme iz zabrane člana 85.st.1. Odnosno, da se povezivanje preduzeća koje ima obeležje monopola takvim i ne smatra. To su dve vrste izuzetaka. Prva grupa izuzetaka je prema vrsti i karakteru posla i poznatija je kao "block exemptions". Druga vrsta je izuzetak putem pojedinačne odluke.

4.1. "Block exemptions"

Reč je o određenoj grupi pravnih poslova koji su po prirodi takvi da formiranje grupe radi njihovog zaključenja, u određenom obimu, ne predstavlja stvaranje monopola, te ugovor ne dolazi pod dejstvo zabrane iz člana 85.st.1. To su: ugovori o istraživanju i razvoju, ugovori o specijalizaciji, ugovori o licenci patenta i know-how i određeni ugovori o isključivoj distribuciji.⁵ Postoji mišljenje da se za koo-

1 E. Herzfeld: nav. delo str. 77.

2 Uslov je da roba i usluge grupe... ne predstavljaju više od 5% ukupnog tržišta za takvu robu i usluge, kao i da ukupan godišnji promet članova grupe ne prelazi 200 miliona ECU. pravilo sadrži: Notice on Agreements of Minor Importance od 3.09.1986. OJ C231/2.

3 K. Schmitthoff nav. delo str. 352.

4 C148/08.1992. Vidi: F. Cucchi/C. Scuriatti "Raggruppamenti di imprese", Milano 1992. str. 95. i R. Drury/M. Schiebl nav. delo str. 240.

5 Vidi:1. regulation 418/85 on Research and development agreements,1985. OJ 53/5. 2. Regulation 417/85 on specialisation agreements, 1985. OJ L53/1. 3. Regulation 2349/84 on patent licensing 1984. OJ L219/15. i Regulation 556/89 on know-how licensing 1989 OJ L61/6. sa dopunama vidi: Regulation 151/93 of 23.12.1992. amending regulations 417/85, 418/85, 2349/84 and 556/89, 29.01.1993. OJ L21.

perativni joint venture mogu jedino primeniti izuzeci koji važe za ugovor o istraživanju i razvoju i ugovor o specijalizaciji, a da je primena kompletnog bloka izuzetaka moguća jedino ako je reč o grupaciji sa svojstvom pravnog lica (korporativni joint venture).¹

4.2. Izuzeci putem pojedinačne odluke

Bez obzira što ne postoje uslovi za primenu nekog od opštih izuzetaka, u svakom slučaju, ako se ispune uslovi iz člana 85.st.3. neće se smatrati da je grupisanjem preduzeća nastao monopol. I to, kako se kaže, ako grupisanje preduzeća aktivno promoviše razvoj novih ili usavršenih proizvoda ili pristup na nova tržišta.² Radi se, dakle, o pravilu čijom odgovarajućom primenom, u dobroj meri, ceo postupak dobija drugačiji izgled. Tako, neće biti smatrano monopolom grupisanje preduzeća za koje je u određenom roku nakon što je grupisanje objavljeno ocenjeno da ispunjava uslove iz člana 85.st.3.

Dobar primer za to je slučaj Ford/VW.³ Zaključen je ugovor o joint venture između proizvođača Forda i Volkswagena (VW) za zajednički razvoj i proizvodnju vozila za više upotreba, u različitim verzijama. OBUHVATA I IZGRADNJU fabrike, početak proizvodnje u 1995. i prodaju preko posebnih mreža Forda i VW. Komisija smatra da su ispunjeni uslovi za primenu člana 85.st.3. pošto kooperacija rezultira novim proizvodima, koji treba da zadovolji potrebe korisnika na tržištu Unije i, u isto vreme, poboljša utakmicu između proizvođača takvih vozila.

Utvrđivanje da se radi o izuzetku, pak, može da stvori određene probleme. Prvi je u potrebi vremenske ograničenosti Komisije u razmatranju uslova za primenu izuzetaka. Drugi je u pravnoj prirodi radnji i odnosa koji se za to vreme primenjuju i nastaju.

4.2.1. Dužina roka

Fundamentalni problem⁴ proizilazi iz činjenice da utvrđen izuzetak od primene pravila o monopolima nije neograničen u trajanju. Prema tome, on mora da bude ograničen u vremenu i može biti opozvan.⁵ Šta više, grupisanje preduzeća koje je obuhvaćeno blokom izuzetaka u sledećim godinama može da izgubi taj status. Ima mišljenja da ovo predstavlja suštinsku slabost Člana 85. kao instrumenta kontrole poslovne saradnje na nivou Unije.⁶ Mislimo da je ono neopravdano. Suština ovih izuzetaka je u tome da zaštite grupisanja preduzeća koja imaju za cilj zaključenje poslova čiji je predmet razvoj i istraživanje novih proizvoda i

1 F. Fine: nav. delo str. 354.

2 Član 85.st.3. Rimskog Ugovora

3 OJ L20 od 28.01.1993.

4 R. Drury/M. Schiebl: nav. delo str. 236.

5 Član 8. Regulation 17/62.

6 Kleinmann. Whish. Prema R. Drury/M. Schiebl: nav. delo str. 236

tržišta. U stvari, sve dok postoje te okolnosti nastala grupacija preduzeća nije monopol. I obrnuto, ako one, nakon proteka određenog vremena, izgube svoj karakter, onda nastaje monopol i dolazi do primene zabrane iz člana 85.st.1.

Protok određenog perioda vremena bitan je i za postupak utvrđivanja da li neko grupisanje preduzeća predstavlja izuzetak po članu 85.st.3. ili ne. Tako, postupak traje u određenom roku koji Komisija sama sebi određuje. Pri tome se razlikuju "strukturni" slučajevi (u industriji) i ostali slučajevi.1 U "strukturni" slučajevima Komisija je dužna da u roku od dva meseca od objavljivanja nastalog grupisanja preduzeća pošalje ili tzv. "comfort letter" ili obaveštenje o nameri da se nastavi postupak do formalne odluke ili tzv. "warning letter".

Pismeno, tzv. "comfort letter" daje se u slučajevima gde je očigledno da je ugovor o grupisanju preduzeća u skladu sa antimonopolskim zakonodavstvom Unije. Tako se, na primer, postupilo u slučaju Carlsberg/Courage. Ova dva proizvođača piva zaključila su ugovor o grupisanju sa ciljem kooperacije u oblasti proizvodnje i distribucije, za šta su dobili pozitivno mišljenje Komisije u vidu izdatog "comfort letter".2

Ako to nije slučaj, onda se pribegava, bilo obaveštenju da Komisija ima nameru da donese formalnu odluku, bilo pismu upozorenja tzv. "warning letter". Određuje se, takode, i krajnji rok u kome Komisija ima nameru da donese konačnu odluku. Nov postupak izdavanja upozorenja u vidu tzv. "warning letter" označava prisustvo uočenih ozbiljnih problema u takmičenju i može voditi odluci o prestanku postojanja ugovora o grupisanju preduzeća ili započinjanju daijaloga između Komisije i ugovornika, članova grupe. U slučajevima koji nisu "strukturni" procedura je ista, ali bez početnog roka od dva meseca. Umesto toga, prateći objavljivanje nastalog grupisanja, Komisija će odmah obavestiti članove grupe o predloženom roku za prvu fazu, istraživanja, a taj rok biće relativno kratak-"nekoliko meseci".3

No, ima nešto što može dovesti u pitanje opravdanost ove ubrzane procedure. To je pravna priroda spomenutog "comfort letter". Otvoreno se, čak, kaže da je ono sumnjive pravne snage.4 I opet, kako ovakav instrument ugoržava pravnu sigurnost u postupku utvrđivanja postojanja monopola.5 Pri tome, navodi se kao argument situacija u kojoj nakon isteka roka za ispitivanje grupisanja preduzeća Komisija ne donese odluku, a da je prethodno izdala "comfort letter". Isto tako,

1 Ističe se nastojanje da se obezbedi da Komisija ne bude "poplavljena" zahtevima formiranih grupacija. Da bi određeno grupisanje bilo strukturno, ugovornici treba pred sobom da imaju značajan investicioni poduhvat koji uključuje joint venture u izradu i promet određenog proizvoda, ispoljenog ekonomskog značaja i urgentnosti.

2 Isto i u slučaju Carlsberg/Allied Lyons, od 16.04.1992. OJ C97.

3 L. Brittan: "The Future of EC Competition Policy" *Europisan Business Law Review* 27, 1993, str. 31.

4 R. Drury/M. Schiebl: nav. delo str. 237.

5 F. Fine/M. Schiebl: nav. delo str. 353.

sporna je pravna snaga ovog pismena u postupku pred sudom, koje ima autoritet detaljno utvrđenih stavova i činjenica Komisije Evropske Unije. U pitanju je "snaga argumenata" koja ugovornicima ne mora uvek da daje sigurnost pred organom suvereniteta, kakav je sud, koji, znamo, može da rezonuje "argumentom snage" i tako ceni pravnu snagu ovog akta. Od skoro, želeći da pojača njegovu pravnu snagu, Komisija EZ smatra izdat "comfort letter" za odgovarajuće obezbevanje, odnosno, kao formalnu odluku.¹ Mislimo da se time na određeni način menja postojeća situacija i ceo postupak dobija na čvrstini.

5. Primena člana 85.st.2.

Ugovor o grupisanju preduzeća koji predstavlja stvaranje monopola, čime je obuhvaćen članom 85.st.1., i za koji nije dat izuzetak po članu 85.st.3., ništavan je. Otuda, nastaje sukob koji mora da bude rešen. Sukob je između automatske primene antimonopolskog zakonodavstva, a član 85.st.2. obezbeđuje da ugovor kojim nastaje monopol nema pravnu snagu, i interesa trećih lica zasnovanih na činjenici kontinuiranog postojanja grupacije preduzeća.² Na prvi pogled, moguća su dva rešenja.

Prvo rešenje koje je zasnovano na većem značaju antimonopolskog zakonodavstva i njegovom odlučujućem uticaju na postojanje slobodne utakmice na tržištu. Tako, ugovor o grupisanju preduzeća, koje predstavlja monopol, smatra se ništavnim. I to sa dejstvom ab initio, bez ikakvog izuzetka u svojoj primeni. Međutim, time se odmah nameće pitanje: kako zaštititi interese trećih lica? Ona očekuju da budu zaštićena njihova pravva stečana u poslovima sa grupacijom preduzeća. Sa druge strane, ako se, pak, želi da zaštite stečena prava trećih lica iz posla sa monopolom, to može na posredan način voditi izuzetku od primene zabrane monopola iz člana 85.st.1. To bi bilo drugo rešenje. Očigledno je da oba interesa koja su u sukobu ne mogu da budu ostvarena.

Navešćemo jedno interesantno mišljenje koje je rezultat pokušaja da se izlaz iz ove situacije nađe u jednom "balansiranom pristupu".³ Po ovom mišljenju, treba razlikovati interne odnose, odnose između članova grupe, i eksterne odnose, odnose grupe sa trećim licima. U cilju zaštite interesa trećih lica grupacija preduzeća prestala bi da postoji samo nakon postupka koji je predviđen merodavnim pravom za prestanak postojanja grupacije preduzeća. Uzajamni zahtevi članova grupacije bili bi, pak, bez pravnog dejstva u internim odnosima usled njihovog monopolskog karaktera. Čini se da ovakav pristup može da obezbedi razvoj antimonopolske prakse, a da, pri tom, ne izazove suvišnu pravnu nesigurnost i povredu legitimnih očekivanja trećih lica. Naravno, ako je to postavljeni cilj.

1 Draft notice on the application of arts. 85. and 86 of the EEC Treaty by national courts. 1992.

2 R. Drury/M Schiebl: nav. delo str. 237.

3 R. Drury/M Schiebl: nav. delo str. 237.

5.2. Ništavost ugovora o grupisanju preduzeća

Naveli smo da je posledica zabrane formiranja monopola ništavost ugovora kojim nastaje grupacija preduzeća čije postojanje predstavlja monopol. Isto tako, moguće je da pojedine odredbe ugovora budu ništavne. Dakle, da samo u određenim elementima formiranje grupacije ima obeležja monopola. Kako postupiti u tom slučaju? Ako je moguće da se izdvoje pojedine ništavne odredbe a da se ne ugrozi priroda ugovora, takav ugovor, smatra se, može da proizvodi svoje pravno dejstvo.¹

U praksi, Komisija ide i dalje, i obezbeđuje saglasnost ugovornika da ništavne odredbe budu zamenjene odredbama sa drugim sadržajem. U slučaju Carlsber/Allied Lyons, na primer, rok trajanja ugovora kojim je formirana grupa skraćen je sa deset na pet godina. Ili, slučaj Fiat/Hitachi² gde je postignuta izmena ugovora o joint venture za proizvodnju, distribuciju i prodaju srednjih i velikih hidrauličnih kopača. Posle diskusije sa Komisijom ugovornici su izmenili ugovor po kome bi i Hitachi bio ovlašćen da prodaje predmet zajedničke proizvodnje na tržištu Unije.

U ovoj oblasti postoji još nešto o čemu mora da se povede računa. Države članice Unije smatraju da je član 85.st.2. direktno primenljiv u zemljama članicama Unije. U isto vreme, pravo koje se primenjuje na ugovor o grupisanju preduzeća jeste jedno od nacionalnih prava država članica. Može se postaviti pitanje: šta ako merodavno pravo koje se primenjuje na ugovor o grupisanju preduzeća ne predviđa ništavost ugovora kao posledicu nevažnosti ili nedostataka takvog ugovora? Sasvim opravdano ističe se kako se i ova okolnost mora imati u vidu.³

Zaključak

Na kraju, postavlja se pitanje: da li se primenom pravila antimonopolskog zakonodavstva sužava područje za kooperacije u vidu ugovornog grupisanja preduzeća? Mislimo da je odgovor na ovo pitanje negativan. Zadatak antimonopolskog i kompanijskog prava uopšte, je da omogući grupisanje preduzeća, koje će biti podobno da poboljša poslovnu saradnju, ali da je, u isto vreme, sačuva u prihvatljivim granicama.

Grupacije preduzeća nisu "zaštićeni primerci."⁴ I to je razumljivo. Moraće da brane sebe i posluju na način koji je prihvatljiv antimonopolskom zakonodavstvu, zauzimajući odgovarajuće mesto u okvirima jedne tržišne privrede, kao celine.

1 K. Schmitthoff: nav. delo str. 348. Vidi slučajeve: *Socite Technique Miniere v. Maaschinenbau Ulm GmbH* (1966) i *Societe de Vente de Ciments et Betons de l'Est v. Kerpen and Kerpen GmbH* (1983).

2 OJ L20 od 28.01.1993.

3 R. Drury/M. Schiebl: nav. delo str. 238.

4 R. Drury/M. Schiebl: Nav. delo str. 241.

MEĐUNARODNO POSLOVNO PRAVO

MEĐUNARODNA REGULATIVA

UNCITRAL: Model zakona o vladinim nabavkama

UNCITRAL (Komisija OUN za međunarodno trgovačko pravo) izradila je pre godinu dana model zakona o nabavkama koje vrši vlada (*Model Law on Procurement* - dok. A/CN.9/375).

Model zakona služi da bi države, koje još nemaju svoje zakonodavstvo o nabavkama koje vrši vlada odnosno javni sektor, mogle da ga koriste pri izradi svoje regulative na tom području. Model zakona mogu koristiti i druge države ukoliko žele da modernizuju svoje postojeće propise u navedenoj oblasti.

Sekretarijat UNCITRAL-a daje svu potrebnu stručnu pomoć državama koje odluče da izrade svoje propise u skladu sa odredbama model zakona.

Unošenjem odredbi predviđenih u model zakonu u svoje unutrašnje zakonodavstvo države obezbeđuju jednak i pravičan tretman ponuđača te racionalno korišćenje sredstava tzv. javnih finansija (smanjuje se mogućnost različitih zloupotreba).

Model zakona predviđa više različitih metoda nabavki u javnom sektoru. Pored javnog nadmetanja, koje predstavlja najbolji način za obezbeđenje slobodne konkurencije, ekonomičnosti i objektivnosti u kupovinama koje vrši javni sektor, model zakon nudi i druge mogućnosti za izbor najpovoljnijeg ponuđača (dvostepeno nadmetanje, selektivni poziv za podnošenje ponuda, neposredna pogodba, pojednostavljeni postupak za nabavke manje vrednosti).

Model zakona ne sadrži i uputstva za potrebne institucionalne, administrativne i kadrovske mere na sprovođenju izbora najpovoljnijeg ponuđača - ovakva pitanja, kao i neka druga (nadzor i sl.) ostavljena su da ih države uređuju po svom nahođenju.

MTK model ugovor za distribuciju

Svojim dokumentima kojima pomaže međunarodnoj poslovnoj zajednici da unificira poslovanje i lakše snalaženje Međunarodna trgovinska komora dodala je

još jedan - Model ugovora za distribuciju (*ICC Model Distributorship Contract*), MTK publikacija broj 518.

Zajedno ugovorom o trgovačkoj agenturi (videti dodatak *Medunarodno poslovno pravo* u broju ovog časopisa sa napomenama o modelu ugovora MTK za ovaj ugovor), ugovori o distribuciji je najčešće sredstvo za organizovanje distribucije robe u inostranstvu.

Teškoće izvoznika u redigovanju distributerskih ugovora poticale su, između ostalog, i otuda što ne postoje jednoobrazna pravila za ovu vrstu ugovora u međunarodnom poslovanju, a pravila na nacionalnom nivou ove poslove uređuju na prilično različit način. Model MTK nudi poslovnim ljudima elastična ugovorna pravila koja se mogu prihvatiti i prilagoditi različitim poslovnim situacijama; aneksima uz ugovor definišu se specifičnosti svakog konkretnog posla (proizvodi, teritorija i sl.).

Otvaranje poslova javnog sektora u okviru GATT-a

Uporedo sa dostignutim nivoom liberalizacije trgovine u okviru Urugvajске runde GATT-a, postignut je i sporazum o otvaranju tzv. državnih nabavki i za strane učesnike. Ovo znači da se za dobijanje poslova tzv. javnog sektora, koji su vredni milijarde dolara, mogu nadmetati i strani ponuđači. Pod državnim nabavkama podrazumevaju se poslovi građenja objekata i isporuke opreme koje organizuje javni sektor; ovde spadaju i druge isporuke, kao što su vodosnabdevanje i isporuka električne energije, ali je sektor telekomunikacija izuzet. Sporazum obuhvata i poslove koje dodeljuju federalne jedinice u složenim državama. Njime se predviđa da strani ponuđači ne mogu imati nepovoljniji položaj od domaćih isporučilaca. Predviđena su i pravila koja treba da omoguće ravnopravnost učesnika nadmetanja za dobijanje poslova odnosno osujete izigravanje sporazuma (zabrana tehničkih specifikacija koje blokiraju stranu konkurenciju, pravilna procedura pozivanja na nadmetanje, informisanje o rezultatima nadmetanja i dr.). Utvrđene su i najniže vrednosti poslova koji su izuzeti od međunarodne konkurencije - limit za nabavke roba i usluga od strane vlade iznosi 121 hiljada SPV (specijalna prava vučenja), 200 hiljada SPV za nabavke državnih ili federalnih institucija, 400 hiljada SPV za sektor javnih usluga i 5 miliona SPV za građevinske projekte.

Sporazum o liberalizaciji državnih nabavki odnosi se na zemlje-članice Evropske unije i još 11 zemalja, među kojima su SAD, Kanada, Japan, i članice EFTA.

S.W.I.F.T.

Da bi doprinele efikasnom sistemu izvršavanja finansijskih obaveza u međunarodnim plaćanjima, banke su 1973. pristupile osnivanju posebne međunarodne organizacije za elektronski način međubankarskog komuniciranja. Telekomunikacioni sistem ove organizacije, Svetskog društva za međubankarsku finansijsku telekomunikaciju (*Society for World-wide Interbank Financial Telecommunications - SWIFT*), sa sedištem u Briselu, koristi danas preko 3.500 banaka i drugih finan-

sijskih institucija iz 86 zemalja (i Jugoslavija je, preko Narodne banke Jugoslavije, učlanjena u ovaj međubankarski sistem).

SWIFT pruža korisnicima telekomunikacionu mrežu preko koje mogu direktno da saobraćaju i međusobno promptno izvršavaju naloge u trenutku uspostavljanja telekomunikacione veze. Preko *SWIFT*-a mogu se razmenjivati na vrlo siguran način poruke koje se odnose, između ostalog, na transfer sredstava, dokumentarne akreditive, bankarske garancije i dr. Preko ovog sistema prenosi se preko 1.700.000 poruka dnevno. Jedna poruka mogla je do skora da sadrži 2.000 karaktera (neki od elemenata poruke su obavezni), ali je sada u upotrebi novi sistem koji omogućava i 10.000 znakova po poruci.

NA DNEVNOM REDU U SVETU

Južna Koreja liberalizuje propise o stranim ulaganjima

U 1993. strane investicije u Južnu Koreju bile su nešto niže u odnosu na prethodnu godinu (kada su dostigle cifru od 313 miliona dolara). U nastojanju da privuče nove strane investicije vlada ove zemlje donela je niz novih propisa.

Tako je sada dozvoljeno da stranci kupuju zemljište za izgradnju industrijskih postrojenja i bez odobrenja vlade. Rok u kome nadležni organi moraju doneti odluku po zahtevu za osnivanje preduzeća sa stranim ulogom skraćen je sa 30 na 10 dana. Ne traži se prethodno obaveštavanje o uvozu tehnologije. Uvode se dalje poreske olakšice - smanjuju se, na primer, poreske stope za preduzeća koja se ne kotiraju na berzi.

Pri Ministarstvu rada osniva se posebno odeljenje čiji je zadatak da pomaže stranim investitorima u rešavanju radnih sporova sa lokalnim nameštenicima.

Zimbabve doneo nove propise o stranim ulaganjima

Vlada Zimbabvea je u prvoj polovini 1994. donela nekoliko propisa koji su sačinjeni u okviru politike liberalizacije ekonomskih odnosa sa inostranstvom.

Za strane investitore najznačajniji su propisi kojima su uvedeni devizni računi za preduzeća te povećan iznos dividendi koji se iz dobiti, posle oporezivanja, može isplatiti članovima trgovačkih društava (sada se može isplaćivati i 50% oporezovane dobiti na ime dividendi, dok je do novih propisa gornja granica bila 25%; međutim, preduzeća koja su osnovana posle 1. maja 1993. odnosno u koje je ulagan kapital posle tog datuma mogu celokupnu dobit, po plaćanju poreza, isplatiti kao dividendu). Strani investitori će sada moći da kupuju do 35% kapitala preduzeća koja se kotiraju na berzi (do sada su mogli da steknu najviše 25% kapitala).

Za strane ulagače značajno je i to da će ubuduće strani izvoznici moći da zadrže 60% prihoda od izvoza (prema ranijih 50%); preostalih 40% moraju prodati centralnoj banci. Ukinuta je raspodela deviza za uvoz, pa će ih uvoznici naplaćivati na međubankarskom tržištu.

Registracija patenta u Rusiji

Komitet za patente i trgovačke znake pri Ministarstvu za nauku, visoko obrazovanje i tehnologiju Ruske federacije (Rospatent) objavio je da je on sledbenik Patentnog ureda SSSR koji je prestao sa radom. Komitet, prema nedavno objavljenom saopštenju, prihvata prijave patenata i ostalih oblika industrijske svojine. Ranije doneti propisi SSSR biće korišćeni u postupku podnošenja prijave patenata i njihovog odobravanja sve dok ne budu doneti novi propisi.

Strane banke u Vijetnamu

Strane banke mogu otvarati filijale u vijetnamskim gradovima, pošto dobiju prethodnu dozvolu Državne banke Vijetnama. Ovo je predviđeno nedavno donetim Zakonom o bankama, kreditnim zadrugama i finansijskim organizacijama. Do sada su strane banke mogle imati samo svoja predstavništva u ovoj zemlji. No, još krupniji korak u liberalizaciji režima stranih ulaganja predstavlja mogućnost da, uz dozvolu, strana lica osnivaju i banke. Kapital banke sa stranim kapitalom mora biti najmanje 15 miliona USD.

Po zakonu broj 189/HDBT banke koje stranci osnuju u Vijetnamu i filijale stranih banaka ne mogu se angažovati u "lokalnim" bankarskim poslovima. Njihova delatnost može obuhvatati samo međunarodnu aktivnost (poslovi sa devizama, izdavanje bankarskih garancija, izdavanje i prodaja hartija od vrednosti u stranoj valuti, plaćanje po kreditnim karticama u stranoj valuti itd.).

Bugarska - reforma režima stranih ulaganja

Novi bugarski zakon o stranim ulaganjima zamenjuje režim koji je uveden 1991.

Strancima je dopušteno da investiraju u sve privredne oblasti, osim u vojnu industriju, bankarstvo i osiguranje. Garantuje im se sigurnost uloga - izričito se predviđa da se imovina stranaca ne može nacionalizovati osim pod tačno određenim uslovima i uz punu kompenzaciju.

Nema ograničenja u otvaranju deviznih računa stranaca, a strani ulagači mogu slobodno transferisati dobit u inostranstvo. Devize se za ovu svrhu kupuju kod ovlašćenih banaka po tekućem kursu. Rok za izvršenje transfera je 30 dana (što rizik promena u odnosima valuta prebacuje na stranca).

U odnosu na ranije propise smanjen je iznos kapitala, neophodan za osnivanje preduzeća - minimalni iznos stranog uloga je sa 50.000 USD sveden na 2.500 USD.

Strancima je data ograničena mogućnost da poseduju nekretnine. I dalje postoji zabrana sticanja svojine na zemljištu.

IZ DOMAĆEG PRAVA

Uslovi poslovanja u slobodnim zonama u Jugoslaviji

Zakon o slobodnim carinskim zonama (Sl. list 3/90) utvrđuje slobodnu carinsku zonu kao područje, posebno ograđeno i odvojeno od ostalog područja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta, na kome se pod posebnim uslovima obavljaju privredni poslovi. Režim obavljanja privrednih delatnosti u zonama mora se razlikovati od opštih uslova poslovanja u zemlji, te se u propisima koji na opšti način uređuju određenu materiju nalaze i odredbe o posebnim uslovima pod kojima se obavljaju privredne delatnosti u ovim izdvojenim područjima (ovo pre svega važi za regulativu u sledećim oblastima: spoljnotrgovinski sistem, devizni režim, poreski sistem, carinski sistem, režim stranih ulaganja).

Do sada su utvrđeni sledeći posebni uslovi poslovanja u slobodnim carinskim zonama:

- omogućeni su slobodan uvoz i slobodan izvoz roba i usluga radi obavljanja delatnosti u zoni, nezavisno od opšteg režima uvoza i izvoza;
- uvoz i privremeni uvoz robe na područje zone ne podleže jugoslovenskim standardima, atestima i tehničkim normativima;
- roba se iz zone može privremeno uvoziti u zemlju radi oplemenjivanja uz poseban carinski nadzor do njenog vraćanja u zonu odnosno do konačnog izvoza;
- tzv. režimska ograničenja ne primenjuju se na uvoz robe iz zone u Jugoslaviju odnosno na izvoz iz Jugoslavije u zonu;
- korisnici zone oslobođeni su od obaveze plaćanja carine na opremu, rezervne delove, sirovine i reprodukcioni materijal, pogonsko gorivo i potrošni materijal koji se uveze u zonu radi proizvodnje za izvoz i obavljanje drugih delatnosti;
- za izvezenu robu i usluge izvršene stranim licima u okviru delatnosti u zoni utvrđuje se ugovorni režim plaćanja u kome su domaća lica dužna da izvrše na-platu;
- plaćanje uvoza robe i usluga u okviru delatnosti u zoni vrši se u rokovima utvrđenim ugovorom.

Svojina stranaca na nepokretnostima

Dopuna Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima (Sl. list 6/80, dopuna u 36/90 - dalje "Zakon") znatno je proširila krug svojinskih ovlašćenja stranih fizičkih i pravnih lica u Jugoslaviji (član 82a).

Zakonom je stranim fizičkim i pravnim licima dat zapravo nacionalni tretman u pogledu posedovanja poslovnih i stambenih zgrada i sredstava rada. Prvi uslov je da strana lica obavljaju delatnost u Jugoslaviji. Delatnost može biti privredna i društvena (materija delatnosti uređena je Odlukom o jedinstvenoj klasifikaciji delatnosti te Odlukom o određivanju privrednih i neprivrednih delatnosti). Strana lica mogu, prema tome, biti vlasnici stambenih zgrada i stanova bez ograničenja

ako obavljaju neku privrednu delatnost (proizvodnja, pružanje usluga, promet robe i sve aktivnosti u vezi s tim) ili društvenu delatnost (naučnu, kulturnu, zdravstvenu, prosvetnu, socijalnu i sl.).

Nije bitno koju od delatnosti strano lice obavlja i u kom svojstvu je obavlja - ono može biti osnivač preduzeća, ulagač u postojeće preduzeće, koncesionar; zakonski uslov je ispunjen ako strano lice "neposredno" obavlja delatnost, ulaže kapital u neku oblast (pa makar stvarne poslovne aktivnosti i obavljalo drugo lice), koristi određeno prirodno bogatstvo po osnovu koncesije i dr.

Strano lice ne gubi nekretnine koje je steklo u Jugoslaviji (uz ispunjenje uslova obavljanja delatnosti) ako i kada prestane da tu delatnost obavlja.

Druga pretpostavka za sticanje nepokretnosti za strana lica koja obavljaju delatnost u Jugoslaviji je postojanje reciprociteta (Zakon se ne izjašnjava o kojoj vrsti reciprociteta se radi, pa se može uzeti da je u pitanju faktički reciprocitet).

Strano lice koje obavlja delatnost u Jugoslaviji može svojину na poslovnim zgradama i poslovnim prostorijama sticati na osnovu pravnog posla kao i izgradnjom poslovnih zgrada na građevinskom zemljištu (na kome ne može postojati pravo svojine). Pravni režim sticanja i korišćenja građevinskog zemljišta karakteriše to što nema prethodnih formalnosti za sticanje tog prava (dozvola, odobrenje); drukčiji je režim kada se građevinsko zemljište daje stranoj državi ili međunarodnoj organizaciji.

Stranci ne mogu pravnim poslom sticati svojину na poljoprivrednom zemljištu. Zakon, naime, izričito navodi nepokretnosti na kojima stranci mogu imati pravo svojine - među njima se ne pominje poljoprivredno zemljište. Isto važi i za sticanje prava svojine na šume i šumsko zemljište. Naravno, strano lice može biti vlasnik preduzeća koje u svojoj imovini ima i poljoprivredno i šumsko zemljište.

PRIKAZI

EEZ - uklanjanje tehnički barijera trgovini

Godinama je EEZ pokušavala da ukloni tehničke barijere trgovini između svojih članica. U tu svrhu su, nizom posebnih propisa, razvijeni detaljni standardi za proizvode koji je trebalo da zamene nacionalne standarde i obezbede primenu na nivou Zajednice odnosno Unije. Ovaj se postupak nije pokazao dovoljno efikasnim, pa je 1985. zamenjen tzv. "novim pristupom" tehničkoj standardizaciji i harmonizaciji (Rezolucija Saveta o "novom pristupu" tehničkoj harmonizaciji i standardizaciji - *Council Resolution on a "New Approach" to Technical Harmonization and Standards, OJ No C136*). "Novi pristup" sadrži sledeća tri elementa, koji su ključni i za svako preduzeće koje želi da proizvodi odnosno prodaje na jedinstvenom evropskom tržištu: - harmonizacija, - testiranje i sertifikacija (*testing and certification*), - specifikacije, tehnički uslovi (*specifications*).

Opšti pristup Zajednice u zakonodavnom uređenju harmonizacije je da se propišu "bitni zahtevi" koji se moraju harmonizovati na nivou Zajednice kako bi se osigurala određena zaštita potrošača, zdravlje i okolina. Svaka država-članica dužna je da ispunjava ove zahteve, ali, s druge strane, može da donosi sopstvene propise koji su saglasni sa opštim pravilima utvrđenim na nivou Zajednice. Na osnovu načela "medusobnog priznavanja" (*mutual recognition*), koje je razvio Evropski sud pravde u tumačenje članova 30 do 36 Sporazuma, proizvodi proizvedeni i stavljeni u prodaju po propisima jedne države-članice mogu slobodno cirkulisati po celoj Zajednici. Da bi se sprečilo uvođenje novih tehničkih barijera, države-članice su takode obavezane da Zajednici dostave nacрте propisa, a oni koji se donesu mimo ovog postupka smatraju se nevažećim (Direktiva Saveta kojom se utvrđuje postupak dostavljanja informacija u oblasti tehničkih standarda i propisa - *Council Directive laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations, OJ No L109/8, od 1983.* koja je kasnije menjana).

Kao "dodatak" tehničkim direktivama za harmonizaciju proizvoda Savet je utvrdio različite metode (modules) za jednoobrazni sistem procene projekata i proizvodnje proizvoda kako bi se garantovala saglasnost sa "ključnim zahtevima" (Odluka Saveta o metodima za različite faze postupka utvrđivanja podudarnosti koji treba da se koriste na osnovu tehničkih direktiva o harmonizaciji - *Council decision concerning the modules for various phases of conformity assessment procedures which are intended to be used in the technical harmonization directives, OJ No L380/13 od 31. decembra 1990*). Posebni metodi uključuju deklaraciju proizvođača o internoj kontroli u proizvodnji, potpuno ispitivanje u kome nadležna tehnička institucija potvrđuje da proizvod odgovara standardima te ostali detalji postupka za obezbeđenje kvaliteta proizvoda. Neke tehničke direktive dozvoljavaju da se za pojedine proizvode koriste posebni metodi, tako da proizvođač ima izbor u korišćenju metoda, uz uslov da postupa po obavezama da osigura zdravlje i sigurnost. Direktive takode sadrže kriterijume po kojima proizvođač bira, između više mogućnosti koje mu stoje na raspolaganju, metod koji najviše odgovara u konkretnom slučaju:

Razvoj detaljnih specifikacija odnosno tehničkih uslova ne spada u okvir zakonodavstva o harmonizaciji, ali Zajednica utiče i na ovaj proces preko posebnih agencija kao što su Evropski komitet za normalizaciju (*European Committee for Normalization*), Evropski komitet za elektrotehničku normalizaciju (*European Committee for Electrotechnical Normalisation*) i Evropski institut za standardizaciju u oblasti telekomunikacija (*European Telecommunications Standardisation Institute*). Postupanje po tehničkim uslovima koje utvrđuju ove institucije je dobrovoljno, ali se njihovim usvajanjem stvara pretpostavka da su ispunjeni "ključni zahtevi". Jednoobrazni tehnički uslovi proizvoda su bitni za stvaranje jedinstvenog tržišta, pa zvaničnici Zajednice odnosno Unije javno izjavljuju da će se pojačati aktivnosti da se neposredno stvori "Evropski sistem za standardizaciju".

"Evropsko" preduzeće

U oblasti uređivanja poslovanja preduzeća u Evropskoj uniji se stvara mogućnost za osnivanje tzv. "evropskog preduzeća", što treba da poboljša privrednu saradnju među subjektima država-članica (predlog Uredbe Saveta o statutu evropskog preduzeća - *Proposal for a Council Regulation on the statute for a European company, OJ No C176/1*). Evropsko preduzeće će biti nezavisno od nacionalnih zakonodavstava i postojaće pored drugih dozvoljenih formi poslovnih organizacija. Ovo preduzeće mogu osnovati firme koje imaju sedišta u najmanje dve države-članice Zajednice. Predloženi propis sadrži detaljne odredbe o osnivanju, kapitalu, rukovođenju, osnivačima, godišnjem i konsolidovanom bilansu te o drugim pitanjima osnivanja i rada preduzeća. Upravo se donosi i prateće zakonodavstvo koje će obezbeđivati konsultaciju i učešće zaposlenih u upravljanju preduzećem prema određenim modelima (Direktiva o učešću nameštenika u evropskom preduzeću - *Directive regarding involvement of employees in the European company, OJ No C138/8*).

Ovaj zakonodavni rad na stvaranju uslova za "evropsko" preduzeće prati i donošenje važnih propisa na planu poreske politike koji treba da omoguće privrednu saradnju preduzeća iz različitih država-članica tako što se ukidaju neke forme dvostrukog oporezivanja kroz:

- odlaganje plaćanja poreza na prihod od spajanja preduzeća i sličnih transakcija do momenta kada se taj prihod stvarno i naplati;
- ukidanje poreza na dividende između tzv. preduzeća-majki i njihovih preduzeća-ćerki;
- uvođenje obavezujuće arbitraže za rešavanje sporova između vlasti različitih država-članica u slučaju dvostrukog oporezivanja.

U pripremi su i propisi Unije kojima treba da se ukine oporezivanje kamata i plaćanja *royalty* u okviru grupe preduzeća koja su povezana putem kapitala, kao i da se uvedu odgovarajuće poreske olakšice za preduzeća koja imaju neki od oblika stalnog prisustva u inostranstvu.

EU - uslovi za statusne promene i zajedničke poduhvate

U Evropskoj zajednici odnosno Uniji donet je propis po kome je neophodno prethodno notificirati svako značajnije spajanje preduzeća u okviru Zajednice (*Council Regulation No 4064/89 on control of concentrations between undertakings, OJ No L257/13* od 21. septembra 1990; detaljni uslovi za notifikaciju, rokovi i ročišta utvrđeni su u *Commission Regulation No 2367/90, OJ No L219/5* od 14. avgusta 1990). Kontrolom ovih notifikacija treba da se spreči da se spajanjem preduzeća ograničava konkurencija na tržištu; smatra se, naime, da reorganizacije preduzeća i njihove strukturalne promene mogu imati nepovoljne posledice na slobodnu utakmicu.

Navedeni propis odnosi se i na izvesne zajedničke poduhvate (*joint ventures*) koji se smatraju "koncentracijom" (*concentration*) u smislu propisa. Uredba pred-

vida stroga pravila o rokovima za notifikaciju spajanja odnosno stvaranja zajedničkog poduhvata te sankcije za slučaj nepoštovanja pravila (velike novčane kazne, periodično plaćanje penala, mogućnost brisanja registracije). Da bi se omogućilo snalaženje u praksi, Komisija je izdala uputstva o procenjivanju "dodatnih restrikcija" (*ancillary restrictions*) koje se smatraju delom poduhvata spajanja preduzeća te za razlikovanje "koncentracionih" zajedničkih poduhvata od ostalih oblika privredne saradnje koji ostaju i dalje uređeni opštim pravilima o nadmetanju iz članova 85 i 86 Sporazuma (*Commission notices on restrictions ancillary to concentration, and on concentration and cooperative operations, OJ No C203/5* od 14. avgusta 1990).

Distribucija i franšizing na tržištu Unije

Zakonodavstvo Zajednice sačinjeno je tako da omogući i efikasnu distribuciju proizvoda na jedinstvenom tržištu (*Commission Regulations No 1983/783 and No 1984/83 on exclusive distribution and purchasing agreements, OJ No L173/1* od 30. juna 1983). Mere uvedene propisima dozvoljavaju ugovore o ekskluzivnoj distribuciji ili prodaji, u kojima distributer ima obaveze

- da se ugovorenom robom snabdeva samo kod isporučioća,
- da nabavlja kompletan asortiman i kupuje minimalne količine robe,
- prodaje robu pod trgovačkim znakom odnosno upakovanu i prezentiranu kako je to isporučilac specificirao,
- da ne proizvodi i ne distribuira robu koja konkuriše ugovorenim proizvodima,
- da ne traži kupce, osniva ogranke ili skladišta van teritorije predviđene ugovorom,
- da preduzima sve mere predviđene ugovorom na prodaji i promociji robe, uključujući i reklamiranje, organizovanje prodajne mreže i skladišta, obezbeđenje servisne službe te zapošljavanje osoblja sa odgovarajućim tehničkim znanjem.

U određenim situacijama, odgovarajućim odredbama može da bude predviđeno da strane koriste goodwill, trgovačko ime i know-how u okviru ugovora o franšizingu (*Commission Regulation No 4087/88 on franchising agreements, OJ No L173/1* od 30. juna 1983). Ovi ugovori su sačinjeni tako da omoguće saradnju među stranama kroz korišćenje, od strane prodavca, odobrenih metoda marketinga koje je obezbedio davalac franšize, da bi se osigurao stalni kvalitet i održavala reputacija mreže u koju je prodavac uključen.

Kontrola cene pre isporuke robe iz inostranstva

Skoro 40 zemalja zahteva da se pre uvoza robe u posebnoj proceduri ustanovi da li određeni sastojci prodajnog ugovora odgovaraju tržišnim uslovima. Osnovna svrha takve kontrole je da se spreči odliv kapitala i onemogućiti nedozvoljeno sporazumevanje na štetu drugih interesa zemlje-uvoznice.

Postupak verifikacije ugovora sprovode specijalizovane organizacije, po posebnim ugovornim aranžmanima koje imaju sa vladama zemalja koje su pribegle ovakvom načinu rešavanja određenih problema u trgovini sa inostranstvom. U kontroli pre otpreme (engl. *pre-shipment inspection*, franc. *controle avant embarquement*) proveravaju se pre svega kvalitet robe i ugovorena cena. Ispitvanje kvaliteta predmeta isporuke ne predstavlja poseban problem sa stanovišta prava, ali verifikacija cene izaziva dosta nesporzuma.

Prethodnom kontrolom se u pogledu cene proverava više stvari. Strani prodavac i domaći kupac mogu, najpre, povećati cenu (odnosno saglasiti se da se na računu i u dokumentima koji prate isporuku navede cena koja je veća od stvarno ugovorene). Na ovaj način omogućava se uvozniku da transferiše iz zemlje, protivno deviznim propisima, razliku između stvarne i prikazane, lažne cene.

Prikazivanje cene nižom od stvarne je druga mogućnost za izigravanje propisa zemlje u koju se roba uvozi. Ovim putem se izbegava plaćanje uvoznih carina i drugih dažbina.

Vrednost robe može biti netačno prikazana i u poslovima članova transnacionalnih grupacija - isporuka između filijala ili prodaja od strane matičnog preduzeća nekom od zavisnih preduzeća (ovo je jedan od oblika izigravanja lokalnih propisa, koji je vrlo čest, naročito kada su podređena preduzeća u zemljama u razvoju).

Postupak inspekcije pre otpreme varira od slučaja do slučaja, odnosno zavisi od aranžmana između vlade i organizacije koja kontrolu vrši, ali se mogu ustanoviti određena zajednička pravila koja se redovno primenjuju, koja su karakteristična za svaku kontrolu:

- strani prodavac i lokalni kupac zaključuju ugovor;
- kupac odnosno uvoznik obezbeđuje dozvolu za uvoz i posebne saglasnosti deviznih organa za plaćanje prema inostranstvu;
- dozvole i saglasnosti dostavljaju se kontroloru, odnosno predstavniku organizacije koja vrši inspekciju u zemlji uvoznika;
- kopije navedenih dokumenata šalju se i kontroloru u zemlji prodavca;
- prodavac-izvoznik dostavlja kontroloru u svojoj zemlji i kopije faktura, lista pakovanja, akreditiva, lista cena, sertifikata o izvršenim testovima i ugovore te listu robe koja je predmet konkretne isporuke;
- u određenom roku pre pakovanja robe (obično 7 do 10 dana) izvoznik obaveštava kontrolora u svojoj zemlji da je roba spremna za pregled;
- u određenom roku (najčešće 3 do 4 dana) kontrolor dostavlja izveštaj izvozniku;
- pošto se roba otpremi, izvoznik je dužan da kontrolnoj organizaciji dostavi novi set dokumenata koji uključuje i kopiju izveštaja o kontroli, određen broj kopija faktura, te otpremna dokumenta;

- ako je sve u redu, u daljem roku (obično 5 dana), izvoznik dobija izveštaj o nalazu kontrolne organizacije koji je uslov za naplatu robe (ako se plaćanje vrši putem akreditiva, u nalogu banci se precizira da je za plaćanje potrebno dostaviti izveštaj sa pozitivnim mišljenjem kontrolne organizacije - tzv. "čist" izveštaj).

Postupak proveravanja i potvrđivanja cena treba da osigura da ovaj bitan sastojak posla odgovara tržišnim uslovima i ne bi trebalo da utiče na aranžman između prodavca i kupca. No, upoređivanje cena je najkontroverzniji element kontrole. Po kriterijumima koje upotrebljava kontrolna organizacija, cena može biti neprihvatljiva odnosno odbijena, čak i kada nema dokaza o namernom povećanju ili sniženju cene, skrivenim provizijama ili drugim nedozvoljenim postupcima. Pitanje merila je, međutim, uvek sporno. Do nesporazuma dolazi i pri pronalaženju cena za kompariranje (uporediva roba, osobenosti tržišta, konkurencija, elementi koji utiču na troškove itd.) te utvrđivanju okolnosti koje se moraju uzeti u obzir pri proveravanju ugovorene cene (transportni i drugi troškovi, sezonske varijacije i dr.).

Prodavci-izvoznici žale se da kontrolne organizacije zahtevaju neopravdano sniženje cena, otkrivanje metoda kalkulacije cena te ulaze u pitanja politike cena, što mnoga preduzeća smatraju poslovnom tajnom. To sve slabi njihovu pregovaračku poziciju odnosno dovodi u pitanje čitav koncept ugovaranja (nadmetanje i dr.).

Vlasti zemalja koje su uvele obaveznu proveru ugovora, posebno cena, pre otpreme imaju naravno potpuno drukčije gledište - kontrolu smatraju korisnim sredstvom u nastojanjima da spreče izigravanje svojih deviznih, carinskih, poreskih i drugih propisa.

Kontrola pre isporuke izaziva dosta rasprava te se nalazi i na dnevnom redu GATT-a (u okviru Urugvajске runde GATT-a ocenjeno je da postupak proveravanja cena predstavlja direktnu smetnju slobodnoj trgovini). Ovim se pitanjem bave i Međunarodna trgovinska komora i Evropska ekonomska komisija OUN.

Iz dosadašnje prakse i nesporazuma ugovornih strana, kontrolnih organizacija i državnih organa u zemljama-uvoznicama može se izvući nekoliko praktičnih saveta koje bi valjalo slediti u poslovanju:

- u ugovor o prodaji treba uneti merila za proveravanje cene odnosno precizirati postupak koji organizacija za kontrolu sprovodi (ove odredbe treba da odgovaraju aranžmanu između vlade i kontrolne organizacije); pri tom posebnu pažnju treba obratiti na rokove u kojima kontrolor mora izvršiti svoje obaveze;

- prodavcu, kroz odredbe ugovora, treba saopštiti osnovne elemente naloga koji je dat kontrolnoj organizaciji odnosno objasniti prirodu kontrole i obim ovlašćenja koje ona u izvršenju mandata ima;

- kontrolna organizacija ne sme bez odobrenja prodavca saopštavati trećim licima podatke do kojih dode u vršenju kontrole;

- izveštaj, nalaz odnosno ocena kontrolne organizacije moraju biti obrazloženi; trebalo bi predvideti drugostepeni postupak (mogućnost zahteva za preispitavanje

odluke pred organom u zemlji uvoznika ili u zemlji izvoznika ili pak pred organom zemlje koja je dala dozvolu za rad kontrolne organizacije);

- kontrolna organizacija je dužna da prodavcu, ali i kupcu, pruži sve neophodne informacije o fazama svog rada te da prihvati odgovornost za svoje postupke;

- ugovor o prodaji treba pažljivo prilagoditi okolnosti da se pre isporuke sprovodi kontrola (u pogledu rokova isporuke, ispunjenja ugovora, kvaliteta i kvalitativnog prijema, plaćanja i dr.).

Inspekciju pre otpreme zahtevaju sledeće zemlje: u Latinskoj Americi Bolivija, Ekvador, Haiti, Meksiko, Paragvaj, Peru, Surinam i Venecuela, u Africi Angola, Burkina Faso, Burundi, Ekvatorijalna Gvineja, Gana, Gvineja, Liberija, Kenija, Kongo, Madagaskar, Mauritanija, Nigerija, Obala Slonovače, Senegal, Ruanda, Tanzanija, Uganda, Zaire, Zambija i Zanzibar, u Aziji Indonezija i Filipini. Samo u 1994. kontrolu pre isporuke uveli su Centralnoafrička Republika, Etiopija, Malavi, Mali, Zimbabve (a neke zemlje su kontrolu ponovo uvele, pošto su je pre nekoliko godina ukinule - Tanzanija, Kongo, Kenija).

Najpoznatije organizacije koje pružaju usluge kontrole pre isporuke su Societe General du Surveillence - SGS iz Ženeve, Bureau Veritas iz Pariza, Cotecna Inspection iz Ženeve, Caleb Brett iz Velike Britanije, Intertek Services iz SAD, te Swede Control iz Švedske.

REŠAVANJE MEĐUNARODNIH SPOROVA

Zemlje-potpisnice Njujorške konvencije

Veliki broj država (preko 90) pristupio je Konvenciji UN o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka (UN Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards), poznatoj kao Njujorška konvencija od 1958. Sledi spisak onih zemalja koje su Konvenciju prihvatile, a pojavljuju se kao trgovinski partneri jugoslovenskih subjekata (neke od njih su Konvenciju prihvatile uz rezerve - obeležene brojem pored naziva zemlje): Alžir (1, 2), Argentina (1, 2), Australija, Austrija, Belgija (1), Belorusija (1, 3), Bugarska (1, 3), Čile, Danska (1, 2), Egipat, Francuska (1, 2), Grčka (1, 2), Holandija (1), Indija (1, 2), Indonezija (1, 2), Italija, Izrael, Japan (1), Južna Afrika, Južna Koreja (1, 2), Kanada (2), Kenija (1), Kina (1, 2), Kipar (1, 2), Kuba (1, 2, 3), Kuvajt (1), Madarska (1, 2), Meksiko, Nemačka (1), Novi Zeland (1, 2), Norveška (1, 4), Peru, Poljska (1, 2), Rumunija (1, 2, 3), Rusija (1, 3), SAD (1, 2), Španija, Švajcarska, Ukrajina (1, 3). Jedna od poslednjih zemalja koja je nedavno prihvatila Konvenciju je Saudijska Arabija (uz 1. i 2. rezervu).

Jugoslavija je Konvenciju ratifikovala uz rezerve 1, 2 i 5.

Rezerve na konvenciju:

- 1) Država će primenjivati Konvenciju na priznavanje i izvršavanje samo onih presuda koje su donete na teritoriji druge države ugovornice.
- 2) Država će primenjivati Konvenciju samo na sporove iz pravnih odnosa, ugovorne ili vanugovorne prirode, koji se smatraju trgovačkim po nacionalnom pravu.
- 3) Država će primenjivati Konvenciju u pogledu presuda donetih na teritoriji država koje nisu ugovorne strane samo ako te države prihvataju reciprocitet.
- 4) Država neće primeniti Konvenciju na slučajeve u kojima je predmet spora nepokretnost na njenoj teritoriji ili pravo na ili u vezi sa tom nepokretnošću.
- 5) Država će primeniti Konvenciju samo na one arbitražne presude koje su donete pre stupanja Konvencije na snagu.

Arbitraža u Vijetnamu

Vijetnam je razvio veliku zakonodavnu aktivnost u 1994. nastojeći da donese propise koji bi što više privukli pažnju stranih investitora. Zakon o priznavanju stranih arbitražni odluka, iako je nacrt sačinjen, još nije došao na dnevni red Parlamenta. Vijetnam nije pristupio ni Njujorškoj konvenciji o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka.

No, bez obzira na ovaj nedostatak u propisima, mnogi ugovori između vijetnamskih preduzeća i stranih partnera, pogotovo ugovori o stranom ulaganju, sadrže arbitražne klauzule po kojima će se eventualni sporovi iznositi na arbitražu prema Pravilniku o mirenju i arbitraži MTK ili pred neku *ad hoc* arbitražu, sa sedištem u inostranstvu.

U 1993. formiran je Vijetnamski arbitražni centar za rešavanje sporova iz trgovačkih odnosa sa elementom inostranosti (prodaja robe, direktna ulaganja, transfer tehnologije, usluge, kreditni odnosi). Nije još poznato da li je bilo sporova pred ovom arbitražnom institucijom odnosno kakva je njena praksa.

Meksiko doneo novi zakon o arbitraži

Drugi put u poslednjih pet godina Meksiko, izmenama zakona, unapređuje svoje propise o arbitraži. Novi Zakon o trgovačkoj arbitraži donet je u osnovi prema UNCITRAL-ovom Model zakonu o međunarodnoj trgovinskoj arbitraži (*Model Law on Interantional Commercial Arbitration*). Ovaj novi zakon je u stvari posebno poglavlje meksičkog Trgovačkog zakonika.

Novine u odnosu na do nedavno važeći zakon su brojne. Tako su strane između ostalog, dobile pravo da slobodno određuju jezik na kome će se voditi arbitražni postupak, prošireni su razlozi za postavljanje zahteva za izuzeće arbitara, otklonjene sumnje u pogledu važenja arbitražnog sporazuma za buduće sporove te uklonjena odredba da protivtužba ne može nadmašiti visinu tužbenog zahteva.

ZAŠTITA ČOVEKOVE OKOLINE

GATT i zaštita prirode

Sporazum postignut u okviru GATT-a na kraju tzv. Urugvajске runde pregovora uključuje i odredbe koje se odnose na regulisanje odnosa između trgovine i zaštite životne sredine. Predviđeno je formiranje posebnog tela ove organizacije (GATT prerasta u Svetsku trgovinsku organizaciju - STO) koje će se baviti ekološkim pitanjima vezanim za međunarodnu trgovinu.

Već su doneti GATT-ovi dokumenti koji se odnose na tri ključne oblasti u pogledu zaštite životne sredine: unošenje u međunarodne sporazume o zaštiti okoline i odredbi koje se odnose na trgovinu, obezbeđenje transparentnosti nacionalnih propisa o zaštiti okoline te donošenje propisa o pakovanju i označavanju proizvoda koji imaju za cilj zaštitu okoline.

Polemika se vodi oko uključivanje u program GATT-a i pitanja tzv. "eko dumpinga". Zastupnici ove ideje tvrde da mnoge zemlje imaju kompetitivne prednosti u izvozu robe jer proizvodnju organizuju po niskim ekološkim standardima; zemljama-uvoznicama bi, prema ovim stavovima, trebalo omogućiti da ograniče uvoz robe koja je proizvedena u postupcima koji štete okolini.

No, već su izražena mnoga strahovanja da unošenje odredbi o ekologiji u pravila GATT-a može otvoriti put novim ograničenjima slobodi svetske trgovine. Nema sumnje da mere ekološke zaštite imaju dvostruki uticaj na slobodan protok robe. S jedne strane, što striktniju zaštitu neka zemlja sprovodi, to je manja konkurentnost njenih proizvođača, jer cena proizvoda uključuje i troškove sprečavanja rdavog uticaja proizvodnje na okolinu. S druge strane, mere zaštite mogu se izvrgnuti u vrlo jake (tzv. netarifne) prepreke slobodnoj cirkulaciji robe.

DOKUMENTI

Obrazac ugovora o istraživanju i razvoju

zaključen _____ 199__ u _____ između preduzeća _____
Ltd. iz _____ ("naručilac") i preduzeća _____ d.o.o. iz Ju-
goslavije ("izvršilac")

Predmet ugovora, cilj ugovora, obaveze izvršioca

1) Naručilac poverava izvršiocu, a izvršilac se obavezuje da za potrebe i za račun naručioca sačini funkcionalni model, prototip i tehničku dokumentaciju uređaja za _____ ("uređaj") u svemu prema razvojnom programu, s kojim je izvršilac upoznat i koji čini sastavni deo ovog ugovora ("razvojne aktivnosti").

Cilj ugovora je da izvršilac, izvršavajući razvojne aktivnosti, projektuje uređaj u svemu prema razvojnom programu. Smatraće se da je izvršilac ispunio svoje

ugovorne obaveze ako učini sve neophodno da postupa u skladu sa razvojnim programom te koristi poslednja dostignuća struke koja su mu na raspolaganju. Izvršilac, s obzirom na specifičnu prirodu razvojnog programa, ne daje garanciju, osim one u članovima 26 i 27, da će cilj ovog ugovora biti ispunjen.

2) Izvršilac će posao iz člana 1 izvršiti u sledeće tri faze:

a) prva faza obuhvata sledeće obaveze:

- izrada jednog funkcionalnog modela,
- izvršenje ispitivanja i izrada izveštaja o ispitivanju (prema stavkama iz priloga uz ovaj ugovor),

- izrada konstrukcione dokumentacije za prototip uređaja;

b) druga faza obuhvata sledeće obaveze:

- izrada prototipa uređaja,
- ispitivanje prototipa i izrada izveštaja o ispitivanjima (prema stavkama iz priloga uz ovaj ugovor);

c) treća faza obuhvata sledeće obaveze:

- izrada tehničke dokumentacije za serijsku proizvodnju uređaja,
- izrada uputstva za rukovanje i održavanje uređaja.

3) Izvršilac će predati naručiocu sledeći broj dokumenata odnosno modela i prototipova:

a) za prvu fazu:

- jedan funkcionalni model,
- izveštaj o ispitivanju u tri primerka,
- konstrukcionu dokumentaciju o originalu sa dve kopije,
- tehnički opis u tri primerka;

b) za drugu fazu:

- četiri prototipa,
- izveštaj o ispitivanju u tri primerka;

c) za treću fazu:

- tehničku dokumentaciju u originalu sa dve kopije,
- uputstvo za rukovanje i održavanje u tri primerka.

4) Pridržavanje razvojnog programa i ispunjenje ključnih rokova od bitne je važnosti za naručioca. Izvršilac je dužan da bez odlaganja obaveštava naručioca o okolnostima koje mogu ugroziti postupanje po razvojnom programu.

5) Izvršilac je dužan da izvršava razvojne aktivnosti u stalnoj konsultaciji sa naručiocem. U tu svrhu izvršilac će dostavljati izveštaje o izvršenju u intervalima od . Izveštaji treba da sadrže tačne podatke o:

- ispunjenju razvojnog programa,
- ostvarenju troškova predviđenih za razvoj,

21) Bez obzira na obaveze izvršioca po prethodnim članovima 19) i 20), izvršilac je dužan da o svom trošku obezbedi od trećih lica sve potrebne licence neophodne za izradu, korišćenje, prodaju i/ili davanje u zakup uređaja.

Obaveza čuvanja tajnosti

22) Poslovne tajne i poverljive informacije po ovom ugovoru uključuju, ali nisu ograničene na, proizvodne, finansijske, komercijalne i marketinške informacije, podatke i metode, koji potiču od strane koja ih otkriva, a koji nisu prethodno bili objavljeni ili na drugi način dostupni javnosti, ili prethodno dostupni strani koja ih prima.

23) Strana koja prima poslovne tajne i poverljive informacije dužna je da ih čuva kao poverljive do _____

24) Sve poslovne tajne i poverljive tajne koje budu primljene od druge strane biće:

- ako su u pismenoj formi, jasno naznačene kao poverljive, a
- ako su prenete usmeno kao poverljive, u roku od _____ pretvorene u pismeni oblik od strane koja ih daje.

25) Poslovne tajne ili poverljive informacije koje su razmenjene ili na drugi način postale dostupne mogu se koristiti samo za svrhe predviđene ovim ugovorom.

Odgovornost

26) Izvršilac je dužan da ispravi nedostke u dokumentaciji, modelu i prototipovima u periodu od _____ po otpremi prototipova.

27) U slučaju da otkrije nedostatke prema članu 26, naručilac će bez odlaganja o tome izvestiti izvršioca. Otklanjanje nedostataka izvršilac će izvršiti o svom trošku.

Ustupanje ugovora i podizvođenje

28) Ni jedna strana ne može ustupiti ovaj ugovor ni u celini ni delimično trećim licima bez prethodne pismene saglasnosti druge strane.

29) Izvršilac mora obezbediti pismenu saglasnost naručioca pre nego što izda u podizvođenje neki deo svojih obaveza. Takva saglasnost ne oslobađa izvođača nijedne obaveze i odgovornosti po ovom ugovoru.

Početak i prestanak ugovora

30)...

Izmenjene okolnosti

31)...

Jezik ugovora

32)...

Nadležno pravo

33)...

Način rešavanja sporova

34)...

za izvršioca

za naručioca

GLOSAR

Bankarske garancije i drugi oblici jemstva

(pojmovi i termini na engleskom jeziku)

- *advance payment guarantee* - v. *repayment guarantee*
- *amount of guarantee* - garantovani iznos, vrednost obaveze dužnika čije ispunjenje jemac garantuje poveriocu, iznos koji se jemac obavezuje da isplati kod plativih garancija u slučaju da dužnik ne ispuni svoju obavezu; v. *guarantee*
- *bank guarantee* - bankarska garancija; jemstvo kojim se banka obavezuje prema primaocu garancije; v. *bond, guarantee*
- *beneficiary* - korisnik garancije, primalac garancije; v. *guarantee*
- *bid bond* - v. *tender guarantee*
- *bond* - obveznica; (1) u pogledu jemstva: po najčešćem tumačenju u pitanju je jemstvo kod koga se ispunjenje obaveze može tražiti ili od glavnog dužnika ili od jemca ili od obojice istovremeno; ovo jemstvo obično daju osiguravajuće organizacije; (2) šire: potvrda ili dokaz postojanja duga ili druge obaveze; v. *guarantee, surety*
- *call for payment* - zahtev za plaćanje po garanciji; v. *claim*
- *claim* - zahtev za naplatu garancije; mora biti određene sadržine (navođenje propusta lica za koje je garantovano) i praćen određenom dokumentacijom; isto *call for payment; submission of claim, v. supporting documents*
- *conditional guarantee* - uslovna garancija; garancija koja nije plativa na osnovu jednostavnog zahteva korisnika, već je potrebno ispunjenje određenih uslova -

---

baruta za topove. Roba je utovarena na 17 brodova, otpremljenih iz luke Kronštat ka Londonu i Livornu, s tim da u jednoj danskoj luci dobiju uputstvo za skretanje ka lukama Francuske. Fakture su bile izražene u funtama sterlinga. Ukoliko bi se plaćanje izvršilo u srebru, na fakturisanu vrednost trebalo je dodati 70%. Druga mogućnost je bila da se polovina cene plati u robi (uz povećanje tog dela cene za 80%). Precizirano je da se ta roba sastoji od vina, rakije, velura, svile, tepiha, boje, stakla, nameštaja i porcelana. Trećem licu u Bazelu trebalo je položiti određeni iznos novca kao garanciju da će protivisporuka biti izvršena.

MODELI AKATA

Mr Danilo R. Pašajlić, Pomoć. Gener.dir. LOLA KORPORACIJE A.D.

MODEL OSNIVAČKOG AKTA PRIVATNOG PREDUZEĆA U OBLIKU JEDNOPERSONALNOG DRUŠTVA SA OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU

PRAVNI OKVIR

Prema članu 138., stav 1. Zakona o preduzećima, preduzeće u privatnoj svojini osniva se sredstvima fizičkih i pravnih lica. Odredbom stav 3. ovog člana predviđeno je da privatno deoničko društvo i privatno društvo sa ograničenom odgovornošću može osnivati i samo jedan osnivač (takozvano jednopersonalno društvo).

Osnivački akt preduzeća koje osniva jedan osnivač jeste odluka o osnivanju, za razliku od preduzeća sa dva ili više osnivača koje se osniva ugovorom o osnivanju.

Sadržina akta o osnivanju uređena je članom 82. stav 2. navedenog zakona. Prema ovoj odredbi aktom o osnivanju (ugovorom ili odlukom) utvrđuju se:

Firma i sedište, delatnosti preduzeća koje se osniva, iznos sredstava potrebnih za rad, uslovi i način pribavljanja tih sredstava, prava i obaveze osnivača, uslovi i način raspoređivanja dobiti, kao i druga pitanja od značaja za njegovo osnivanje.

Model ovog osnivačkog akta zasnovan je navedenim odredbama Zakona i na osnovu iskustava iz prakse.

Na osnovu člana 138. Zakona o preduzećima, _____ iz Beograda, Ul. _____/u daljem tekstu: osnivač/dana _____ 1994. godine donosi

ODLUKU
O OSNIVANJU PREDUZEĆA DRUŠTVO SA OGRANIČENOM
ODGOVORNOŠĆU

Član 1.

Osniva se preduzeće za trgovinu i usluge, export-import, kao društvo sa ograničenom odgovornošću.

Član 2.

Preduzeće posluje pod punim i skraćenim nazivom.

Pun naziv preduzeća glasi:

_____ preduzeće za trgovinu i usluge, export-import, društvo sa ograničenom odgovornošću, Beograd, ul. _____.

Skraćeni naziv preduzeća je:

_____ d.o.o.

Član 3.

Sedište preduzeća je u Beogradu, ul. _____.

Član 4.

Preduzeće ima status pravnog lica i sva ovlašćenja i obaveze u pravnom prometu sa trećim licima.

Član 5.

Odgovornost preduzeća je potpuna.

Preduzeće odgovara za obaveze u pravnom prometu svom svojom imovinom i osnivačkim ulogom osnivača.

Osnivač snosi rizik za poslovanje preduzeća do visine sredstava unesenih u preduzeće.

Član 6.

Preduzeće obavlja sledeće delatnosti i to:

(delatnosti navesti sa šiframa delatnosti prema nomenklaturi. Za delatnosti koje nema u nomenklaturi navesti opisno bez šifre.)

-
-
-
-
-
-

Član 7.

Osnivač obezbeđuje sredstva za osnivanje i početak rada preduzeća u vrednosti od _____ dinara, i to _____ dinara u gotovom novcu a _____ dinara u sredstvima.

Popis, struktura i novčana vrednost sredstava unesenih u preduzeće je sastavni deo ovog akta.

Član 8.

Osnivač ima pravo na dobit koju ostvari preduzeće u svom radu.

Član 9.

Osnivač upravlja preduzećem.

Član 10.

Radnici ostvaruju svoja prava po osnovu svog tekućeg rada u skladu sa Zakonom i kolektivnim ugovorom.

Član 11.

Direktora preduzeća imenuje osnivač preduzeća.

Direktor preduzeća vodi poslovanje preduzeća, zastupa i predstavlja preduzeće bez ograničenja u okviru registrovane delatnosti i obavlja druge poslove u skladu sa Zakonom.

Za vršioca dužnosti direktora preduzeća imenuje se _____ sa svim ovlašćenjima, bez ograničenja.

Član 12.

Preduzeće zastupaju u vršenju poslova spoljno - trgovinskog prometa direktor preduzeća i osnivač, ili lice koje ovlasti direktor po posebnom ili generalnom ovlašćenju.

Lice koje obavlja poslove spoljno -trgovinskog prometa mora imati najmanje srednju stručnu spremu i mora poznavati spoljno -trgovinsko poslovanje, kao i znati najmanje jedan strani jezik. O izboru lica i ispunjenosti uslova iz stava 2. ovog člana odlučuje osnivač preduzeća.

Član 13.

U slučaju sprečenosti direktora da obavlja svoje poslove zamenjuje ga lice koje on ovlasti po posebnom ili generalnom ovlašćenju.

Član 14.

Uslovi i način za zasnivanje i prestanak radnog odnosa kao i prava, obaveze i odgovornosti radnika iz radnog odnosa regulišu se kolektivnim ugovorom.

Član 15.

Osnivač ima pravo da prenese u celini ili deo uložениh sredstava na drugo domaće ili strano pravno i fizičko lice, pod uslovima i na način koji oni sporazumno utvrde.

Uz saglasnost osnivača preduzeća, preduzeću mogu pristupiti i drugi ulagači uz unošenje odgovarajućih sredstava i uz utvrđivanje prava i obaveza aneksom ovog ugovora.

Član 16.

Preduzeće se osniva na neodređeni rok trajanja a prestaje sa radom u slučajevima iz člana 188. Zakona o preduzećima ili na osnovu odluke osnivača da povuče sredstva uložena u preduzeće.

Odluku iz prethodnog stava osnivač može doneti sa rokom izvršenja od 3 (tri) meseca od najave odluke, a u tom slučaju se sprovodi postupak redovne likvidacije.

Član 17.

Ovaj akt je sačinjen u 5 (pet) istovetnih primeraka i stupa na snagu danom potpisivanja od strane osnivača preduzeća.

U Beogradu,

OSNIVAČ PREDUZEĆA:

SUDSKA PRAKSA

Preneseno iz Biltena broj 2:

SUDSKA PRAKSA PRIVREDNIH SUDOVA

1. ODGOVORI NA PITANJA PRIVREDNIH SUDOVA UTVRĐENI NA SEDNICI ODELJENJA ZA PRIVREDNE SPOROVE I ODELJENJA ZA PRIVREDNE PRESTUPE VIŠEG PRIVREDNOG SUDA OD 27.6.1994. GODINE

OSNIVANJE (ORGANIZOVANJE) PREDUZEĆA I DRUGIH TRŽIŠNIH SUBJEKATA I NJIHOV UPIS U SUDSKI REGISTAR

1. Da li preduzeća u društvenoj svojini koje se transformiše u deoničko društvo i isplatom svih deonica (društvenog kapitala) postane d.d. u privatnoj svojini mora da briše delatnost trgovine na veliko naftnim derivatima, geološka istraživanja i sl. delatnosti koje su Zakonom o ličnom radu zabranjene da ih vrši preduzeće u privatnoj svojini?

Deoničko društvo koje je nastalo transformacijom od društvenog preduzeća i kada isplati sve deonice i postane privatno deoničko društvo nije u obavezi da briše u registru svoje delatnosti promet na veliko nafte i naftinih derivata geološka istraživanja i dr. delatnosti. Ovo zbog toga što ovako deoničko društvo nije osnovano kao privatno preduzeće već je nastalo transformacijom društvenog preduzeća u deoničko društvo i isplatom svih deonica (prodajom društvenog kapitala u celosti) postalo d.d. u privatnoj svojini pa se na njega ne primenjuje zakon o ličnom radu.

Ako bi se zauzeo suprotan stav tada bi u slučaju kada se sva društvena preduzeća transformišu u deoničko društvo ili društvo sa ograničenom odgovornošću prestala mogućnost da se obavlja delatnost prometa nafte na veliko, geoloških istraživanja i drugih sličnih delatnosti koja su zabranjene da ih vrši privatno preduzeće.

2. Može li složeno preduzeće da se organizuje u holding preduzeće?

Složeno preduzeće više ne postoji kao organizacioni oblik, jer su složena preduzeća bila dužna da se transformišu i organizuju, a taj rok za usaglašavanje sa Zakonom o preduzećima je protekao.

Inače, svako preduzeće (deoničko društvo ili društvo sa ograničenom odgovornošću) može da se organizuje kao holding preduzeće (kompanija) ako u registar upiše vršenje holding poslova (osnivanja, finansiranja i upravljanja zavisnim preduzećem).

3. Da li se u registar upisuje cenzus (iznos osnivačkog kapitala) kod banaka koji propisuje Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama?

Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama utvrđuje iznos osnivačkog kapitala za banke i druge finansijske organizacije.

Prema čl. 84. navedenog Zakona rok za usaglašavanje drugih finansijskih organizacija je bio 4.1.1994. godine i on je protekao. Posle ovog roka finansijska organizacija koja se nije usaglasila sa Zakonom prestaje sa radom.

Rok za usaglašavanje banaka u pogledu osnivačkog kapitala bio je 4.1.1994. godine, i protekao je rok za ostala usaglašavanja banaka (ugovor o osnivanju, statut i dr.) je dve godine od stupanja na snagu Zakona.

Prema tome, iznos osnivačkog kapitala koji utvrđuje Narodna banka za osnivanje banaka se upisuje u sudski registar u prilogu br. 2. može se dostaviti svaki dokaz (deonice, izvod iz zemljišnih knjiga za nepokretnosti i dr.).

4. Da li se može sada upisati akcionarsko društvo umesto deoničko društvo?

Prema važećem Zakonu o preduzećima ovaj vid organizovanja naziva se deoničko društvo.

Međutim, prema Zakonu o preduzećima čije se usvajanje uskoro očekuje naziv ovog vida organizovanja je akcionarsko društvo.

Smatramo da se i sada može upisivati naziv akcionarsko društvo umesto deoničko društvo jer se radi o istom vidu organizovanja a postojeća deonička društva biće dužna da se usaglase sa Zakonom o preduzećima i upišu se kao akcionarska društva u roku koji utvrdi Zakon.

5. Da li osnivački ulog može biti izražen u sredstvima za rad ili je pored ovih sredstava potrebno obezbediti i novčana sredstva i u kom odnosu prema procenjenoj vrednosti osnivačkih sredstava?

Prema sada važećem Zakonu o preduzećima za osnivanje preduzeća mogu se obezbediti sredstva i to kao stvari, pravo i novac.

Međutim, prema odredbama Zakona o preduzećima čije se usvajanje uskoro očekuje osnivačka sredstva moraju biti obavezno u novcu u iznosu od 1/3.

6. Društveno preduzeće je uložilo deo sredstava u društvo sa ograničenom odgovornošću u privatnoj svojini čime je postalo i jedan od osnivača društva, pa se postavlja pitanje:

- da li u ovom slučaju treba zaključiti ugovor o ulaganju kapitala u društvo sa ograničenom odgovornošću ili doneti odluku o organizovanju društva sa ograničenom odgovornošću koje je bilo u privatnoj svojini, u društvo sa ograničenom odgovornošću u mešovitoj svojini?

- da li prilikom navedenih promena društvo mora dokazivati da ima osnivački kapital u visini od 3.500 n. dinara?

Mora se zaključiti ugovor o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću u mešovitoj svojini a ne ugovor o ulaganju kapitala u društvo sa ograničenom odgovornošću, jer se i društveno preduzeće pojavljuje kao osnivač društva.

Prilikom osnivanja društva sa ograničenom odgovornošću pa i u mešovitoj svojini mora se obezbediti osnivački ulog od 3.500 n. din. Ovaj ulog može biti izražen, u pravima i stvarima.

7. Može li pravno ili fizičko lice iz Republike Srpske ili Republike Srpske Krajine osnivati preduzeće na području SR Jugoslavije bez saglasnosti Saveznog ministarstva za ekonomske odnose sa inostranstvom?

Osnivač (pravno i fizičko lice) iz Republike Srpske i Republike Srpske Krajine ne smatra se stranim osnivačem, pa za osnivanje preduzeća u SR Jugoslaviji nije potrebno da ugovor o osnivanju bude overen od strane Saveznog ministarstva za ekonomske odnose sa inostranstvom.

8. Može li zadruga osnovati društvo sa ograničenom odgovornošću u mešovitoj svojini?

Zadruga može osnovati zadružno preduzeće sredstvima u zadružnoj svojini. Ovo preduzeće može biti osnovano kao akcionarsko društvo ili kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Ovako osnovano društvo biće u mešovitoj svojini ako bude i osnivača sa sredstvima u privatnoj svojini.

9. Promena osnivača u slučaju smrti osnivača?

Kada je preduzeće osnovano jedan osnivač (fizičko lice) pa ovakav osnivač umre njegovi naslednici mogu odlučiti da preduzeće nastavi sa radom. U tom slučaju se mora u prilogu br. 2. upisati promena osnivača, a mora se upisati i novi zastupnik.

Kada je preduzeće osnovalo više osnivača pa jedan od njih umre, tada naslednici umrlog osnivača mogu odlučiti da nastave kao osnivači preduzeća i tada se u prilogu br. 2. upisuje promena osnivača.

Promena osnivača se upisuje na osnovu pravosnažnog ostavinskog rešenja.

10. Može li zanatska zadruga da se organizuje kao deoničko društvo?

Zanatska zadruga ne može da se organizuje kao deoničko društvo jer se radi o zadruzi koju su osnovali zadrugari, odnosno zanatlije i drugi radnici sa sredstvima u privatnoj svojini.

Ovo zbog karaktera zadruge i zadrugara a zadrugari mogu odlučiti da prestane zadruga a da osnuju deoničko društvo.

11. Može li omladinska zadruga da se organizuje kao zemljičarska zadruga?

Omladinska zadruga ne može se organizovati kao zemljičarska zadruga.

Ovo zbog toga što se omladinska zadruga osniva za zadovoljenje određenih ciljeva zadrugara - članova bez ostvarivanja dobiti, a zemljičarsku zadrugu osnivaju zemljičarski, radnici i građani radi obavljanja utvrđenih delatnosti.

Osnivači omladinske zadruge mogu odlučiti da ova zadruga prestane, pa da ako su ispunjeni zakonski uslovi sada budu osnivači zemljoradničke zadruge.

12. Da li se osnivački ulog preduzeća mora izraziti u novim dinarima?

Upisana preduzeća su označila ulog u dinarima koji je važio u vreme upisa preduzeća.

Prema tome, nema potrebe da se sada osnivački ulog upisanih preduzeća pretvara u nove dinare.

Ovo posebno iz razloga što će uskoro biti usvojen Zakon o preduzećima pa će postojeća preduzeća biti dužna da se usaglase sa zakonom a što se odnosi i na osnivački ulog i tada će osnivački ulog biti izražen u ovim dinarima.

Naravno preduzeća koja se sada osnivaju moraju izraziti svoj ulog u novim dinarima.

13. Kakav je status zadružnog preduzeća i kakva je struktura imovine?

Zadružno preduzeće osniva zadruga i on ima status kao i svako drugo preduzeće. Sredstva kojima se osniva zadružno preduzeće mogu biti u zadružnoj svojini a mogu biti i društvena (ako zadruga raspolaže društvenim sredstvima) ili privatna ako u osnivanju preduzeća učestvuju i zadrugari odnosno druga fizička lica.

14. Može li društvo sa ograničenom odgovornošću koje je organizovano od dela preduzeća iz Slovenije i Hrvatske da se organizuje u društveno preduzeće pošto se nije organizovalo prema Uredbi?

Društvo sa ograničenom odgovornošću koje je organizovano od dela preduzeća iz Slovenije i Hrvatske kao mešovito preduzeće može se i sada na osnovu Odluke radnika organizovati kao preduzeće u društvenoj svojini.

Ovo zbog toga što Republička vlada, odnosno nadležno ministarstvo nije raspolagalo sa imovinom u društvenoj svojini kojom raspolažu ova društva niti je predložilo likvidaciju već i dalje postoji subjekt upisa u sudskom registru pa se sada samo društvo organizuje u preduzeće u društvenoj svojini a radnicima koji su uneli svoja sredstva kao uloge ova sredstva uplaćuje ukoliko se oni ne odreknu ovih sredstava i ne unesu u osnivačka sredstva preduzeća bez prava upravljanja i ostalih prava.

15. Da li se kod pripajanja preduzeća upisuje promena osnivačkih sredstava?

Kada se preduzeće pripoji drugom preduzeću ono prestane da postoji i tada se obavezno upisuje i promena osnivačkog uloga. U prilogu broj 2. vrši se upis povećanja osnivačkih sredstava za sredstva pripojenog preduzeća (sabiraju se osnivački uloz i sada postaju jedan ulog).

16. Pretvaranje deoničkog društva u društvo sa ograničenom odgovornošću i obratno?

Pretvaranje deoničkog društva u društvo sa ograničenom odgovornošću ili obratno predstavlja promenu oblika organizovanja.

Pri upisu ove promene potrebno je priložiti odluku o pretvaranju-organizovanju deoničkog društva u društvo sa ograničenom odgovornošću ili obratno.

Ako se društvo sa ograničenom odgovornošću pretvori u deoničko društvo pa nedostaju ni minimalna sredstva za osnivanje takvog društva tada se mora povećati osnivački ulog do minimuma sredstava potrebnih za osnivanje deoničkog društva.

17. Da li se kod deoničkog društva upisuju svi deoničari?

Kod osnivanja deoničkog društva upisuju se deoničari i to oni koji imaju osnivačke deonice?

Kada ima više deonica (posebno kada je deoničko društvo nastalo transformacijom društvenog preduzeća) tada je dovoljno da se u prilogu broj 2. upiše da se radi o deoničkom kapitalu a da se priloži spisak deoničara.

18. Ko vrši procenu osnivačkog kapitala (sredstava)?

Vrednost sredstava koja služe za osnivanje preduzeća utvrđuje osnivač.

Kada se radi o društvenim sredstvima procenu vrši Agencija za procenu vrednosti društvenog kapitala, a to će biti slučaj kada se osniva mešovito preduzeće gde se javlja i osnivač sa društvenim sredstvima kao i u drugim situacijama.

19. Da li registarski sud utvrđuje da su osnivačka sredstva uplaćena pri osnivanju preduzeća?

Podnosilac prijave za upis osnivanja preduzeća dužan je da priloži i dokaz da su osnivačka sredstva uplaćena.

To se za sada čini u depozit privrednog suda dok se ne otvori račun preduzeća.

Ako se ne priloži ovakav dokaz prijava se odbacuje.

20. Šta služi kao dokaz o unošenju osnivačkog uloga u preduzeću ukoliko je jedan od osnivača društveno preduzeće?

Kao dokaz da su uneta sredstva za osnivanje preduzeća služi za novac potvrda da je novac uplaćen u depozit kod privrednog suda. Za stvari i prava služi spisak sa procenom vrednosti, odnosno prava koji se prilaže uz prilog broj 2 prilikom upisa, a procenu vrši organ upravljanja osnivača.

21. Ukoliko mešovito društvo sa ograničenom odgovornošću ima poslovnu jedinicu koja donese odluku da se organizuje kao posebno preduzeće, a s tim se saglasi organ upravljanja, da li se to novo preduzeće može organizovati kao preduzeće u društvenoj svojini?

Preduzeće u mešovitoj svojini može od dela svog preduzeća pa i od jedinice osnovati novo preduzeće. Ukoliko u to novo preduzeće uloži samo društvena sredstva i odrekne se prava upravljanja tim sredstvima takvo novoosnovano preduzeće upisuje se u sudski registar kao preduzeće u društvenoj svojini.

22. Da li je potrebna saglasnost Vlade Republike Srbije ako preduzeće organizovano od dela preduzeća iz Slovenije ulaže deo svog kapitala u osnivanje drugog preduzeća?

Potrebna je saglasnost Vlade Republike Srbije i za ovako raspolaganje društvenim sredstvima.

23. Ukoliko je ceo društveni kapital pretvoren u deonice i prodat pri čemu se kao kupci deonica javljaju i društvena preduzeća, kakav je karakter deoničara društva?

Ukoliko društvena preduzeća poseduju deonice u društvenoj svojini to su sopstvene deonice i karakter društvenih sredstava se ne menja, pa je novoosnovano deoničko društvo, mešovito deoničko društvo pošto ima i društvenog kapitala.

24. Da li se prilikom osnivanja zadruga (ribarske ili pčelarske) primenjuje Zakon o zemljoradničkim zadrugama ili Zakon o zadrugama Republike Srbije?

Prilikom osnivanja ovakvih zadruga primenjuje se Zakon o zadrugama Republike Srbije.

25. Da li organ upravljanja holding kompanije ili matičnog preduzeća može obavljati tu funkciju i u zavisnom preduzeću?

Kod društva sa ograničenom odgovornošću organ upravljanja holding kompanije ili matičnog preduzeća, može obavljati funkciju organa upravljanja u zavisnom preduzeću, pod uslovom da je to u aktu o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću predviđeno. Kod deoničkog društva to nije moguće jer Zakon o preduzećima izričito predviđa da deoničko društvo ima kao organe: skupštinu, Upravni odbor i direktora, pa se to aktom o osnivanju ne može menjati.

26. Da li je za statusne promene pored odluke organa upravljanja potrebno tražiti i saglasnost osnivača?

O statusnim promenama odlučuje organ upravljanja. U organu upravljanja ima i predstavnika osnivača. Ukoliko je aktom o osnivanju izričito predviđeno da je za statusne promene potrebna i saglasnost osnivača u tom slučaju je takva saglasnost i potrebna.

27. Na koji način se vrši unošenje stvari i prava kao osnivački ulog u preduzeću?

Stvari i prava se unose kao osnivački ulog u preduzeće na osnovu odluke osnivača i procene vrednosti unetih sredstava i prava. Spisak sa procenom prilaže se prilikom upisa u sudski registar. Ako je uneta nepokretnost koja je pribavljena od trećeg lica takav ugovor se overava kod suda.

28. Da li društvo i pod kojim uslovima može posedovati sopstvene deonice?

Deoničko društvo može kupiti deonice od svojih deoničara i postati vlasnik sopstvenih deonica.

Zakon o preduzećima ne propisuje kako se postupa sa sopstvenim deonicama, ali su to deonice kao i druge deonice na osnovu kojih se stiču prava.

SUDSKA PRAKSA

PRETVARANJE DRUŠTVENE SVOJINE U DRUGE SVOJINSKE OBLIKE:¹

Zadruga se može organizovati kao deoničko društvo u mešovitoj svojini, s tim što se transformacija odnosi na deo društvene svojine kojim raspolaže i upravlja zemljoradnička zadruga.

Činjenično stanje

Zemljoradnička zadruga "S." iz S. je izvršila promenu svog organizacionog oblika, upisavši se kao deoničko društvo u mešovitoj svojini u registar Privrednog suda u Kragujevcu. Promenu je izvršila, tako što je onaj deo svoje imovine koji se nalazio u društvenoj svojini pretvorila u deonički kapital, izdavanjem deonica radi povećanja kapitala. U postupku promene je učestvovala i Agencija za procenu društvenog kapitala, koja je utvrdila vrednost društvenih sredstava zadruge. Protiv prvostepenog rešenja o upisu u registar, žalbu je izjavio Zadrudni savez Srbije, ističući da se zemljoradnička zadruga ne može organizovati kao deoničko društvo, jer se radi o "privrednom subjektu posebne vrste, koji se razlikuje od preduzeća". Pošto je prvostepeni sud postupio protivno Zakonu o zadrugama, žalilac je predložio da drugostepeni sud ukine prvostepeno rešenje od 16.9.1993. g. i da odbije zahtev zadruge za upis u sudski registar kao deoničkog društva. U odgovoru na žalbu zadruga je istakla da se transformacija svojinskog oblika odnosi samo na sredstva u društvenoj svojini kojima je ona raspolagala, da je transformaciju izvršila u skladu sa Zakonom o uslovima i postupku pretvaranja društvene svojine u druge oblike svojine, da je Agencija izvršila procenu vrednosti društvenih sredstava, da je zadruga donela statut društva i izabrala njegove organe, te je predložila da se žalba odbije, a rešenje potvrdi. Viši privredni sud u Beogradu je, kao drugostepeni registarski sud, rešenjem od 2. XII 1993. g. žalbu odbio i potvrdio prvostepeno rešenje.

Iz obrazloženja:

"Žalba nije osnovana.

---

¹ Priredio mr Nebojša Jovanović, asistent Pravnog fakulteta u Beogradu

Pravilno je prvostepeni sud postupio kada je izvršio upis u sudski registar Zemljoradničke zadruge "S." kao deoničkog društva u mešovitoj svojini.

Ovo sa razloga što je Republička Agencija za procenu vrednosti društvenog kapitala utvrdila vrednost društvenih sredstava, koja su, kao društveni kapital, prodana kao deonice na osnovu Odluke o izdavanju deonica radi povećanja kapitala, pa je upis u sudski registar izvršen u skladu sa Zakonom i na osnovu Odluke koja je doneta od strane nadležnog organa.

Kako se na organizovanje zadruge shodno primenjuje Zakon o preduzećima, a transformacija društvene svojine odnosi se i na zadruge, to se i zadruga može organizovati, kao deoničko društvo u mešovitoj svojini, s tim što se transformacija odnosi i na deo društvene svojine sa kojom raspolaže i upravlja zemljoradnička zadruga kako je to u konkretnom slučaju učinjeno, pa se žalba pojavljuje kao neosnovana".

Viši privredni sud u Beogradu, PŽ: 1. - 1193/93, predsednik veća sudija Jezdimir Mitrović

NAKNADA ŠTETE U SLUČAJU DOCNJE:

"Ako je šteta koju je poverilac pretrpeo zbog dužnikovog zadocnjenja veća od iznosa koji bi dobio na ime zatezne kamate, poverilac ima pravo da zahteva razliku do potpune naknade štete...".

Činjenično stanje

Preduzeće "Fabrika lak žice..." iz B., isplatilo je sa zadocnjenjem svoju novčanu obavezu Deoničkom društvu "Z-p" iz Z., kao poveriocu. Pošto su u vreme docnje cene na malo znatno porasle, zbog opšte galopirajuće inflacije, poverilac je tražio od dužnika da mu ovaj isplati dug uvećan za iznos kamate obračunate po stopi rasta cena na malo, počevši od dana padanja u docnju. Dužnik je, međutim, pristao da isplati samo kamatu obračunatu po Zakonu o visini stope zatezne kamate, koja je znatno niža od inflatorne stope. Poverilac ga je zbog toga tužio Privrednom sudu u Zaječaru, tražeći od ovog da mu dosudi naknadu štete u visini razlike između iznosa glavnog duga uvećanog za iznos zakonski obračunate zatezne kamate i iznosa koji bi dobio obračunom kamate po stopi rasta cena na malo. Prvostepeni sud je usvojio tužbeni zahtev tužioca za isplatu zatezne kamate po stopi iz Zakona o visini stope zatezne kamate, sa zateznom kamatom na taj iznos počevši od dana utuženja, i zahtev za naknadom štete u visini pomenute razlike, sa kamatom od dana utuženja, zajedno sa sporednim traženjem na naknadu parničnih troškova, bez prava na zateznu kamatu.

Tuženik je blagovremeno izjavio žalbu protiv prvostepene presude, zbog svih žalbenih razloga iz Zakona o parničnom postupku. Tuženik je istakao da ne postoji uzročna veza između njegove radnje zadocnele isplate duga i dosudene naknade štete, da nije kriv za postojeću inflaciju, te je predložio da drugostepeni sud

ukine prvostepenu presudu. U odgovoru na žalbu tužilac je osporio žalbene navode tuženika. Viši privredni sud u Beogradu je odbio žalbu u celini kao neosnovanu i potvrdio provstepenu presudu u presudi donetoj 12. XI 1993. g.

Iz obrazloženja:

"Ispitujući pobijanu presudu u skladu sa čl. 365 ZPP, Viši privredni sud je našao da žalba tuženog nije osnovana."

Prema stanju u spisima, utvrđuje se da je među parničnim strankama ostalo sporno pitanje tužiočevog prava na naplatu dugovanog iznosa koji predstavlja obračunatu zateznu kamatu po stopi porasta cena na malo, s obzirom da je tuženi priznao tužiocu samo pravo na obračunatu zateznu kamatu po stopi propisanoj zakonom.

Po stanovištu ovog suda, ako je šteta koju je poverilac pretrpeo zbog dužnikovog zadocnjenja veća od iznosa koji bi dobio na ime zatezne kamate, poverilac ima pravo da zahteva razliku do potpune naknade štete saglasno odredbi čl. 278. st. 2. Zakona o obligacionim odnosima. Pitanje odgovornosti za tako prouzrokovanu štetu regulisano je samom odredbom čl. 278. ZOO, koja upućuje da je samim zadocnjenjem dužnika, dužnik i odgovoran za štetu, te stoga odgovornost dužnika proizilazi iz njegovog neblagovremenog izvršenja obaveze. U pogledu utvrđivanja visine štete moguće je, pored ostalih načina, i primena indeksne klauzule. Ovom metodom se utvrđuje vrednost davanja primenom porasta cena dobara, roba i usluga izraženih indeksom, koji utvrđuje ovlašćena organizacija - indeks porasta cena na malo. Sama šteta predstavlja razliku između tako utvrđene visine davanja i iznosa koji bi poverilac dobio na ime zatezne kamate. Osnovanost primene porasta cena na malo zasniva se na osnovnim odredbama Zakona o obligacionim odnosima, tj. da su učesnici u obligaciono-pravnom odnosu dužni da izvrše svoje obaveze i da su odgovorni za njihovo izvršenje, a da su istovremeno dužni da se uzdrže od postupaka kojima se može drugima prouzrokovati šteta, a što bi u uslovima inflacije značilo, pre svega blagovremeno izvršavanje novčanih obaveza.

Saglasno izloženom, a imajući u vidu da je u datom slučaju nesporno da je glavni dug plaćen u docnji, da je tuženi tužiocu priznao pravo na zateznu kamatu obračunatu po stopi propisanoj zakonom, a da osporeni iznos predstavlja za tužioca delimično obračunatu zateznu kamatu, a delimično štetu shodno visini porasta cena na malo koju je pretrpeo usled dužnikovog plaćanja glavnog duga u docnji, a uslovljeno inflacijom, proizilazi da su se u datom slučaju stekli uslovi za usvajanje i ovog dela tužbenog zahteva, kako je to pravilno našao prvostepeni sud. Ovo sve kod činjenice da visina ovako obračunatog dela tužbenog zahteva po navedenom osnovu nije bila osporena...".

VPS, PŽ. 5189/93, Preds. veća sudija Dragana Matić - Agatonović

KAMATA NA ZATEZNU KAMATU.

- "... na obračunatu zateznu kamatu tužiocu pripada samo procesna kamata po stopi utvrđenoj Zakonom i to od dana podnošenja zahteva sudu".

Činjenično stanje:

Presudom Privrednog suda u Beogradu od 3. juna 1993. g. održano je na snazi rešenje o izvršenju istog suda od 5. avgusta 1992. g. u delu za iznos glavnog duga sa zateznom kamatom obračunatoj po stopi iz Zakona o visini stope zatezne kamate. Time je tuženo preduzeće, "CM" iz Beograda, obavezano da tužiocu, "Š." d. d. iz Novog Beograda, isplati glavni dug zajedno sa zateznom kamatom. Međutim, kako u međuvremenu tuženik nije platio zateznu kamatu na vreme, tužilac je zahtevao da mu sud u parničnom postupku dosudi naknadu štete u visini razlike između obračunate zatezne kamate i indeksa rasta cena na malo u periodu od dana podnošenja tužbe (tj. pokretanja izvršnog postupka) do dana podnošenja podneska parničnom sudu, kojim se zahtevalo pravo na naknadu štete zbog docnje sa isplatom obračunate zatezne kamate.

Prvostepeni sud je ovaj zahtev dobio, sa obrazloženjem da bi tužilac pravo na naknadu štete zbog visoke inflacije imao u vezi sa tuženikovom docnjom iz osnovnog posla, i to ako obračunata zatezna kamata ne bi pokrivala potpunu štetu koju je tužilac pretrpeo. Viši privredni sud je, po žalbi tužioca, potvrdio prvostepenu presudu svojom presudom od 18. X 1993. g.

Iz obrazloženja:

"Predmet spora je tužiočevo potraživanje na ime naknade štete, koju je pretrpeo zbog toga što tuženi nije platio na vreme obračunatu zateznu kamatu..."

Cencići navode žalbe, kao i dokaze izvedene u toku prvostepenog postupka, ovaj sud nalazi da je pravilan zaključak prvostepenog suda da tužiocu ne pripada naknada štete u traženom iznosu. Nije sporno da predmet utužbenog zahteva predstavlja obračunata zatezna kamata za period docnje. Prema odredbi čl. 279. tač. 2. Zakona o obligacionim odnosima, na iznos neisplaćene kamate može se zahtevati zatezna kamata samo od dana kada je sudu podnesen zahtev za njenu isplatu. Prema tome, na obračunatu zateznu kamatu tužiocu pripada samo procesna kamata po stopi utvrđenoj Zakonom i to od dana podnošenja zahteva sudu."

VPS, Pž. 4120/93 od 18. X 1993. g., preds. veća - sudija Milorad Paunović

